

T.C

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

EZİDİLERDE KÜLTÜREL FARKINDALIK:

VİRANŞEHİR İLÇESİ ÖRNEĞİ

Aydın KARAYEL

ŞANLIURFA- 2019

T.C

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

EZİDİLERDE KÜLTÜREL FARKINDALIK:

VİRANŞEHİR İLÇESİ ÖRNEĞİ

Aydın KARAYEL

Danışman

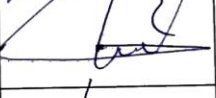

Prof. Dr. Sedat BENEK

ŞANLIURFA- 2019

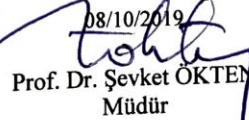
T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Coğrafya Anabilim Dalı 165225015 numaralı Aydın KARAYEL'in hazırladığı "Ezidilerde Kültürel Farkındalık: Viranşehir İlçesi Örneği" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 08/10/ 2019 tarihinde, saat 10.00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy-çokluğu ile karar verilmiştir.

08/10/ 2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. Sedat BENEK	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Necmettin ELMASTAŞ	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Muhsin SOYUDOĞAN	Kabul	

Bu tezin Coğrafya Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

08/10/2019

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Aydın KARAYEL
Öğrenci Numarası	165225015
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Programı	Coğrafya
Başlık (Türkçe)	Ezidilerde Kültürel Farkındalık: Viranşehir İlçesi Örneği

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Tezli Yüksek Lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 109 sayfalık kısmına ilişkin, 08/10/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 17'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarının bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

08/10/2019
Hazırlayan Öğrencinin
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 08/10/2019

Prof. Dr. Sedat BENEK
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
(İmzası)
Prof. Dr. Sedat BENEK
Coğrafya Bölüm Başkanı

ÖZET

EZİDİLERDE KÜLTÜREL FARKINDALIK: VİRANŞEHİR İLÇESİ ÖRNEĞİ

KARAYEL, Aydın,

Yüksek Lisans Tezi

Coğrafya Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sedat BENEK

Ekim, 2019, 109 Sayfa

Bu çalışmanın konusunu, Ezidilerin Viranşehir ilçesinde mahallelere dağılışını, demografik bilgilerini, kendileri ile ilgili bilgi düzeylerini, inanç ve ibadetlerini, yasak ve haramlarını, toplumsal yaşayışlarını, diğer gruplarla sosyal ilişkilerini, geleceğe dair umut ve beklentilerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Viranşehir ilçesinde son yıllarda giderek nüfusları azalmakta olan Ezidilerin toplumsal yaşayışlarını belirleyerek kayıt altına almak ayrı bir önem taşımaktadır. Bu çerçeveden hareketle bu çalışmanın amacı; Ezidilerin kültürü, kökeni, kimliği, dili, tarihi ve yaşadıkları coğrafyalar hakkında bilgi vererek bir alan çalışmasıyla (Viranşehir ilçesi) yaşam biçimlerini bütün boyutlarıyla ortaya koymaktır.

Tez çalışmasında hem birincil hem de ikincil veri kaynaklarına başvurulmuştur. Çalışmaya literatür taraması yapılarak başlanılmış ve özellikle Ezidiler ve Viranşehir ilçesi ilgili yapılan daha önceki çalışmalar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Konu ile ilgili istatistik veriler başta Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olmak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşlardan temin edilmiştir. Araştırmada birincil veri olarak öncelikle önceden hazırlanan yapılandırılmış anket formu uygulanmıştır. Ayrıca çalışmada gezi, gözlem, inceleme ve görüşmeler de yapılmıştır. Viranşehir ilçesinde Ezidilerin yoğun yaşadıkları ilçe

merkezinde ve 5 kırsal mahallesinde (Burç, Oğlakçı, Bozca, Kavurga, Üçgül) önceden yapılandırılmış anket formu kullanılarak “yüz yüze görüşme yöntemi” ile 60 kişiyle görüşülmüştür. Çalışmada elde edilen veriler, öncelikle SPSS (22.0) paket programında analiz edilip raporlandırılmıştır. Ayrıca Ezidilerin mekânsal dağılışını göstermek, başka bir ifade ile tematik haritalar oluşturmak için de Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ArcMap 10.3 paket programı kullanılmıştır.

Bu çalışmanın sonucunda; Ezidilerin yaşam tarzları, mekânsal dağılışları, Sosyo-ekonomik yapıları, göç eden Ezidilere bakış açıları, güncel yerleşme durumları belirlenmiştir. Bunlara ek olarak çalışmada dini yapılanmaları, yaratılış mitolojileri, yeme-içme alışkanlıkları, kutsal kitapları, söylenmesi yasak olan sözcükleri, inancı dışında başka bir dine mensup biriyle evlenmesini kabul etme durumu, diğer inanç gruplarıyla sosyal ilişkileri ile kendilerini nasıl tanımladıkları gibi konularda birçok bilginin yanlış veya eksik bilindiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ezidiler, Ezidilerin Yaşam Biçimleri, Ezidilerin İnancı, Viranşehir İlçesi.

ABSTRACT
CULTURAL AWARENESS OF EZİDİ: VIRANŞEHİR DISTRICT
EXAMPLE

KARAYEL, Aydın

Master's Thesis

Department of Geography

Advisor: Prof. Dr. Sedat BENEK

October, 2019, 109 Page

The subject of this study is to investigate the distribution of the Ezidi's to neighborhoods in Viranşehir district, their demographic information, their knowledge about themselves, their beliefs and worships, prohibitions and unlawful behaviours, their social life, their social relationships with other groups, their hopes and expectations. Determining the social life of Ezidi's whose population has been decreasing in recent years in Viranşehir district, has special importance. From this point of view, the purpose of this study is to reveal the life styles in all dimensions with a field study (Viranşehir district) by giving information about the culture, origin, identity, language, history, and geographies of the Yazidis.

In this study, both primary and secondary data sources were used. The study was started by reviewing the literature and especially the previous studies related to Ezidi's and Viranşehir district were examined in detail. Statistical data on the relevant subject have been obtained from public institutions and organization, in particular, Turkey Statistical Institute (TUIK). In the research, as primary data, a structured questionnaire form was prepared and applied. In addition, excursions, observations, examinations, and interviews were conducted in the study. In the district center and 5 rural neighborhoods (Burç, Oğlakçı, Bozca, Kavurga, and Üçgül) where the Ezidi's live densely, 60 people were interviewed with the "face-

to-face interview method” with using the pre-structured questionnaire. The data which obtained in the study were first analyzed by SPSS (22.0) statistical package program and reported. In addition, the Geographic Information Systems (GIS) ArcMap 10.3 package program was used to show the spatial distribution of the Ezidi's, in other words, to create thematic maps of them.

As a result of this study; Ezidis’ lifestyles, spatial distributions, socio-economic structures, viewpoints against migrating Ezidi people, and current settlement conditions were determined. In addition to this, it was determined that a lot of information which includes religious structures, mythologies of creation, eating and drinking habits, holy books, words that are forbidden to say, the situation of accepting marriage with someone other than his/her faith, social relations with other faith groups, how they defined themselves, is known to be wrong or incomplete.

Keywords: Ezidis, The Social Life of Ezidis’, Ezidis’ Believes, Viranşehir District

**EZİDİLERDE KÜLTÜREL FARKINDALIK: VİRANŞEHİR İLÇESİ
ÖRNEĞİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.	HATA!
ÖZET	V
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XII
TABLolar LİSTESİ	XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIV
EKLER LİSTESİ	XVII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**ARAŞTIRMANIN ALANI, AMACI, YÖNTEMİ VE KAVRAMSAL
KURAMSAL ÇERÇEVESİ**

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI	3
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	3
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖZGÜN DEĞERİ VE YAYGIN ETKİSİ	4
1.4. ARAŞTIRMANIN ALANI COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	4
1.4.1. Araştırmanın Alanı ve Sınırları	4
1.4.2. Araştırma Alanının Doğal Ortam Özellikleri	6
1.4.2.1. Jeomorfoloji	6
1.4.2.2. İklim	7
1.4.2.3. Doğal Bitki Örtüsü	8
1.4.2.4. Hidrografya	9
1.4.2.5. Toprak	10
1.4.3. Araştırma Alanının Beşeri Özellikleri	11
1.4.3.1. Tarih	11
1.4.3.2. Nüfus ve Yerleşme	12
1.4.3.3. Ekonomik	14

İKİNCİ BÖLÜM

EZİDİLERİN KÖKENİ, TARİHİ VE COĞRAFİ DAĞILIMI

2.1. EZİDİ ADININ KÖKENİ	18
2.2. EZİDİLERİN TARİHİ	19
2.3. EZİDİLERDE KİMLİK VE DİL	22
2.4. EZİDİLERİN COĞRAFİ DAĞILIMI	25
2.4.1. Transkafkasya Ezidileri	26
2.4.2. Suriye Ezidileri	30
2.4.3. Türkiye Ezidileri	31
2.4.4. Avrupa Ezidileri	35
2.4.5. Irak Ezidileri	36
2.4.6. İran'daki Ezidiler	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EZİDİLERİN TOPLUMSAL VE İNANÇ YAPISI

3.1. EZİDİLERİN ÜÇ KUTSALI	39
3.1.1. Şeyh Adi	39
3.1.2. Laleş	41
3.1.3. Melek Tavus	43
3.2. EZİDİLERİN İNANÇ VE İBADET YAPISI	44
3.2.1. Reenkarnasyon (Kırasguherin)	44
3.2.2. İnanç	45
3.2.2.1. Tanrı İnancı	45
3.2.2.2. Melekler	45
3.2.2.3 Kutsal Kitapları	46
3.2.2.3.1. Kitab-ı Cilve (Vahiylar Kitabı)	47
3.2.2.3.2. Mushafa Reş (Kara Kitap)	48
3.2.2.4. Yaratılış Mitolojileri	49
3.2.2.4.1. Dünyanın Yaratılışı	49
3.2.2.4.2. İnsanın Yaratılışı	50
3.2.2.4.3. Tufan İnancı	51
3.2.3. İbadet	52
3.2.3.1. Namaz	52

3.2.3.2. Oruç	52
3.2.3.3. Zekât	53
3.2.3.4. Hac	53
3.2.3.5. Bayramlar	53
3.2.4. Dini Yapılanma	56
3.3. EZİDİLERİN TOPLUMSAL YAŞAYIŞLARI, ÖRF VE ADETLERİ	60
3.3.1. Evlilik	61
3.3.2. Vaftiz	62
3.3.3. Sünnet	62
3.3.4. Ahiret Kardeşliği	63
3.3.5. Saç Kesme	63
3.3.6. Cenaze Merasimleri	64
3.3.7. Yasaklar	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

4.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	67
4.2. EZİDİLERİN KENDİLERİ İLE İLGİLİ BİLGİ DÜZEYİ	73
4.3. EZİDİLERDE İNANÇ VE İBADETLER	77
4.4. EZİDİLERDE TOPLUMSAL YAŞAYIŞ	86
4.5. EZİDİLERDE SOSYAL İLİŞKİLER	92
GENEL SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	101
KAYNAKÇA	105
EKLER	

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemleri
Hz.	Hazreti
İŞİD	Irak Şam İslam Devleti
M.Ö	Milattan önce
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Viranşehir'deki Ezidilerin Yaşadıkları Köyler ve Günümüzdeki Nüfusları	14
Tablo 2. Katılımcıların Sahip Oldukları Çocuk Sayısı Dağılımı	69
Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyet ve Eğitim İlişkisi	70
Tablo 4. Katılımcıların İkamet Ettikleri Mahalleler	72
Tablo 5. Katılımcıların Mensup Olduğu Sosyal Tabaka	73
Tablo 6. Araştırmaya Katılanların Mensup Olduğu Sosyal Tabakanın Kimlik Üzerindeki Etkisi	75

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Araştırma Alanının Coğrafi Konumu ve Yeri	5
Şekil 2. Şanlıurfa İli ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojik Haritası	7
Şekil 3. Viranşehir İlçesi ve Yakın Çevresinin Hidrografya Haritası	9
Şekil 4. Viranşehir İlçesi ve Yakın Çevresinin Toprak Haritası	11
Şekil 5. Viranşehir İlçesinde Ezidi Köylerinin Dağılışı	13
Şekil 6. Viranşehir İlçesi ve Yakın Çevresinde Tarımsal Arazilerin Durumu	15
Şekil 7. Ezidilerin Coğrafi Dağılımı	26
Şekil 8. 1985 Yılında Türkiye’de Yaşayan Ezidilerin İllere Göre Nüfusu Dağılımı	34
Şekil 9. Laleş Lokasyon Haritası	42
Şekil 10. Kitab-ı Cilve’nin Giriş Bölümünden Kürtçe Orijinalinden Bir Kesit	48
Şekil 11. Mushafa Reş’in Giriş Bölümünden Kürtçe Orijinalinden Bir Kesit	49
Şekil 12. Şeyh- Emir İlişkisinin Hiyerarşisi	57
Şekil 13. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	67
Şekil 14. Katılımcıların Yaş Gruplarına Dağılımı	68
Şekil 15. Katılımcıların Medeni Durumu	68
Şekil 16. Katılımcıların Eğitim Durumu	69
Şekil 17. Katılımcıların Meşgul Oldukları İş	71
Şekil 18. Katılımcıların Aylık Ortalama Gelir Durumu	71
Şekil 19. Katılımcıların Hitap Edilme İstekleri	73
Şekil 20. Katılımcıların Kendilerini Tanımlama Biçimleri	74
Şekil 21. Katılımcıların Nüfus Cüzdanındaki Din Hanesi Kısmı	75
Şekil 22. Katılımcıların İncancına Göre Ahiret Kardeşi, Şeyh ve Pirlerinin Önemi	76
Şekil 23. Katılımcıların Ezidilikle İlgili Bilgileri Edinme Kaynakları	77
Şekil 24. Katılımcıların Ezidilik Ya Da Dinle İlgili Kitapları Okuma Sıklığı	77

Şekil 25. Katılımcıların Yerine Getirdikleri Dini Pratikler	78
Şekil 26. Katılımcıların Zekâtını Verdiği Kişiler	78
Şekil 27. Katılımcıların Kutsal Metin Ya Da Kitapları	79
Şekil 28. Katılımcıların Kutsal Metin Ya Da Kitapları	79
Şekil 29. Katılımcıların En Önemli Kutsal Figürleri	80
Şekil 30. Katılımcıların İnançlarında Cennet ve Cehennem Gibi Kavramların Varlığı	80
Şekil 31. Katılımcıların İnançlarında Tenasühün (Reenkarnasyon, Kırasguherin Ruhların Göçü) Önemi	81
Şekil 32. Katılımcıların Kutladıkları Bayramlar	81
Şekil 33. Katılımcıların Laleş'e Gitme Durumu	82
Şekil 34. Katılımcıların Laleş'e Gitme Nedeni	82
Şekil 35. Katılımcıların İnançlarına Göre Yenilmesi Yasak Sebzeler	83
Şekil 36. Katılımcıların İnançlarına Göre Yenilmesi Yasak Hayvan Etleri	83
Şekil 37. Katılımcıların İnançlarına Göre Kullanılması Uygun Olamayan Renkler	84
Şekil 38. Katılımcıların İnançlarına Göre Kutsal Kabul Edilen Renkler	84
Şekil 39. Katılımcıların Dini Görüşlerine Göre Alkol Kullanımının Kısıtlanması	85
Şekil 40. Katılımcıların İnançlarına Göre Söylenmesi Yasak Olan Sözcükler	85
Şekil 41. Katılımcıların Dini İnançlarının Günlük Yaşamlarına Etkisi	86
Şekil 42. Katılımcıların İnançlarının Eğitime Olan Bakış Açısı	86
Şekil 43. Katılımcıların Çocuklarına İsim Verirken (Ezidi Olduğunu Çağrıştıracak Bir İsim Verildiğinde) Herhangi Bir Kaygı Yaşama Durumu	87
Şekil 44. Ezidilerde Dini Nikâh Kısıımı	87
Şekil 45. Ezidi Erkeklerde Evlenme Yaşı	88
Şekil 46. Ezidi Kadınlarda Evlenme Yaşı	88
Şekil 47. Katılımcıların Evlilikle İlgili Örf/Gelenekleri	89

Şekil 48. Katılımcıların Ezidi Birinin İnanıcı Dışında Başka Bir Dine Mensup Biriyle Evlenmesini Kabul Etme Durumu	89
Şekil 49. Katılımcıların Ezidi Birinin İnanıcı Dışında Başka Bir Dine Mensup Biriyle Evlenmesini Kabul Etmeme Nedeni	90
Şekil 50. Katılımcıların Günlük Yaşayışlarında Gerçekleştirdiği Örf ve Gelenekleri	91
Şekil 51. Kadınların Dini Görevlerde Yer Alabilme Durumu	91
Şekil 52. Katılımcıların Evlerinin İçini ve Dışını Düzenlerken Dini Yapıya Dair Dikkat Ettiği Unsurlar	92
Şekil 53. Ezidi Çocuklar Dini İnançlarına Uygun Şekilde Eğitilmelidir	93
Şekil 54. Askerlik Sırasında Ezidi Olmaktan Ötürü Problem Yaşadım	93
Şekil 55. İş Hayatında Ezidi Olmaktan Ötürü Problem Yaşadım	94
Şekil 56. Ezidi-Müslüman İlişkileri Birbirleri Hakkında Yanlış Bilgiyi Azaltmaktadır	94
Şekil 57. Ezidilik Diyanette Bir İnanç Olarak Temsil Edilmelidir	95
Şekil 58. Ezidi Dernekleri/Vakıfları Gibi Kurumlar Gereklidir	95
Şekil 59. Ezidi Dernek/ Vakıflarına Güvenirim	96
Şekil 60. Medya ve Kamuoyu Ezidilere Karşı Tarafsızdır	96
Şekil 61. Viranşehir’de Ezidilerin Güvenliği Sağlanmaktadır	97
Şekil 62. Başkalarının Dini Görüşü Sizin İçin Önemlidir	97
Şekil 63. Katılımcıların Ezidi Toplumunun Geleceği Ve Türkiye’deki Varlığı Hakkındaki Düşünceleri	98
Şekil 64. Katılımcıların Avrupa’ya Göç Etme ve Göç Edenler Hakkındaki Düşünceleri	98
Şekil 65. Katılımcıların Irak, Avrupa, Suriye ya da Diğer Ülkelerdeki Ezidiler İle Organik Bağlarının Düzeyi	99
Şekil 66. Katılımcıların Suriye’den Göç İle Gelen Mülteci Ezidiler İle Dini Yapıda Bütünüyle Uyuşma Durumu	99
Şekil 67. Katılımcıların Dini Yapıda Bir Reforma Duyduğu İhtiyaç	100

EKLER LİSTESİ

- EK-1:** Ezidilerin Ükelere Göre Nüfus Tahminleri ek s.1
- EK-2:** Saha Çalışmasında Katılımcılara Uygulanan Yapılandırılmış Anket Formu Örneği ek. s.2
- EK-3:** Çalışma Sahamızdan Biri Olan “Burç Köyü” İle İlgili Fotoğraflar ek s.13

GİRİŞ

Ezidiler (Arapça: **يزيدية**, Farsça: **يزيديان**, Kürtçe: **يزيديان** veya Êzidîti), çoğunlukla Kürtçe konuşan etnik-dini bir topluluğa verilen isimdir. Bu topluluğun Zerdüştlük ve eski Mezopotamya dinlerine dayanan inançlarına Ezidilik ya da Yezidilik denilmektedir. Ezidiler, temel olarak tarihte Asurluların bir parçası olan Irak'ın Ninova bölgesinde yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra Ezidilerin bir kısmı Kürt kimliğini benimsemiş olsa da özellikle Ermenistan'da yaşayan Ezidiler, kendilerini Kürtlerden ayrı tutmaktadır.¹

Ezidiler ağırlıklı olarak Irak'ta Şeyhan ve Şengal kasabaları ile Ninova eyaletine bağlı Musul'un köylerinde yaşamaktadırlar. Gürcistan'ın Tiflis ve Ermenistan'ın Erivan kentinin yanı sıra Suriye'nin Rojava denilen bölgesinin Afrin ve Cızir kantonunda; Mardin'in Midyat, Savur ve Nusaybin; Urfa'nın Viranşehir, Suruç ve Ceylanpınar; Diyarbakır'ın Bismil ve Çınar, Batman'ın Beşiri ve Kurtalan ilçelerinde yaşamaktadırlar. Ayrıca, Kilis ve Gaziantep kentlerinde de az sayıda Ezidi yaşamaktadır. Yaşanan yoğun göçlerle birlikte Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın birçok yerinde de Ezidilere rastlamak mümkündür.²

Türkiye'deki Ezidilerin önemli bir bölümü Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde yaşamaktadırlar. Bu sebeple bu çalışma Viranşehir ilçesinde yaşayan Ezidilerin etno-kültürel ve etno-dinsel yapılarına odaklanarak Ezidi inancını ve Ezidilerin kim olduğunu anlamayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda da Viranşehir ilçe merkezinde bir alan çalışması yapılmıştır ve toplam 60 kişi ile görüşme fırsatı yakalanmıştır. Bu 60 katılımcıdan 8'i (%13,3) Viranşehir ilçe merkezinde, diğer geri kalanlar ise köylerde ikamet etmektedirler. Araştırmaya katılanların en fazla ikamet ettikleri köy % 38,3'lük (23 kişi) oranla Burç Köyü olup, % 61,3'ü ise diğer

¹read:https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/yezidiler-ya-da-diger-adiyla-ezidiler-kimdir-ezidi-inan-cl-ari-yezidilik-ve-inanc-sistemleri-hakkinda-merak-ettikleriniz-2298929/. Erişim Tarihi: 23.10.2019.

² http://www.diken.com.tr/9-sorudaezidiler-kimdir-ve-ne-yasadilar. Erişim Tarihi: 12.04.2019.

köylerde ikamet etmektedir. Bu oranları % 28,3'lük (17 kişi) oranla Kavurga Köyü, % 16,7'lik (10 kişi) oranlarla Bozca Köyü ve Viranşehir ilçe merkezi izlemektedir. En düşük oranlar ise Oğlakçı Köyü'ne % 3,3 (2 kişi) aittir.

Ezidiler, dışardan daha çok 'Yezidi' adlandırmasından, özellikle çağrıştırdığı tarihsel bağ ve bundan kaynaklı doğan yanlış anlaşılmalardan dolayı rahatsızlık duyduklarını dile getirmektedirler. Dolayısıyla ben bu tez çalışmada birebir alıntılar dışında 'Ezidi' terimini kullanmayı daha doğru buldum. Ayrıca Şeytan, İblis gibi isimleri kullanımı konusunda bazı hassiyetleri bulunmaktadır. La'an (lanetli) ve la'nah (lanet) gibi sözcük ve bunlardan türetilen sözcükler de bu hassiyetleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, mümkün olduğunca bu kelimeleri kullanmamaya özen gösterdim. Ancak çalışma içerisinde zorunlu olarak geçen 'Şeytan' ve onu çağrıştıran terimler için Ezidilere özrümü beyan edip onların beni hoş görececeklerini umuyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ALANI, AMACI, YÖNTEMİ VE KAVRAMSAL - KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

Bu çalışmanın amacını; Viranşehir'deki Ezidilerin demografik bilgileri, kendileri ile ilgili bilgi düzeyi, ibadet ve inançları, haram ve yasakları, kendi toplumsal yaşayışları oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmada Viranşehir ilçe merkezinin yanı sıra köylerinde yaşayan Ezidiler üzerinde durulmuştur.

Ezidiler kimdir? Ezidilerin toplumsal örgütlenmesi, inanç esasları nelerdir? Ezidiler daha çok hangi bölgelerde yaşamlarını sürmektedirler? Tüm bu soruları cevaplamak çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaçla Viranşehir ilçe merkezi ve beş mahallenin nüfus verileri ele alınıp ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çalışma alanına ait elde edilen veriler ışığında gerekli haritalar oluşturulmuş ve böylece konunun daha anlaşılır olması sağlanmıştır. Bu kapsamda coğrafyanın dağılışı esas alınarak Ezidilerin Viranşehir'in hangi köylerinde (mahallelerinde) yoğunlaştığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

61 sorudan oluşan anket soru formu, kendi içerisinde beş bölüme ayrılarak hazırlanmıştır. İlk Bölüm; katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmeye dönüktür. İkinci Bölüm; Ezidilerin kendileri ile ilgili bilgi düzeylerini tespit etmeyi hedeflemektedir. Üçüncü Bölüm; Ezidilerin inanç ve ibadetleri oluşturulmuştur. Dördüncü Bölüm ise; katılımcıların toplumsal yaşayışlarını tespiti için oluşturulmuştur.

Hazırlanan anket soru formunun pilot çalışması yapıldıktan sonra gerçek anlamda sahaya inilmiş ve araştırmacı dahil toplamda üç kişi anketleri uygulamıştır. Araştırmacı dışında anketleri uygulayan iki anketör çalışma öncesinde bilgilendirilmiştir. Çalışma öncesi belirlenen örnekleme uyulmuş olup Viranşehir'in ilçe merkezi ve dört mahallesinden Ezidiler ile anketler yapılmıştır. Bir anketin uygulanmasının zamanı ortalama 40-50 dakika

arasında değişkenlik göstermiştir. Katılımcılar cinsiyet ve yaş özelliklerine göre sınıflandırılmıştır.

Bu çalışmada anketlerden elde edilen veriler, TÜİK verileriyle desteklenmiştir. Ardından da bu verilerden mahalle bazlı “dağılışı haritası” da oluşturulmuştur.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖZGÜN DEĞERİ VE YAYGIN ETKİSİ

Çalışma alanımız Viranşehir ilçesinde yaşayan Ezidiler ve Ezidilerin yaşam tarzlarının incelenmesidir. Viranşehir, etnik, dinsel ve dilsel toplulukların bir arada bulunduğu bir yerdir.

Dolayısıyla bu çalışma sonucunda Viranşehir’deki Ezidiler ile ilgili detaylı bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın sosyal bilim alanına sağlayacağı üç temel katkı şunlardır:

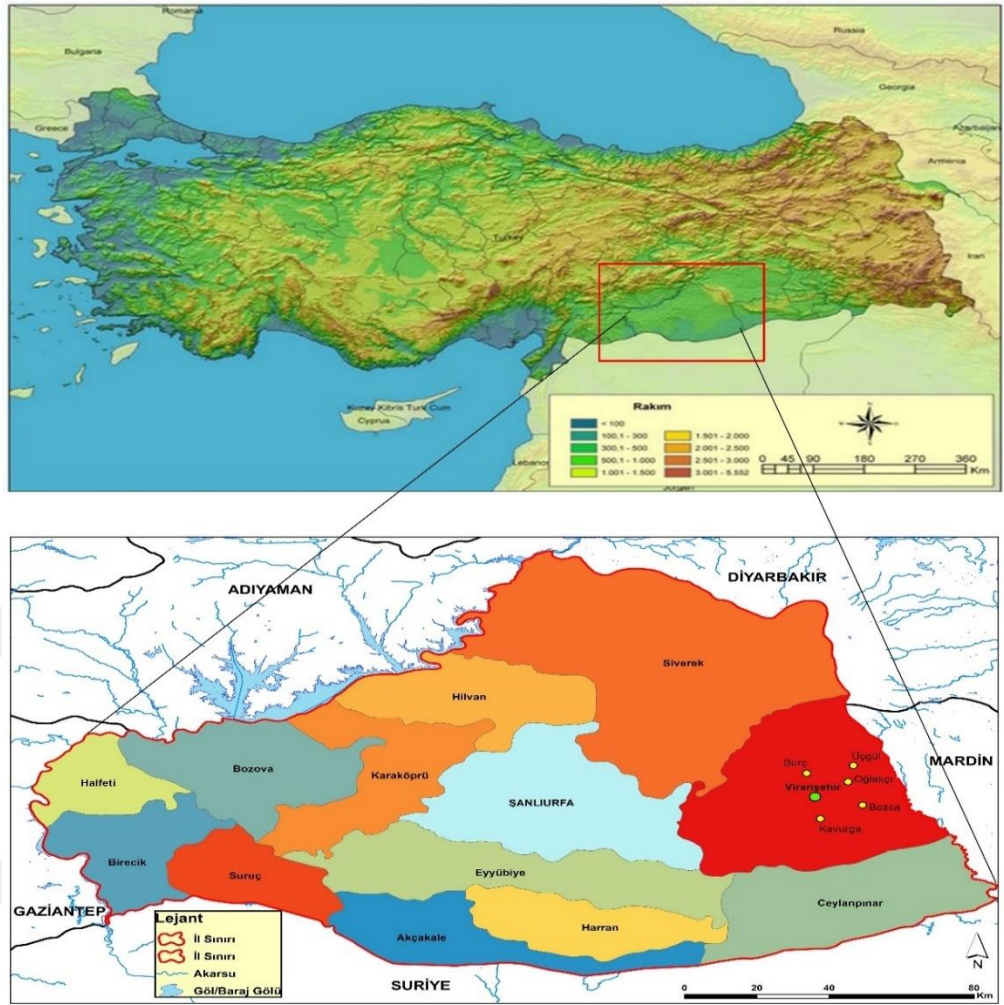
- Bu çalışma sonucunda Viranşehir’deki Ezidilerin demografik verilerinden, cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim durumları, sosyo-ekonomik durumları tespit edilebildi.
- Ezidilerin kendileri ile ilgili bilgi düzeylerinden yola çıkarak, sosyal yapıları anlaşılmaya çalışıldı.
- Ezidilerin dini pratikleri, kutsal kitapları, cennet ve cehennem kavramları, haram ve yasaklar, tenasüh, önemli figürleri ve Laleş ile ilgili bilgilerin anket ile sayısallaştırılması dini yapıları hakkında önemli tespitler yapma olanağı sağladı.

1.4. ARAŞTIRMANIN ALANI COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

1.4.1. Araştırmanın Alanı ve Sınırları

Viranşehir ilçesi Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Şanlıurfa iline bağlı bir ilçe olup 39°-45’ Doğu meridyen, 28°-37’ Kuzey paralelleri arasında yer almaktadır (Ergün, 2008, s. 4). Viranşehir ilçesinin batısında Şanlıurfa Merkez ilçe, kuzeyinde Çınar (Diyarbakır) ilçesi, kuzeydoğusunda Derik (Mardin) ilçesi, doğusunda Kızıltepe (Mardin) ilçesi, güneyinde ise Ceylanpınar ilçesi yer almaktadır (Benek, 2009, s. 21-22), (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma Alanının Coğrafi Konumu ve Yeri

Ezidiler, geçmişte Viranşehir ilçe merkezi ve bu ilçeye bağlı 16 köyde (mahallede) oturmaktaydılar. Ancak günümüzde Ezidilerin çoğu bu köylerden göç etmiştir. Ezidilerin hala mevcudiyetlerini koruduğu köyler³ şunlardır:

Burç Köyü

Burç köyü, Viranşehir'in kuzeyinde yer alıp Viranşehir ilçe merkezine 4 kilometre uzaklıktadır.

Oğlakçı Köyü

Oğlakçı köyü, Viranşehir'in kuzeydoğusunda yer alıp Viranşehir ilçe merkezine 5 kilometre uzaklıktadır.

³ Köyler ile ilgili verileri bu link üzerinden ulaşabilir: <https://www.haritatr.com/burc-koyu-haritasi-mae1b>. Erişim tarihi (12.04.2019)

Bozca Köyü

Bozca köyü, Viranşehir'in doğusunda yer alıp ilçe merkezine 23 kilometre uzaklıktadır.

Kavurğa Köyü

Kavurğa köyü Viranşehir'in güneydoğusunda yer alıp ilçe merkezine 19 kilometre uzaklıktadır.

1.4.2. Araştırma Alanının Doğal Ortam Özellikleri

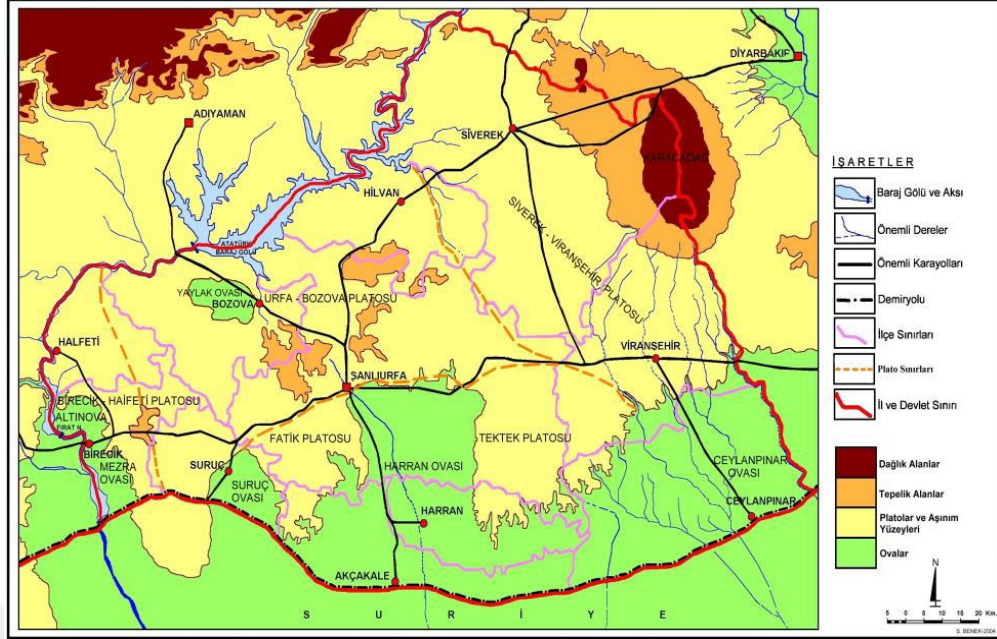
1.4.2.1. Jeomorfoloji

Viranşehir ilçesi, morfolojik birim olarak üç üniteden oluşmaktadır. Bu ünitelerden birincisi, kuzeydeki dağlık alan olan Karacadağ Volkanı, ikincisi, Karacadağ Volkanı ile aşağı-yukarı Şanlıurfa-Mardin karayolu arasında kalan, Siverek-Viranşehir Platosu ve üçüncüsü ise, güneyde Ceylanpınar Ovası ile Siverek-Viranşehir Platosu'nun geçiş alanında yer alan ova görünümlü hafif dalgalı düzlük alanlardır (Benek, 2009, s. 54-55), (Şekil 2).

Karacadağ Volkanı, Pliosen sonu ve Kuaterner'de mevcut fay kırıklarına bağlı olarak ortaya çıkan lavlardan oluşmuş, Hawaii tipi bir lav volkanıdır. Üzerinde birçok koni bulunmaktadır. Lavları geniş bir alana yayılmıştır. Karacadağ; Diyarbakır, Hilvan ve Viranşehir'e doğru uzanmış gösteren kalkan şekilli bir volkanıdır. Karacadağ Volkanı bölgedeki taban seviyesinden çok yüksekte bulunmayan, basık bir dağ özelliği gösterir. Dolayısıyla Karacadağ volkan konisinin en yüksek yeri 1957 m.'dir (Canpolat, 2005, s. 1).

İlçenin güney kesimleri ise Siverek-Viranşehir Platosu ile Ceylanpınar Ovası'nın geçiş alanı olması nedeniyle yer yer yükseltisi fazla olmayan tepeler veya yükseltilerin de yer aldığı geniş bir düzlük alan yer alır. Bu düzlük alanın güneyinde kalkerli topraklar yer alırken, kuzeyde platoya geçiş alanlarında daha çok bazaltik karakterli verimli tarım sahaları bulunmaktadır. Söz konusu sahadaki tarım alanlarının büyük bir kısmında yeraltı suyuyla tarımsal sulama yapılmaktadır (Benek, 2009, s. 54-55).

Şekil 2. Şanlıurfa İli ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojik Haritası

Kaynak: : Sedat Benek, *Viranşehir ilçesinde doğal ve beşeri kaynakların tespiti ve kalkınma planlamasına yönelik öneriler*, Viranşehir Belediyesi Bilimsel Kültür Yayınları, Şanlıurfa, 2009, ss.178.

İlçede eğim ve yükselti kuzeyden güneye doğru azalmaktadır. Ancak, buradaki eğim öyle bir eğimdir ki, güney-kuzey doğrultusunda, Viranşehir'den Demirci Bucağına ve oradan da Karacadağ volkan konisine (kütlenin zirvesine) doğru yol alındığında, yüksekliklere çıkıldığı fark edilmez. Oysaki Viranşehir ile Karacadağ zirvesi arasındaki yükseklik farkı yaklaşık 1300 m.'dir. Bundan dolayıdır ki, ilçede mevsimlik olarak akan küçük akarsular akışlarını kuzeyden güneye doğru yapmaktadır. Her ne kadar eğim kuzeyden güneye doğru azalsa da genel olarak ilçenin topoğrafik açıdan sade ünitelerden oluşması, ilçede tarım alanlarının geniş ve ulaşımın da kolay olmasını sağlamıştır (Benek, 2009, s. 54-56).

1.4.2.2. İklim

Viranşehir ilçesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde yer alıp, bu bölümün sahip olduğu Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında geçiş özelliği gösterir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı geçmektedir (Viranşehir Turizm Rehberi, 2017, s.12). Viranşehir'den kuzeye Karacadağ'ın zirvesine doğru gidildikçe yükseltiye bağlı olarak kar yağışının

yıl içerisinde düşme süresi, kalınlığı ve yede kalma süresi artar. Söz konusu Karacadağ'ın kuzeye bakan yamaçları ise güneydeki yamaçlara nazaran daha fazla yağış alır (Benek, 2009, s. 56-57).

Viranşehir'de yıllık ortalama sıcaklık 18.3 °C, en sıcak ay sıcaklık ortalaması 38.7 °C ile Temmuz ayı, en soğuk ay sıcaklık ortalaması ise 2 °C ile Ocak ayıdır. Mevsimler açısından bakıldığında, 2017-2018 kış sıcaklık ortalaması 12,1-15 °C, yaz sıcaklık ortalaması 29,5-31,4 °C, ilkbahar sıcaklık ortalaması 15,6-17,3 °C ve sonbahar sıcaklık ortalaması ise 20,3-22,1 °C olduğu görülmektedir (MGM, 2019).

Viranşehir'de karasallık kuzeye doğru gidildikçe yükseltiye bağlı olarak etkisini arttırmaktadır. Yükselti ilçenin kuzey kesimlerinde yağışın artmasına neden olmaktadır. İlçenin kuzey kesimlerine düşen yağış miktarı ortalama 700 mm. civarında iken, güney kesimlerine düşen yağış miktarı ortalama 400 mm. civarındadır (Benek, 2009, s. 64).

1.4.2.3. Doğal Bitki Örtüsü

Viranşehir, karasal iklimin etkisi altında olduğundan ve yılın büyük bir kısmının kurak geçmesi nedeniyle doğal orman bitki örtüsüne rastlamak zordur. Ancak Viranşehir'in kuzey kesimlerinde Karacadağ'ın bulunduğu alanda yer yer meşe (Quercus) ormanlarına rastlanmaktadır. İklim özelliği gereği doğal bitki örtüsü ilkbaharda yeşeren ve yaz aylarında yağışların kesilmesiyle birlikte kuruyan ot topluluğu olan step (bozkır) bitki örtüsüdür (Viranşehir Turizm Rehberi, 2017, s. 12).

Viranşehir ilçesinin doğal bitki örtüsü, kurak iklime dayanıklı olan cılız otlar ve dikenli türlerdir. İlçenin güney kesiminde başlayan kurakçıl otsu bitkiler ilkbaharla birlikte yeşerir ve haziran ayı ortasında kurur. Daha önceleri step bitki örtüsü ile kaplı olan alanların çoğu, şu anda tarım kültürüne alınmış durumdadır. Kültür bitkisi olarak tahıllardan; buğday, arpa, baklagillerden; mercimek, nohut, bahçe bitkilerinden; bağ ve antepfıstığı gibi bitkiler ile susam, karpuz ve bir kavun türü olan şelengo yetiştirilmektedir (Benek, 2009, s. 71-72).

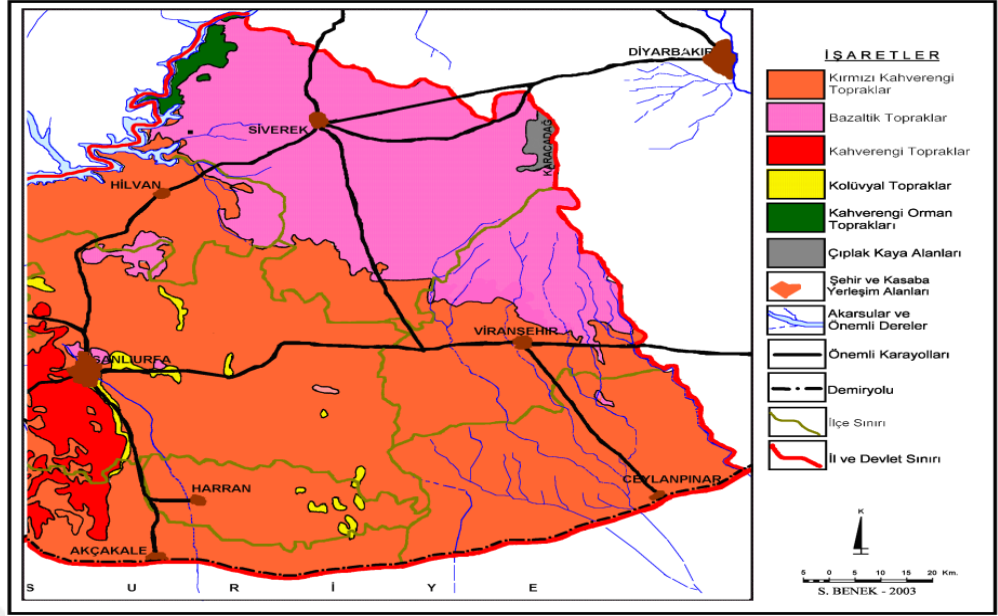

1.4.2.5. Toprak

Morfolojik birimler tarım alanlarının dağılışı üzerinde etkili olurken, yine morfolojik birimlerle de ilişkisi olan toprak ve toprak yapısı da yetiştirilen bitkilerin verimlilik durumu üzerinde etkili olmaktadır (Benek, 2009, s. 86). “Toprak; tortul, metamorfik ve volkanik kayalardan oluşan dünya kabuğunun fiziksel ve kimyasal ayrışma olayları sonucunda meydana gelen ve bünyesinde son derece zengin flora ve fauna barındıran, sürekli olarak kimyasal olaylara sahne olan, bitkilere durak vazifesi gören, bitkilerin beslenmesini sağlayan ve yüzeyini birkaç mm ile birkaç metre arasında saran örtü” olarak tarif edilebilir (Atalay, 2007, s. 188). Toprak oluşumu ya da toprağı oluşturan faktörler ana materyal, iklim, bitki, fauna, topoğrafya ve zamandır (Atalay, 2008, s. 78).

Viranşehir ilçesinde genel olarak iki toprak türüne rastlanır. İlçenin orta ve kuzey kesimlerinde koyu griye veya siyahımsı bazaltik topraklar hakim iken, ilçenin güneyinde ise az bir kısımda kırmızımsı step veya kahverengi step toprakları hakimdir. Kuzeydeki toprak renginin siyaha yakın olmasındaki en büyük etken anakaya olan bazaltın siyahımsı rengidir. İlçede özel şartların oluşturduğu mikro alanlarda farklı özellikte topraklara da rastlanmaktadır. Bu alanlar, genelde akarsu vadi tabanlarıdır ve buralarda killi veya siyah renkli çernozyom topraklar bulunmaktadır. İlçe merkezinin kuzeyinde bulunan bazaltik topraklar, büyük oranda topraklaşma sürecini tamamladığından son yıllarda yöre insanı tarafından büyük bir kısmı taşlardan temizlenerek tarıma açılmıştır. Bu topraklardan daha iyi yararlanmak için toprağın sulanıp yıkanması ve tuzcul minerallerden arındırılması gerekmektedir (Benek, 2009, s. 89), (Şekil 4) .

Şekil 4. Viranşehir İlçesi ve Yakın Çevresinin Toprak Haritası

Kaynak: Sedat Benek, *Viranşehir ilçesinde doğal ve beşeri kaynakların tespiti ve kalkınma planlamasına yönelik öneriler*, Viranşehir Belediyesi Bilimsel Kültür Yayınları, Şanlıurfa, 2009, ss.88.

Bu bilgilerden hareketle Ezidiler; Viranşehir ilçe merkezi ve Viranşehir'in kuzey, kuzeydoğu, doğu ve güneydoğusunda yer alan köylerde yaşamaktaydılar (Şekil 5). Söz konusu alanlar, bazalt karakterli Siverek-Viranşehir Platosu ile Ceylanpınar Ovası'nın geçiş alanında yer alan yerleşmelerdir. Bu da eski yerleşmelerin kurulduğu alanlar dikkate alındığında Ezidiler, Karacadağ'a yakın alanlara yerleşip yaşamlarını idame ettiklerini göstermektedir. Nitekim Ezidilerin geçmişte yaşadıkları acı deneyimlere bağlı olarak daha çok dağlık alanları veya dağlık alanlarına yakın yerleri tercih ettikleri görülür.

1.4.3. Araştırma Alanının Beşeri Özellikleri

1.4.3.1. Tarih

Viranşehir, yerleşim yeri olarak oldukça eski bir tarihe sahip bulunmaktadır. Buraya ilk yerleşim M.Ö. 4000 yıllarına rastlandığı bilinir. Tarihi ipek yolu üzerinde olması ve çok verimli ovalara sahip bulunması, bu şehrin ticaret ve tarım alanında Yukarı Mezopotamya'nın önemli bir şehri olmasını sağlamıştır. Yerleşim yerinin önemi dolayısıyla zaman zaman

saldırlara uğramış, bu bölgede hüküm süren devletler arasında el değiştirmiştir. Hititlerden, İnanlılara, oradan da M.Ö. 163 yılında Roma egemenliğine geçti. Hz. Ömer zamanında İyaz bin Genem komutasında İslam ordularınca zapt edilmiş, 660-873 yılları arasında Mardin'e, Hamdanilere bağlanmıştır. 894 yılında halife Mu'tazid zamanında Abbasilere bağlanan Viranşehir, Melik Şah zamanında (1055-1092) Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlanmıştır. 1030 yılında Bizanslılara, 1071 yılında Selçuklulara, 1108 yılında Mardin Artuklulara, 1202 yılında da Musul Atabeyi Nurettin Zengi'ye geçmiştir (Turan, 2015, s. 62).

Viranşehir, tarihindeki en büyük yıkıma 1258 yılında Moğol İmparatoru Hülagü tarafından uğramış, 1367 yılında tekrar Mardin Artuklularına bağlanmış, 1400 yılında Timur tarafından saldırıya uğramıştır. Daha sonra Akkoyunlular, Karakoyunlular, Araplar ve İnanlılar arasında el değiştiren şehir, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında, Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştır (Turan, 2015, s. 62-63). 1567 yıllarında ise Osmanlı kaynaklarında, Amid Sancağı'nın Berriyecik kazasına bağlı bir nahiye olarak geçmektedir. Nahiye, Milli Aşireti Ayaklanması sırasında aşiret güçlerin kontrolüne geçmiş ancak TBMM'ye bağlı kuvvetler 8 Haziran 1920'de Milli Aşireti'ni yenilgiye uğratarak şehrin kontrollü sağlanmıştır. Mardin'e bağlı olan Viranşehir, Şanlıurfa'nın il olmasıyla 1924 yılında ilçe olmuştur (Bozan, 2017).

1.4.3.2. Nüfus ve Yerleşme

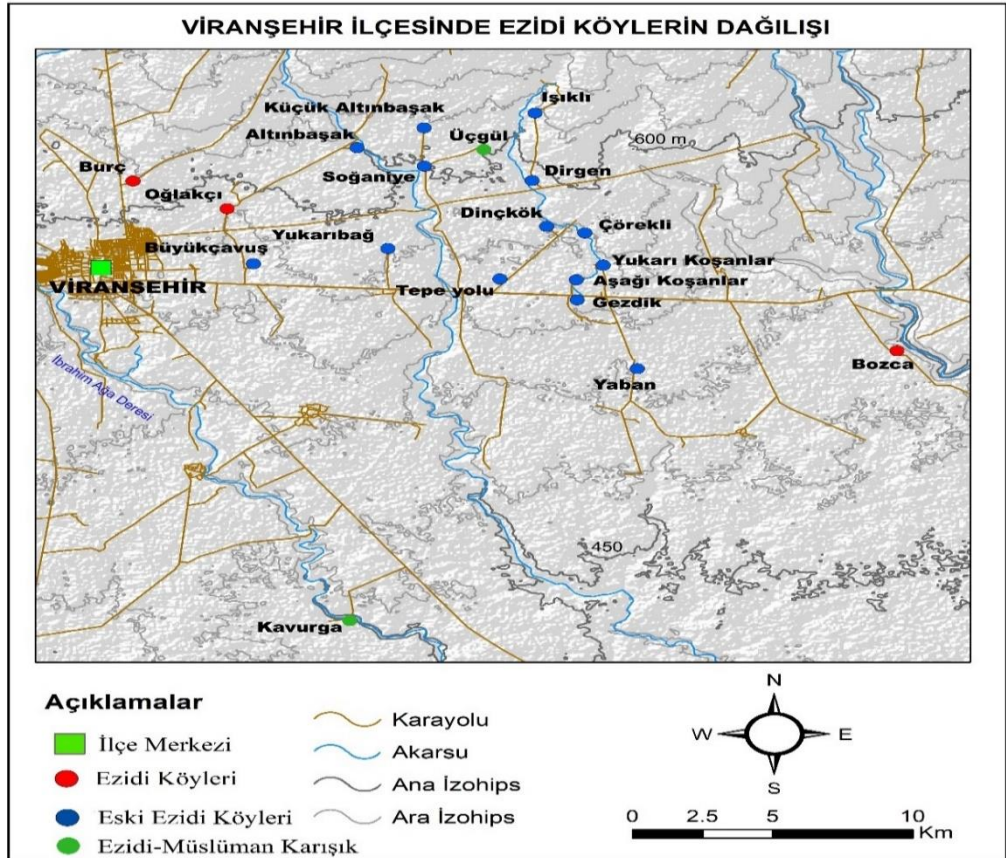
Viranşehir ilçesinin nüfusu 1927-1950 dönemleri arasında normal bir seyir içerisinde gelişme göstermiştir. 1950'den sonra ilçe nüfusu çok hızlı artmaya başlamıştır. 1927 yılında 9103 olan ilçe nüfusu, 1970 yılında 50.000'in (64301), 1980 yılında 100.000'in (100.361), 2000 yılında ise 150.000'in (187707) üzerine çıkmış ve hatta 200.000'e yaklaşmıştır (Benek, 2009, s. 91)

TÜİK'in 2007 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne (ADNKS) göre ise Viranşehir'in nüfusu 152.469 olarak verilmiş ve 2007 yılından 2018 yılına kadar Viranşehir'in nüfusu 43.441 kişi artmıştır. 2018 (ADNKS) göre, Viranşehir'in nüfusu 195.910 kişidir (TÜİK, ADNKS, 2018).

Viranşehir ilçesi, ilde 11 ilçe arasında 2272 km²'lik alanla il yüzölçümü (18765 km²) içerisindeki oranı % 12,1 ile ilçeler arasında 3. sırada yer almaktadır. Viranşehir ilçesi, 11 ilçe arasında hem aritmetik nüfus yoğunluğu bakımından, hem de kırsal nüfus yoğunluğu bakımından Ceylanpınar ilçesi (Ceylanpınar TİGEM'den dolayı) hariç, en az nüfus yoğunluğu olan ilçe konumundadır (Benek, 2009, s. 94)

Viranşehir ilçesinin 1 beldesi, 115 köyü ve 241 mezrası vardır (Viranşehir Belediyesi, 2019). 1985'te Ezidilerin ilçedeki sayısı ilçe merkezinde, 6 köyde (Bozca, Dinçkök, Yaban, Oğlakçı, Altınbaşak) ve 18 mezrada (Diktaş, Tepeyolu, Yukarıkoşanlar, Aşağıdakoşanlar, Çörekli, Çınarlı, Küçükaltınbaşak, Soğanya, Koçar, Hırbiari, Üçgül, Işıklı, Gezdik, Büyükçavuş, Aşağışölenli, Yaprak Yukarıbağ ve Dirgen) olmak üzere toplam 6307 kişidir (Turan, 2015, s. 63), (Şekil 5).

Şekil 5. Viranşehir İlçesinde Ezidi Köylerinin Dağılışı

Kaynak: MTA-SRTM verileri esas alınarak harita araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Ezidilerin yerleşim birimlerindeki sayıları hakkında resmi bir veri yoktur. Bunda etkili olan en önemli faktör, Ezidiliğin Türkiye’de bir din olarak kabul edilmeyişidir. Türkiye’deki Ezidilerin nüfus cüzdanındaki din haneleri kısmına boş, ‘‘x’’ işareti, Müslüman ya da diğer şeklinde yazılmıştır. Kısacası sayılarının ortaya çıkarılması için yapılan resmi bir çalışma yoktur. Ezidilerin sayıları ilgili veriler ancak Ezidiler ilgili yapılan çalışmalarla ortaya konulabilir. Fakat Ezidilerin eskisi kadar olmasa da içe dönük yaşamları kesin bir sayı vermeyi güçleştirmektedir (Ergun, 2008, s. 37).

Viranşehir’de yaşayan Ezidilerin sayısı tahmini 1.000 civarındadır. Bu Ezidilerin çoğunlukla Bozca ve Burç köyünde ikamet etmektedir. Kalan diğer Ezidiler ise Viranşehir ilçe merkezi, Üçgül, Oğlakçı ve Kavurga köylerinde ikamet etmektedir (Tablo 1). Bu köylerin dışında kalan diğer Ezidi köylerinde ise Ezidi nüfusu yok denecek kadar azdır. Ayrıca bu Ezidi köylerin tamamında Sunni Kürtler ve Araplar yaşamaktadır.

Tablo 1. Viranşehir’deki Ezidilerin Yaşadıkları Köyler ve Günümüzdeki Nüfusları

Viranşehir’deki Ezidi Köyleri	Nüfus Miktarı	Güncel Durumları
Bozca	361	Tamamı Ezidi
Burç	300	Tamamı Ezidi
Oğlakçı	150	Tamamı Ezidi
Kavurga	778	Tahmini % 33 Ezidi
Üçgül	50	Tahmini % 20 Ezidi

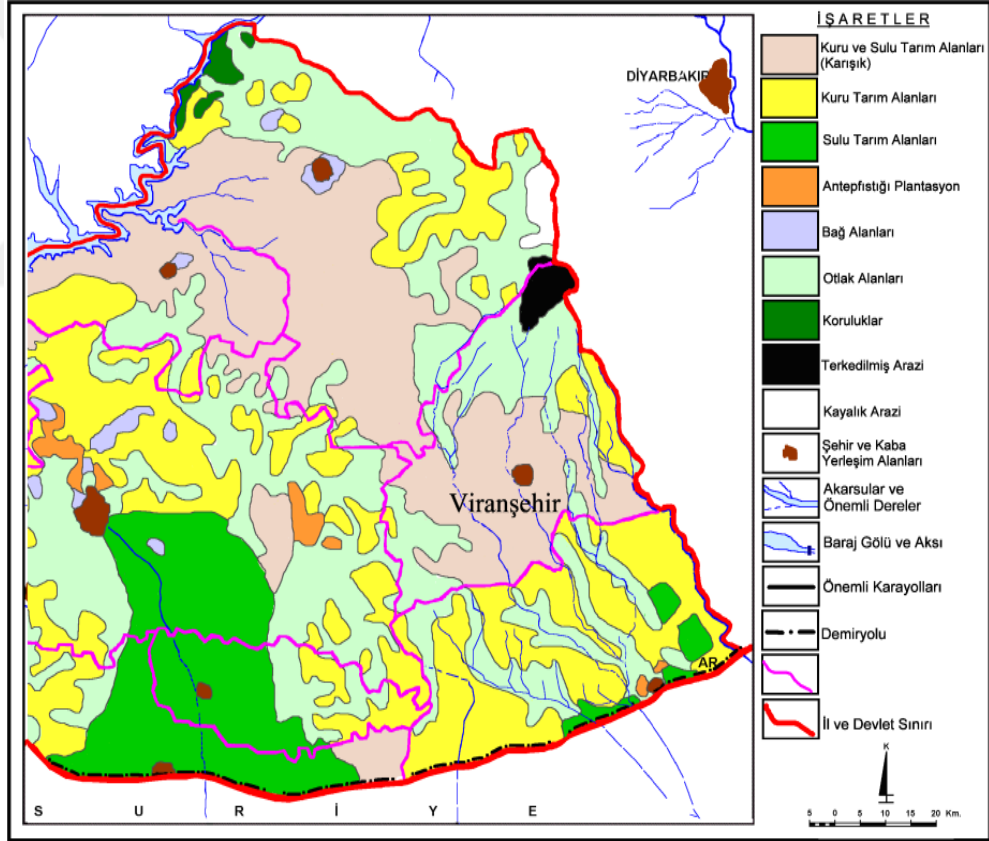
Kaynak: TÜİK ADNKS 2018, Saha Araştırması Verileri.

1.4.3.3. Ekonomik

Viranşehir ilçesinin en önemli gelir kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Atatürk Barajının suyu henüz ilçeye ulaşmadığından sulu tarım, açılan artezyen kuyuları ve üç gölet aracılığı ile yapılmaktadır. Daha önceleri çoğunlukla

buğday, arpa ve mercimekten oluşan tarımsal ürün çeşidine sulama sonrası giderek artan oranda katılan pamuk da geniş alanlarda ekilmeye başlanmıştır. Halen Viranşehir’de 800.000 dekarı sulu, 389.350 dekarı da kuru olmak üzere toplam 1.189.350 dekarda tarım yapılmaktadır (Şanlıurfa Valiliği, 2019), (Şekil 6). Ancak giderek kâr marjı düşen, hatta zarar noktasına gelen pamuk tarımına alternatif olabilecek ürün arayışı içerisinde girilmiştir. Sulu tarımda daha çok mısır ve buğday tercih edilmektedir. Ancak, doğal koşullar bakımından yetiştirilmesi uygun olup, yöre çiftçisine alternatif ürün olarak sunulabilecek tarımsal ürünlerin başında Karacadağ pirinci, kenger, axbandır, şelengo ve safran; dikili ürünlerde ise nar, zeytin, fıstık gelmektedir (Benek, 2009, s. 208).

Şekil 6. Viranşehir İlçesi ve Yakın Çevresinde Tarımsal Arazilerin Durumu

Kaynak: Sedat Benek, *Viranşehir ilçesinde doğal ve beşeri kaynakların tespiti ve kalkınma planlamasına yönelik öneriler*, Viranşehir Belediyesi Bilimsel Kültür Yayınları, Şanlıurfa, 2009, ss.176.

Viranşehir’de hayvancılığa elverişli kullanılabilir meralık alanın 20.000 dekarı geçmediği göz önünde bulundurulduğunda, mera alanlarının

giderek daralması, devlet desteğinin olmaması ve hayvansal ürünleri işleyecek sanayi tesislerinin bulunmaması nedeni ile ilçede hayvancılık giderek gerilemektedir. Halen ilçe sınırları içerisinde 13.070 büyükbaş, 243.000 de *akkaraman* cinsi koyunların çoğunlukta olduğu küçükbaş hayvan beslenmektedir (Şanlıurfa Valiliği 2019). Aşırı otlatılma sonucunda yörede otlak alanların istenen kalitede olmaması nedeniyle söz konusu şartlara uyum sağlayabilen koyun ve keçi yetiştiriciliği gelişme olanağı bulmuştur. Mevcut koyunların büyük bir kısmı *akkoyun*, *karaman* ve *ivesi* ırklarından oluşmaktadır. Bunların tipik özelliği susuzluğa ve sıcaklığa karşı dayanıklı olmasıdır. Süt verimi *ak* ve *karaman* koyunlarında 40-50 kg/yıl, *ivesi* ırkının ise 125-150 kg/yıl dolayındadır (Benek, 2009, s. 222). Yılın büyük bölümünü Karacadağ'da yaylalara geçen göçer aşiretlerin giderek yerleşik düzene geçmesi sonucu önlem alınmadığı takdirde, küçükbaş hayvan sayısının daha da düşeceği söylenebilir (Şanlıurfa Valiliği 2019).

Ticaret ve Sanayi Odası'nın verilerine göre, Kasım 2008 dönemi itibariyle, Şanlıurfa ilinde 24'ü Viranşehir ilçesinde olmak üzere toplam 438 sanayi tesisi bulunmaktadır. Mevcut sanayi tesislerinin büyük çoğunluğu orta ve küçük işletmelerden oluşmaktadır. İldeki sanayi tesislerinin üretim alanlarına bakıldığında, tekstilde pamuk, çırçır ve prese (190 işletme); gıdada (90 işletme) ise bulgur, mercimek ve ham yağ alt sektörleri ön plana çıkmaktadır. Viranşehir ilçesinde sanayi kuruluşlarının sektörel dağılımı da Şanlıurfa ilindeki dağılımın paralelinde bir durum sergilemektedir. İlçede bulunan sanayi kuruluşlarının (24 işletme) 14'ü tekstil sektöründe, 7'si gıda sektöründe 2'si taş-toprak sektöründe ve 1'i de kimya sektöründe yer almaktadır (Benek, 2008, s. 222).

Araştırma alanı sınırları içerisinde yer alan 5 Ezidi (Burç, Bozca, Oğlakçı, Kavurğa ve Üçgül) köyü bazalt platosu üzerinde yer almaktadır. Yüzey şekilleri sade ve verimli olan bu plato, kurak ve yarı kurak iklime sahip olmasına rağmen GAP ve çok sayıda artezyen kuyu sayesinde sulama imkânı bulunmaktadır. Bu vesileyle kuru tarım alanları daralmış, daha verimli olan sulu tarım alanları genişlemiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun geçim kaynağı geçmişte hayvancılık iken günümüzde sulu tarımla birlikte getirisi

yüksek olan tarım ürünlerinin yetiştirilmesiyle çeşitlenmiştir. Viranşehir ilçe merkezinde yaşayan Ezidiler ise şehir yaşamına uygun olarak geçimlerini daha çok ticari faaliyetlerle sağlamaktadır. Buna bağlı olarak şehirde yaşayan Ezidilerin köyde yaşayanlara göre yaşam standartları daha yüksektir.

İKİNCİ BÖLÜM

EZİDİLERİN KÖKENİ, TARİHİ VE COĞRAFİ DAĞILIMI

2.1. EZİDİ ADININ KÖKENİ

Ezidi adının kökeni ile ilgili yapılan araştırmaların birçoğunda Ezidi ya da Yezidi ismi kullanılmıştır. Bu iki ismin kullanımıyla ilgili farklı yorumlar ortaya çıkmıştır. ‘Ezidi’ adının: İzid-İzed, eski Farsça Tanrı- Melek anlamındadır: Kürtçeye Êzid-Êzd, biçiminde taşınmıştır. Bu durumda İzidî-İzedî ya da Êzidî-Êzdî, Tanrı’ya-Meleğe tapanlar olarak algılanmalıdır. Bu ismin, muhtemelen fonetik kanunlara uygun olarak gelişen yeni Farsça’daki İzed (Melek- Tanrı) Avesta dilinde Yazata (...), Pehlevi dilinde Yazdan, modern Farsça’da Yazdan (Tanrı) Avesta’da Yazatanam Pehlevi’de Yazatan, Yazdan İzed’den gelmektedir. Buna göre bu kelime, bizzat kendileri tarafından kullanıldığı gibiydi Ezidi, İzidi, İzdi (Tanrıya tapanlar), Ezidiler tarafından da bilinen bir iştikak olmalıdır. Melek Tavus adı tektanrı dinlerde Şeytan’ı çağrıştırdığından bu adın kullanımından sakınılmış, yerine özdeyişi ya da dönüşüm ürünü Êzid-Êzid terimi kullanılmıştır. Anlaşılacağı gibi Êzid-Êzid, Melek Tavus’un dönüşüm adıdır (Korkmaz, 2015, s. 33-34).

Mushafa Reş’deki yaratılış efsanesinden gelen Yezid adından müştak olarak ataları arasında bir melek olan Ezda ile Yezdanın yer aldığı gibi, aynı şekilde ilk Ezidilere verilen isimler arasında Yezdani isminde de bulunduğu söylenerek Yezidi isminin bundan geldiğini ileri sürenler de mevcuttur (Turan, 2015, s. 1-2). Kimi araştırmacılar ise İran’daki Yezd şehri ve Zerdüştlükle bağlantılı bir görüşü vardır (Akça, 2006, s. 7). Bazı kaynaklarda ise Yezidi isminin kaynağı olarak üç kişi gösterilmektedir haricilerin İbhaniye kolundan ayrılan Basralı Yezit b. Uneyse’ye mezhebinden geldiği: Yezid es-Sülemi veya Emevi halifesi Yezid arasında ilişki olduğu iddia edilmektedir (Kaplan’dan naklen Açar, 2018, s. 27-30). Tüm bunlara ek olarak, bazı araştırmacılar Ezidilik isminin Kürt dilinde ‘ez’ (ben) ve ‘da’ (Yarattı, verdi) kelimelerin birleşmesiyle oluşan ‘Ezda’ (beni yaratan) anlamına gelen Tanrı için kullanıldığını belirtmişlerdir (Reşid, 2010, s. 38; Okçu, 2007, s. 11). Son

olarak, Ezidi isminin Babil’de bulunan ve Nabu’ya ait “İzida” tapınağı ve ya da Mısır Tanrıçası “İzis” ile bağlantılı olabileceğini (Reşo, 2004, s. 70) ifade etmişlerdir.

Öte yandan, Ezidiler yaşadıkları ülkelerde farklı adlarla anılmaktadır. Sözelimi Suriye’de da Dasnai⁴ Ermenistan’da Tohondraki⁵ ya da Arevortis⁶ Türkiye’de özellikle Batman ve çevresinde Ezidiler için Khalti/Khaliti adları kullanılmaktadır (Süvari, 2013, s. 19- 20).

2.2. EZİDİLERİN TARİHİ

Ezidiliğin kökenini İslamiyet öncesine dayandığı için Ezidilik hakkındaki bilgileri İslamiyet öncesi dönemde aramak gerekir. Ezidilik birçok araştırmacı tarafından Zerdüştlük, Maniheizm, Mazdekizm, Sabiler, Keldaniler, Yezdanilik gibi çok sayıda inanış ile ilişkilendirilir. Ünlü tarihçi Marr da Ezidiliğin İslamiyet’ten önce Kürtlerin gerçek dini olduğu ancak Müslümanlığın gelişimi ile Ezidiliğin, özünden birçok şey yitirdiğini savunur (Özdemir, 2015, s. 42).

Ezidilerin İran Kralı V. Arsace’ın Mezopotamya’dan sürdüğü eski Mardların kalıntısı olduğu sanılıyor. Bu halk, bugün Mardin diye anılan kente adını verdi. Strabon, Arien, Pline, Arimane dinine veya kötülük prensibine kendini adanmış, bir İran mezhebine bağlı başeğmez, yenilmez insan ırkı olarak Mardları temsil ederler. Bazı bilginler, Zoroastre’ı bu öğretinin kurucusu olarak görürler. Fakat bu inancın kökeni zamanın karanlıklarına dek uzanıyor (Bayrak, 2014, s. 185). Yine arkeolog Lavary Nabu’ye göre dinin tarihsel geçmişi M. Ö 3000’li yıllara kadar uzanır. (Marr’dan aktaran, Özdemir, 2015, s. 56).

1891’in ilkbaharında, bir muvazzaf subay ve 2 molladan oluşan yeni bir komisyon İstanbul’dan geldi. Sultan’dan Ezidilere, köken olarak Müslüman olduklarını belirten ve onların yeniden kadim dinlerine dönmeyi teşvik eden bir mesaj getirmişlerdi. O dönemde yaşayan birinin anlatımına göre, Mîrza Beg

---

⁴ Gerçekte, Dasnai Hakkâri bölgesinden göç etmiş büyük bir Ezidi aşiretinin adıdır.

⁵ Tohondrakitik, Bizans döneminde doğu Anadolu’da çıkmış bir Hıristiyan sektidir.

⁶ Arevortis, Ermenicede güneşe tapanlar anlamına gelmektedir (Süvari, 2013, s. 19- 20).

ve şeyhler cevap olarak bunun böyle olmadığını ileri sürerek şunları söylediler: “Dinimiz binlerce yıl kadar sizin dininizden önce gelmişse, nasıl oluyor da biz köken olarak Müslüman oluruz” (Guest, 2012, s. 230).

Ezidilerin tarihine ilişkin belgelerin kıtlığı ve Ezidiler arasında yüzlerce yıl hüküm süren okuma ve yazmanın dinen yasak olması nedeniyle Ezidi tarihi konusunda ayrıntılı bilgiye ulaşmak mümkün olamamaktadır. Ancak Ezidilerin tarihi, daha çok yaşadıkları coğrafyada kurulan devletlerin tarihi ile iç içe geçtiğinden, tarihleri ile ilgili bilgilere ancak bu devletlerin kaynakları sayesinde ulaşabilmekteyiz. Ezidilerin kökenleri ve tarihleri ile ilgili somut ve yeterli bilgi ve belgeler mevcut değildir (Öz, 2007, s. 20).

Ezidiler ile ilgili yazılı kaynaklara ulaşmanın mümkün olmamasını Özdemir şöyle açıklamıştır:

Êzîdiler ile ilgili bilinen ilk yazılı belgeler İslamiyetten sonradır. Günümüze kadar onların tarihlerini anlatacak belgelerin ulaşmamasının en önemli nedeni, defalarca katliama maruz kalmalarıdır. Öyle ki, bu katliamlarda kutsal tabir ettikleri türbelerinde bulunan ölülerinin kemikleri bile yakılmıştır. Êzîdilerin kendileri hakkında herhangi bir belge ulaştırmamasının bir diğer önemli sebebi ise 40 - 50 yıl öncesine kadar okuma yazmanın yasak olmasıdır. Yakın bir zamana kadar Sadece Şeyh ailesinden ve o da az sayıdaki kişiye okuma izni verilmiştir. Buna karşın Êzîdilerdeki sözlü aktarımın Orta Doğu'daki tüm halklardan daha fazla olduğunu belirtmek mümkündür (Özdemir, 2015, s. 42).

Süvari ‘Ezidiler’ adlı eserinde Ezidi tarihinin Şeyh Adi bin Müsafir ile başladığını ileri sürmektedir (Süvari, s. 2013). Tarihsel kaynakların aktardığına göre Şeyh Adi diye bilinen Adi bin Müsafir’in⁷ (465- 555 /1072 veya 3-1160) soyu Emevilere dayanmaktadır.⁸ (465/ 72-73) yılında o zamanlar Şam’ın Baalbek olarak bilinen nahiyesinin Beytifar⁹ köyünde doğmuştur. İlk

⁷ Tam ismi: Adi b. Müsafir b. İsmail b. Musa b. Mervan b. Hasan b. Mervan eş-Şami el-Hakkari’dır (İbnü’l Esir, 1966, s.459). Şami lakabı doğum yerine, Hakkari lakabı ise yaşadığı yere nispet edilmiştir (Kaplan, 2013, s.51).

⁸ Bununla birlikte birçok yazar onun Kürt olduğunu söylemektedir (İbnü’l Mustevfi, 1980, s.114; İbnü’l Esir, 1966, s. 459).

⁹ Beytifar köyü Şevfü’l Ekrad (Kürtlerin Köyü) köyü olarak bilinir (İbnü’l Mustevfi, 1980, s. 114).

eğitimini doğduğu çevreden almış, ardından şam'a daha sonra da dđnemin önemli ilim merkezlerinden olan Bağdat'a geçmiştir (Bozan, 2012, s. 28). şeyh Adi, gençliğinde Bağdat'a giderek İslam dđnyasının en ünlü bilginlerinden İmam-ı Gazali'den ve diğer Sufi hocalardan dersler almıştır. Birlikte öğrenim gördüğu arkadaşlarından biri olan ve Kadiri Tarikatı'nın kurucusu Abdulkadir Geylani ile hacca gitmiştir (Uslu, 2010, s. 30). 1116 yılındaki Hac ziyaretinden sonra münvezi bir hayat sürmek için Laleş Vadisi ne çekilir (Süvari, Ceyhan, Çakır, 2015'ten naklen Bulut, s. 258). Laleş Vadisi'ndeki (Kuzey Irak'taki Duhok ilin' in yaklaşık 29 km doğusunda, Musul'un 57 km kuzeyindedir) eski bir Hıristiyan manastırını dergâha çevirerek mürit yetiştirmiştir. şeyh Adi bin Müsafir 1162 yılında öldüğu zaman Laleş'teki dergâhına gömülmüş ve türbesi çok geçmeden Hacı ziyareti için gelinen Tapınağa dönüştürülmüştür. şeyh Adi'nin hiç evlenmediği bazı kaynaklarda geçmektedir (Öz, 2007, s. 21).

Ezidilik, 12. yüzyıldan itibaren Ortadoğu'da Kürtlerin yaşadığı her yere yayıldı. Ancak Müslüman komşuların yaptığı zülüm ve katliamlar nedeniyle güçleri 15. yüzyılda azalmaya başladı. Ezidiler, 13. ve 14. yüzyılda Irak, Suriye ve Mısır'da Eyyubilerin askeri oldular. Timurlenk'e karşı Karakoyunlar (1375-1468) ve Akkoyunlar (1378-1508) ile ittifak kurdular. Osmanlılarla ilk kez 16. yüzyılda temas içinde oldular. Osmanlı veya sefaviler yanında yer alma konusunda bir süre tereddüt ettikten sonra Osmanlı otoritesini kabul ettiler (şengül, 2015, s. 257).

Ezidiler, 14-19. yüzyıllarda toplam 26 fermana (kıyım emri) maruz kalmıştır (Kılıçoğlu, 2016, s. 85). Nitekim 17. yüzyılda o zamanki adıyla Sincar bölgesinde Osmanlı valisi Melek Ahmet Paşa'nın Ezidilere yönelik katliamının ayrıntılarını Evliya Çelebi Seyahatnamesinde anlatmaktadır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin merkezileşme politikası sonucunda artan baskılar karşısında Ezidi nüfusun ciddi bir kısmı din değiştirmek zorunda kalmış ve 1876'da iktidara gelen II. Abdülhamit sonrasında sistemli bir şekilde İslamlaştırma politikasına maruz kalmışlardır. Bu dayatmayı kabul etmeyenler öldürülürken, birçok Ezidi aşireti toplu olarak din değiştirmek zorunda kalmıştır. Öyle ki yakın geçmişe kadar Ezidi olduğu bilinen birçok aşiret bugün Müslüman olarak hayatını sürdürmektedir (Dinç, 2017. s. 3).

Irak devleti 1921’de İngiliz denetiminde kuruldu. Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasından (1922) sonra, yeni ülkeler kuruldu. Ezidilerin anavatanları artık dört farklı devletin - Irak, Türkiye, İran ve Suriye’nin - sınırları ile bölünmüştü. Böylece Ezidi toplumunun inanç merkezi olan Şeyhan’la ve birbiriyle ilişkileri kesildi. Ezidi inancının misyonerleri olan ve bağış toplayan kavalların, Ezidi topluluklarını ziyaret etmek için sınırları geçmelerine izin verilmedi. Dolayısıyla da bu ülkelerde Ezidi dini birbirinden farklı biçimlerde gelişmesine neden oldu (Şengül, 2015, s. 89).

2.3. EZİDİLERDE KİMLİK VE DİL

Ezidilerin kökeni ile ilgili birçok tanımlama yapılmaktadır. Ancak bu tanımlamalarda Ezidilerin kendi algılarını büyük oranda göz ardı edilerek araştırmacıların ideolojik yaklaşımının etkisiyle Ezidilere rağmen, onlar adına tanımlama yapılmıştır. Ezidiler ve Ezidilik hakkında yapılmış çalışmalarda ortaya çıkan muhtelif görüşleri “*Ezidiler*” adlı eserinde Süvari şu şekilde sınıflandırmıştır: “Şeytana tapan cahil ve dinsiz insanların oluşturdukları, İslam dininden sapmış rafizi bir mezhep olduğu, kökeni Orta Asya’ya dayanan eski bir Türk inancı¹⁰ olduğu, farklı dinlere ait usulları bir araya getirilmesinden oluşmuş toplanma şeklinde bir inanç olduğu, Zerdüştiliğin devamı olan, Kürtlerin asıl (milli) ve eski dinleri olduğu şeklinde dört görüş vardır” (Süvari, 2013, s. 21).

Bu dinin kökeni hâlâ aydınlığa kavuşmamıştır. Hammer - Purgstall’a göre Ezidiler, Strabo ve diğerlerinin de dediği gibi eski Mardilerin bir uzantısıdır. Mardiler eski bir Pers mezhebine bağlı insanlardı ve tapınmalarına esas olarak kötülük prensibi alıyorlardı. Bu nedenle, bu tarihçiye göre Ezidilerin şeytana tapma düşüncesini kökeni burada bulunmaktadır. Aynı şekilde Strabo güneşe tapınmanın da, Mardin yakınlarında yaşayan ve kökenleri eski Sebacılara dayanan Şamsi adında küçük bir tarikattan geldiği ileri sürmektedir. Ancak kesin olan bilgiye göre Ezidilerin dini merkezleri, Şeyh Adi adında bir azizin türbesi etrafında yoğunlaşmaktadır (Bayrak, 2015, s. 474).

---

¹⁰ Bu konuda herhangi bir kaynağa ulaşamadık.

Şeyh Adi bin Müsafır Beyt Far'da, Baalbek bölgesinde, anlaşıldığı kadar Hicri 465 (1072-72) ile Hicri 470 (1077-78) yılları arasında doğmuştur. 555-57 yılları arasında öldüğünü bilmekteyiz (Lescot, 2014, s. 20-21). Ailesi Emevi halifeleri ile bağlantılı olduğu varsayımının dışında Şeyh Adi'ye ait başka bir bilgiye sahip değiliz¹¹. Yezidi isminin kökeni ise daha da karmaşıktır. Tanrı Yazid'in daha sonra Yezidi unvanına dayanak sağlamak için uydurulmuş olması açıkça görülmektedir. Bu görüş, İbni Halikan'ın, bu mezhebin aslında daha önce "Adawiyah" diye bilindiğini öne süren ifadesiyle destek kazanmaktadır. Yine Yezidi isminin, ikinci Emevi halifesi olan I. Yezid'den (680-683) geldiği ileri sürmektedirler. Ancak yine de, tatmin edici olmamakla birlikte Yezidi teriminin Farsça "Tanrı" anlamına gelen Yezdan sözcüğünden türetilmiş olduğu varsayımı en mantıklı görüşü oluşturmaktadır (Bayrak, 2014, s. 474).

Dinlerinin sadece kendi neslinden (Âdem'in soyu) olanlara gönderildiğine, dolayısıyla başkalarının istese de Ezidi olamayacağına inanmaları ve bu tavır sonucunda ortaya çıkan ötekileştirme, karşımıza çerçevesini inanç sisteminin belirlediği etnik bir kimlik çıkarmaktadır (Süvari, 2013, s. 117). Bu nedenle Süvari, Ezidiliği etnodinsel bir inanç olarak ele almaktadır. Ancak Ezidiliğin Kürt dini olarak algılanmasının politik nedenler dışında iki önemli sebebi vardır. Birincisi Kürtçe konuşmaları, ikincisi din değiştirip Müslüman olan Ezidi aşiretlerin bir müddet sonra eski dinlerini unutup müslüman Kürtlerle kaynaşmalarıdır. Buna örnek olarak 14. yüzyılda Musul'dan göç ederek Ağrı ve çevresine yerleşen Sipkan aşireti gösterilebilir. Ezidi kökenli bu aşiretin bir kısmı Kafkasya'ya göçmüş ve orada dinlerini yaşatmaya devam ediyorlar. Kalanlarsa İslamiyet'i kabul ettikten sonra bir Kürt aşireti olarak geçmişlerini unutmuşlar, yaşamlarını sürdürüyorlar (Yalnızoğlu, 2015, s. 119-120).

---

¹¹ Yazarın idda ettiği aksine Şeyh Adi ve kökeni üzerine geniş bir tartışma için bkz. (Kaplan, 2013'ten naklen; Abdurrahman Mizuri , *Şeyh Adi b. Müsafır el-Hakkari Leyse Emeviyyen*, (Çev.: Fadhıl H. Khudeda), Duhok, 2009; Hamdi Abdulmecid Selefî, Tahsin İbrahim Doski, *Hevle Nesebi Şeyh Adi b. Müsafır ve Mu'tekidihi*, Duhok:Matbaat Havar, 2004.

Ezidi dini merkezi başkanı Emir Anvar Muaviye İsmail, 1992 yılında sürgündeki Asuri ve Ezidilerin seslerini duyuran Huydo dergisine yaptığı açıklamada, Asuri ve Ezidilerin ortak bir tarihleri olduğunu, aynı bayrak altında aynı kaderi paylaşarak kurtulduklarını, Asur İmparatorluğunun gerçek soyları olduklarını belirtmektedir (Yalnızoğlu, 2015, s. 119)

Ezidilerin Süryanilerin güneş kültü inancını sürdürmeleri, Şeyh Adi'nin Lübnanlı bir Arap dervişi olması¹² ve ona ilk inananların Arap oluşu, Ezidi Şeyhi Muaviye bin İsmail'in atalarının Asurlar olduğu öne sürmesi, büyük bir bölümünün ana dilleri Kürtçe oluşu, Ezidiliğin ulusal bir kimlik olmaktan çok sentez bir inanç olduğunu ileri sürenler de mevcut (Rohat Cebe, Ersoy Soydan, 2012'den naklen Sever, 1996, s. 95 - 96).

Ezidiler Kürtçe'nin bir lehçesi olan Kurmanci lehçesini konuşur. Bunun bir istisnası Behzane/Başika'da Arapça konuşan ama ibadet ederken Kürtçeyi kullanan bazı Ezidiler vardır (Şengül, 2015, s. 55). Geriye kalan Ezidilerin hemen hemen tümü Kürtçe'nin Kurmanci lehçesinin Botan şivesini kullanmaktadır (Habertük.com.12.07.2017). Kurmanci; Türkiye, Suriye ve Kafkasya'nın Kürt bölgelerinde konuşulduğu gibi İran ve Irak [...] ve kuzey bölümlerinde de konuşulmaktadır (Bedirhan, Lescot, 1990, s. 5).

Nurcan Baysal, "Ezidiler 73. Ferman" adlı eserinde, yapmış olduğu mülakatta: "Kürtçe de asıl, ilk dildir. Ezidilik dünyada ilk din, Kürtçe ise dünyanın dilidir." (Baysal, 2016, s. 117). Burada ilk din ve ilk dil olmasının öne sürmesinin temelinde Ezidilerin yaratılış mitolojileri ve kutsal kitaplarından kaynaklanmaktadır. "Yezidiler" adlı eserinde, yine Çakar'ın (2007) yapmış olduğu mülakatta Ezidiler, dillerini şu şekilde açıklamıştır:

Siirt ve civarında yaşayan Yezidilere göre Âdem testisinden (küpten) çıkan erkek çocuk dışında 72 adet çocukları daha oluyor. Ama zamanla bu çocuklar kardeşleri olan ve testiden çıkan Şehit bin Cerra adlı erkek çocuğun saf ırka sahip olmasını kısıntıyorlar. Bu yüzden onu öldürmeye karar veriyorlar. Bunun üzerine Cebrail hemen gökten inerek kanadıyla onların ağzına

---

¹² Bunun aksine, Şeyh Adi'nin Kürt olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır (İbnü'l Mustevfi, 1980, s.114; İbnü'l Esir, 1966, s. 459).

dokunur ve ertesi sabah kardeşleri Şehit bin Cerra'yı öldürmek için uyandıkları zaman aynı dili konuşmadıkları fark ediyorlar. Şehit bin Cerra'nın konuştuğu dili 'arı dil' şeklinde tanımlarken diğer dilleri 'yapma dil' olarak görüyorlar. Onlara göre 'arı dil' Kürtçe 'dir ve zaten kutsal kitapları da Kürtçe yazılmıştır. Kürtçe diyorlar. O bugün konuşulan her dilin temeli o gece atılıyor. Bu yüzden Yezidiler diğer milletlerin kendilerine düşman kesildiklerini ve bunu anlayışla karşıladıklarını söylüyorlar (271).

Yine *Mushafa Reş* ve *Kitab-ı Cilve* olan bu iki kitapçığın birden fazla nüshası vardır. Bunlardan yalnızca biri Kürtçe iken diğerleri Arapça kaleme alınmıştır. [...] *Mushafa Reş*'in bir Arapça nüshasında “bizimle Kürtçe konuşur” şeklindeki ayeti ile iletişimin sürekliliğini dile getirilmektedir (Çakar, 2007, s. 2010).

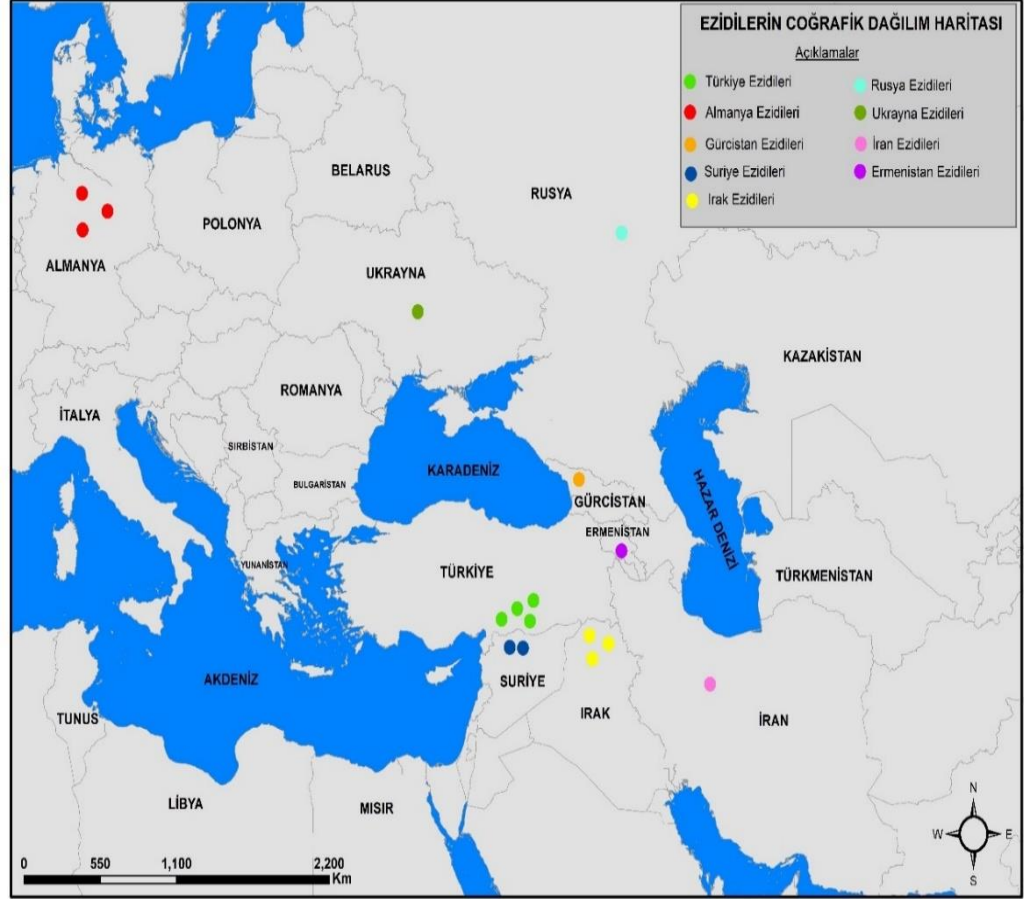
Bu yüzden, Ezidiler farklı coğrafyalara dağılmış olmalarına karşın dillerini korumayı bilmişlerdir. Türkiye veya Irak'tan yıllar önce Avrupa'ya göç etmiş Ezidiler bir şekilde Kürtçe okuma, yazma ve konuşma konusunda kendilerini geliştirmiştir. Hiç şüphesiz Ezidi inancına bağlı olanların bu denli dağınık olmasına ve değişik halklarla birlikte yaşanmasına rağmen inançlarının koruyabilmesinin en önemli nedenlerinden biri dillerini koruyabilmeleridir (Özdemir, 2015, s. 137).

2.4. EZİDİLERİN COĞRAFİ DAĞILIMI

Bugün Ezidiler Türkiye, Suriye, Irak, İran, Ermenistan, Gürcistan, Rusya, Ukranya ile AB (İngiltere, Almaya, İsveç) ve ABD'de yaşamaktadır. Ezidi sayısı ile ilgili net bir bilgi olmamakla birlikte bu konuda araştırma yapan araştırmacıların Ezidilerin yaşadıkları ülkelerde sayılarının en az ve fazla olan verileri dikkate alınarak bir tablo hazırlanmıştır (**EK-1**). Ünelere göre nüfus dağılımlarına bakıldığında; Türkiye'de 2-3 bin, Suriye'de 5-15 bin, Irak'ta 300-650 bin, Transkafkaya'da 80-250 bin, Avrupa'da 60-200 bin dolayındadır. “İran'ın Şii yöneticilerinin baskısıyla İran Ezidileri, Ezidi olduklarını açıkça belirtmemektedirler. Bu nedenle İran Ezidileri ile ilgili yeteri bir veri bulunmamaktadır. Bunların dışında ABD, Kanada ve Avustralya'da daha küçük Ezidi toplulukları vardır. Ancak bir nüfus sayımı olmadığından, dünyadaki Ezidi nüfusu için tam bir sayı vermek imkânsızdır” (Şengül, 2015,

s. 54). Genel olarak elde edilen verilere göre bütün dünyadaki sayılarının 800 bin ile 1 milyon 200 bin arasında olduğu ve Kürt toplumunun yaklaşık yüzde 2 ile 3'nü oluşturdukları tahmin edilmektedir (Şekil 7).

Şekil 7. Ezidilerin Coğrafi Dağılımı

Kaynak: EK-1'deki veriler esas alınarak Harita araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

2.4.1. Transkafkasya Ezidileri

Kürtlerin Transkafkasya'daki¹³ varlıkları bölgenin tümünde Şeddadiler (951-1199) ve Revadiler (955-1227) adlı iki Kürt hanedanının egemen olduğu 10. yüzyıl ortalarına uzanır. Dvin'de (Erivan) kurulan Şeddadi Beyliği giderek Barda, Gence ve Ani gibi diğer büyük kentlere de hakim oldu. Azerbaycan'da hüküm süren Revadilerin merkezleri ise Tebriz, Sahanda, Maraga, Ahar ve

¹³ **Transkafkasya:** Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletlerini kapsayan, İran, Rusya ve Türkiye arasında, Büyük Kafkas Sıradağlarının güneyinde yer alan coğrafi-siyasi bölge. Doğu Avrupa'da yer alan Azerbaycan'ın Kuzeydoğu kesimi dışında, Güney Kafkasya'nın çoğu coğrafi olarak Güneybatı Asya'da yerleşmektedir. Geniş Bilgi için bu link üzerinden ulaşılabilir: <https://www.otuken.com.tr/u/otuken/docs/Transkafkasya.pdf>, 27.04.2017.

Erdebil'di (Şengül, 2015, s. 101). Xelile Cindi'ye göre de M.S. 950'li yıllarda günümüz Kars-Iğdır sınırları içinde bulunan bölgenin mirliğini Ezidiler yerine getiriyordu. 951'den 1088'e kadar süren bu mirlik döneminde Ezidiler, bölgedeki Hıristiyanlar ile yakın ilişki geliştirdi. Hıristiyanlar, bu bölgede özellikle Ani'de çok sayıda kilise açtı ve ibadetlerini özgürce yapabildi (Özdemir, 2015, s. 81).

13. yüzyıldaki Moğol işgali sırasında, Kürt aşiretleri Ermenistan'a, özellikle de Karabağ Bölgesi'nin güneyine göç ettiler. 15. yüzyılda Şah Tahmasp Ezidi olan Dünbeli aşiretinden Heci Bey'e, Osmanlıya karşı kendisiyle işbirliği yaptığı için Hoy beyliğini verdi. Şah I. Abbas (1587-1629) Safevi İmparatorluğunun sınırlarını güçlendirmek için birçok farklı dindeki Kürt aşiretlerini İran'dan Azerbaycan'a sevk etti (Şengül, 2015, s. 101).

1828 yılında İran, günümüz Ermenistan'ı olan Erivan eyaletini Ruslara verir. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından da Rusya, Yukarı Serhat'ın¹⁴ birçok bölgesinden çekilir. Zaten Erivan eyaletinin Ruslara geçmesinin ardından bölgedeki birçok Ezidi aile de Ruslara sığınır (Özdemir, 2015, s. 81). 1828-29 Osmanlı Rus savaşında Hesenanlı aşiretine bağlı Ezidiler, Doğu Anadolu'da Ruslara yardım etmişler, Rus kuvvetlerinin yanında savaşa katılmışlardır. 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması gereği Osmanlı topraklarını tahliye eden Rus ordularının yanında Hesenanlı aşiretine bağlı Ezidiler de bulunmaktaydı. Ruslar Ezidileri Ağrı Dağı'nın yamaçlarında, Rus sınırının hemen iç kısmında yer alan Surmalu'ya yerleştirmişlerdir. Daha sonra Ezidiler buradan Erivan bölgesine taşınmışlardır. Bu olayların akabinde Rusya'ya yönelik Ezidi göçü devam etmiştir. Osmanlı ordusunda askerlik yapma görevinden kurtulmak isteyen 1.000 hanelik büyük bir Ezidi topluluğu, bu olayların akabinde 1830'lu yıllarda Rusya'ya geçmiştir. Bu bölgeye göçler 1877-1878 ile 1879-1882 yılları arasında da devam etmiştir (Akça, 2006, s. 121).

---

¹⁴ **Yukarı Serhat:** Resmi olarak Türkiye'de Iğdır, Kars, Ardahan ve Ağrı illerini kapsayan bölgedir. Bu bölge İran, Nahcivan, Gürcistan ve Ermenistan ile geçişin olduğu bir yeri temsil etmektedir. Geniş Bilgi için bu link üzerinden ulaşılabilir: https://www.serka.gov.tr/asset/upload/dos_yalar/c9ed456a880a83f9394da7f9c3b8040f.pdf, 28.04.2017.

Bu arada Müslümanlar 1874’de Erivan’daki Kürtlerden zekat toplamak istediler. Erivan valisi eyaletindeki Kürtlerin çoğunluğunun Ezidi olduğunu öğrendiğinde Müslüman liderlerinin taleplerini reddederek Ezidilerin nüfusunu saydırttı ve bu çalışma Ezidiler hakkında tarihleri boyunca yapılmış ilk geniş tabanlı araştırmadır (Çakar, 2007, s. 107-108). 1877 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında da Ali Beg’in öncülük ettiği yaklaşık 3.000 Ezidi, Erivan eyaletine sığınır (Özdemir, 2015, s. 83). Savaştan sonra bunlar Alexandropol bölgesine yerleştirildiler. Bu yeni göçmenlerin katılımıyla birlikte, Yegiazarov 1877’de Erivan eyaletinde yaklaşık olarak 8 bin Ezidinin bulunduğunu hesapladı (Guest, 2012, s. 327). 1897’de Rus İmparatorluğu’nda yapılan ilk nüfus sayımına göre Çarlık Rusyası sınırları içinde 14.726 Ezidi Kürt yaşıyordu. 1912 yılının başlarında ise Ezidi nüfus dağılımı şöyledir: 17.000’e aşkın Erivan, Tiflis ve çevresinde 2.000, 5.000 de Çarlığa sonradan katılmış eyaletlerde olmak üzere 24.508. Bu sayımdan dört yıl sonra Rus nüfus sayım belgelerinde Kafkaslar’daki Ezidi sayısı 40.822 olarak geçiyor (Özdemir, 2015, s. 83).

1926’da yapılan nüfus sayımına göre Sovyetler Birliğindeki Ezidilerin % 70’i Ermenistan’da ve % 22’si Gürcistan’da ve % 8’lik bir kısmı da birliğe bağlı diğer cumhuriyet ve muhtariyetlerde yaşıyordu (Çakar, 2007, s. 108).

19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında Ezidiler Osmanlı ordusu, Hamidiye Alayları ve Pan-İslamcı Kürt güçlerinin zulmüne uğradığında, bölgede kitlesel bir göç yaşandı. Bu Ezidiler aslında Kars, Van, Sürmeli, Doğubeyazıt, Erzurum ve İran sınır bölgesindedirler. Onlar da önceden Ermenistan köylerinde yaşayan Ezidiler’e katıldılar; bazıları ise Gürcistan’a göç etti (Şengül, 2015, s. 103). 19. yüzyılın ikinci yarısında Ezidiler aşağıdaki Ermeni köylerinde yaşamaya başlamışlardır: Mirek, Karaboğaz, Dordaris, Çobanmaz (Chobanmaz), büyük ve küçük Djamushlu ve Karabulak’tır (Akça, 2006, s. 121). Ermenistan’daki Ezidi nüfusu şimdi 55 bin olarak tahmin edilmektedir. Bu rakam, 1959’da bu cumhuriyette yapılan nüfus sayımındaki Kürtlerin toplam sayısından iki kat daha fazladır (Guest, 2012, s. 337). Gürcistan’daki Ezidiler ise Tiflis, Telavi, Rustavi ve Batumi şehirlerinde yaşamaktadırlar. Burada yaşayan Ezidilerin bir kısmı 1930’lu yıllarda ve II.

Dünya Savaşı sonrasında Ermenistan'dan buraya göçmüşlerdir. Gürcistan'daki Ezidiler günümüzde buldukları şehirlerin yerlileri konumdadırlar. Onların büyük bir bölümü hizmet alanlarında çalışmakta, genç olanlar ise genellikle eğitim görmektedirler (Akça, 2006, s. 122).

Ermenistan ve Gürcistan'daki Ezidiler Sovyet rejimi sırasında bazı kültürel haklardan yararlandılar. Kürt köy okullarında Kürt Dili ve Edebiyatı Latin alfabesiyle öğretiliyordu. Kürtçe Riya Taze gazetesi 1930 ile 1937 arasında ve 1955'ten sonra Erivan'da iki haftada bir yayımlandı. Ancak Sovyet dönemi sonrası ekonomik zorluklar editör ekibini yayın sıklığını azaltmaya mecbur bıraktı. Erivan Radyosu 1956'dan beri her gün Kürtçe yayın yapmaktadır ve Ermenistan dışında bile yani Türkiye'deki Kürt bölgelerinde çok geniş bir dinleyici kitlesi vardır (Şengül, 2015, s. 105).

Özellikle Sovyetlerin yıkılmasının ardından zaten yoksul olan Ezidiler iyice yoksullaştılar. Bazı kaynaklara göre 50.000'i aşkın Ezidi bu süreçte bulunduğu toprakları terk etmek zorunda kaldı. Kimisi eski Sovyet ülkelerine kimisi ise Avrupa'ya göç etti (Özdemir, 2015, s. 87). Bu göç en fazla Rusya'ya yöneldi. Özellikle Moskova, Sent Petersburg, Krosnodar ve Yoroslavi gibi şehirlere yerleştiler. Hatta bugün Yoroslavi'de Ezidi kültürel-dini bir merkez varlığını sürdürmektedir. Yine Ezidiler günümüzde Rusya Federasyonunun Krosnodar, Stavropol, Rostov ve Volgograd bölgelerinde büyük topluluklar oluşturmaktadır. Ayrıca Ermenistan ve Gürcistan'daki Ezidiler Rusya'dan başka Ukrayna, az da olsa Kazakistan, Kırgızistan, Almanya, Fransa, Belçika ve Avustralya'ya göç etmişlerdir (Akça, 2006, s. 122-123).

Transkafkaya'da Ezidileri de kapsayan son nüfus sayımı 1900'lü yıllarda yapıldı. Buna göre bölgedeki Ezidi nüfus ortalama şöyledir: "Gürcistan: 70.000. Tiflis, Batum ve Rustavi gibi illerde yaşarlar. Ermenistan: Yaklaşık 90.000. Abovyan, Aporan, Ararat, Yerevan, Axuryane gibi illerde yaşarlar. Rusya'da: 70.000-80.000 arası ve çoğunluk Moskova ve yakın çevresinde yaşar ve az sayıda da Ukrayna'da yaşarlar." (Özdemir, 2015, s. 86).

2.4.2. Suriye Ezidileri

Suriye bölgesi olarak da adlandırılan Halep bölgesi iki kısma ayrılır; Sim'an tepeleri (Bugünkü Afrin sınırları içerisinde) ve Cizre bölgesi. Sim'an tepeleri (Cebel Sim'an) Kilis'in güneybatısındadır. İki bölge arasında 400 km'lik bir mesafe vardır. Cizre bölgesindeki Ezidilerin nüfusu Sim'an tepeleri civarında bulunan Ezidilerinkinden daha fazla olmasına rağmen ekonomik nedenlerden dolayı daha fazla yabancılarla iletişime girdiklerinden daha çabuk asimile oldular. Sim'an tepelerindeki Ezidilerin kendi çalışma alanları sahip olduklarından kapalı toplum hayatlarına devam ettirebildiler (Çakar, 2007, s. 103). Kürtler bu bölgede kesintisiz olarak 2.000 yılı aşkın bir süredir bulunmaktadır. Zira büyük Pling'e göre de bu tarihi geçmiş 1900 yılı aşılıyor. Kürtçe'nin Kurmanci lehçesinin konuşulduğu bu bölgede, çoğunluk Sünni olsa da Alevi, Hıristiyan, Asuri, Keldani ve Ezidi inancına sahip topluluklar da yaşamaktadır (Özdemir, 2015, s. 87).

Cezire Ezidilerinin göçü, yakın bir tarihte gerçekleşmiştir. 18. yüzyılda birinci grup, bir oymağı olduğu Milli Kürt aşiretiyle aynı dönemde, Amudê bölgesine yerleşmiştir. Savaştan sonra Türkiye kökenli başka Ezidilerin gelmesiyle bunlar çoğalmışlardır (Lescot, 2014, s. 193). Kamışlo'daki Ezidi köylerinin neredeyse hepsi [...] bu göç sonrası gelenlerden oluşmaktadır. Tırbespiye'de ise Mizgett, Gurke Şamo, Ulticiye, Tel Xantuk ve Selomiyü köyleri Ezidi köyleridir (Özdemir, 2015, s. 88). Kaynak eksikliği nedeniyle, Ezidilerin bu bölgedeki varlıklarının tarihini saptamak güçtür. Ancak bu topraklardaki varlıklarının Sincar ve Cizre'deki Ezidi varlığı kadar eskiye, yani 12. yüzyıla gittiği var sayılabilir. Birbirlerinden modern Türkiye-Suriye-Irak sınırlarıyla ayrılan bu üç alan aslında, 1930'lardaki bölünmeye kadar tarihte paralel gelişim gösteren tek bir bölgeydi. Ezidiler burada muhtemelen yarı-göçebe Kürt nüfusunun bir parçası oluşturuyorlardı (Şengül, 2015, s. 99-100).

Suriye'deki iki Ezidi grubundan ikincisi yani Cebel Sim'an Ezidileri, birinci gruptan daha kalabalık olmamasına rağmen daha güçlü ve daha canlıdır (Lescot, 2014, s. 196). Pling'e göre 200 yıl öncesine kadar Kilis, Afrin, İslâhiye ve Bayas'a kadar olan bölgede Ezidiler çoğunlukta ve bu bölgele onların

egemenliği altındaydı (Özdemir, 2015, s. 87-88). 1858'den önce Akdeniz sahil şeridinde, Antakya-Amanos bölgesinde 200.000 Ezidi bulunmaktaydı ve halkın çoğunluğunu oluşturmaktaydı (Bayrak, 2014, s. 532). Ancak 1800'lerde artan Ezidi katliamları sonrası büyük çoğunluğu öldürüldü ya da sürgün edildi. Bir kısmı da kaçarak Rus topraklarındaki Ezidilere sığındı (Özdemir, 2015, s. 88). 1938'de ise Lescot'a göre 60.000'lik bir azınlık kalmıştır (Bayrak, 2014, s. 532).

Ezidiler günümüzde Kuzey Suriye'de dağınık bir halde genellikle Cizir Cebel Sim'anda Hısn el Akrad yani Kürt dağı çevresi ve Afrin'de yaşamaktadır. Az sayıda Ezidi Qamişlo, Dera ve şam'da da yaşanmaktadır. Amudê bölgesinde Merkebe, Digure, Xelacıx, Xirbe, şetok, Kuliye, Xirbexezal, Girseid, Xirbedilen, Heseri Tolko, Mik, Afrin'de Qestel Cendo, Sındelle, Dafilün ve Qatme köylerinde yaklaşık 15.000 Ezidi yaşıyor (Özdemir, 2015, s. 88). Bugün Suriye'de kimlik belgelerinde vatandaş olmayan yabancı (ecnebi) olarak sınıflandırılan yüz altmış bin Kürt arasında tahminen beş bin Ezidi bulunmaktadır (şengül, 2015, s. 101).

2.4.3. Türkiye Ezidileri

Anadolu'daki Ezidilerin tarihi Musul'a atanan valilerden Giritli Mustafa Nuri Bey'in şehrindeki Ezidileri tarif edip onlarla ilgili İstanbul'u aydınlatmak üzere "*Abde-i İblis, Yezidî Taiifesinin İtikadı, Ádeti, Evsafı*" adındaki çalışmasını kaleme almakla başladı (Çakar, 2007, s. 101). Bu eser, bilimsel olmaktan çok, adeta Batılıların konuya ilişkin çalışmalarına bir tepki olarak ortaya konmuştur. Bu nedenle, kuşkusuz bilimsel objektiflikten uzaktır. Çünkü ölçü olarak İslamlık alınmakta ve Ezidilik bu çerçevede değerlendirmektedir (Bayrak, 2014, s. 466). 50 adet basılan bu çalışmanın bir nüshasını 1906-7 yılları arasında Musul'a araştırma gezisi yapan Hugo Grothe elde ettikten sonra bunu Theodor Menzel'e çevirtip 1911 yılında yayımlandı. Giritli Mustafa Nuri Bey'in çalışması her ne kadar batılı araştırmacılar tarafından daha 1908'de biliniyorsa da Theodor Menzel'in çalışmanın esas önemi her şeyi ayrıntılarıyla ele almasında ve yorumlanmasında yatıyor. Anadolu'da Ezidilere dair yapılan çalışmaların birçoğuna kaynak olan Mustafa

Nuri Bey'in eserinden sonra yapılan diğerk bir çalışma da Mehmet şerefeddin Yalkaya'ya ait (Çakar, 2007, s. 100-101).

19. yüzyılın sonunda Osmanlı Ezidilerinin meskûn olduğu yerler Van, Diyarbakır, Bitlis, Musul ve Halep vilayetlerine bağlıydı. O dönemde bugünkü Türkiye sınırları içerisinde kalan Ezidilerin nüfusu; 1912'de Sivas'ta 2.797, Halep'te 370, Diyarbakır'da 2.891, Van'da 1776, Erzurum'da 618 idi (Akça, 2006, s. 119).

Cumhuriyet ilanından 7 yıl önce L. Jepius'un 1916 yılında yaptığı araştırmada ise Diyarbakır'da 4.000, Van'da 5.400, Bitlis'te ise 5.000 Ezidi'nin yaşadığı saptanmıştır. Türkiye'de yaşayan Ezidilerin cumhuriyetin başlangıcından bu yana nüfuslarının ne kadar olduğu ise tam bilinmemektedir. şüphesiz bunda üç büyük din olan Hıristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet dışında kalan Ezidi, Keldani, Nasturi ve Kadim Süryaniler'in nüfus sayımlarında farklı etnik köken ve inanışa sahip olduklarından tasnif dışı bırakılarak "bilinmeyen" ile diğerk dinler hanesinde yer almaları etkilidir. Türkiye'de ağırlıklı olarak yaşadıkları illerin başında Mardin, Hakkâri, Diyarbakır ve Siirt gelmektedir. Bu dini grupların 1927 nüfus sayımına göre toplam sayıları Mardin'de 11.181 kişi, Diyarbakır'da 3.496, Siirt'te 2.091 olmak üzere ülke genelinde 20 bini bulmaktaydı (Uslu, 2010, s. 6-7). 1965 yılı nüfus sayımına göre Mardin'de 6.450, Siirt'te 2.039, Urfa'da 1.172 ve Diyarbakır'da 961 kişi diğerk dinler hanesinde kaydetmiştir. Bunlar büyük olasılıkla Ezidi olmalıdır (Dündar, 1999, s. 222-223).

Türkiye Ezidileri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki ekonomik sıkıntılar ve baş gösteren çatışmalı ortam neticesinde 1970'li yıllardan itibaren köylerini terk etmeye başlamışlardır" (Akça, 2006, s.119). "Muhtelif sebeplerden dolayı göç eden Ezidiler özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde meydana gelen çatışmalı ortamdan önce neredeyse tamamen topluluklar halinde göç etmişlerdir (Tařđın, 2000, s. 737). (Batı) Almanya ile Türkiye hükümetleri arasında yapılan bir anlaşma ile bu ülkenin göçmen işi işteği üzerine bir kısım Ezidinin Almanya'ya göç ettiği bilinmektedir (Akça, 2006, s. 119). 1960'lardaki Avrupa göçünden sonra 1990'lı yıllarda yaşadıkları

göçler, Ezidilerin yaşadığı en büyük göç olarak bilinir (Özdemir, 2015, s. 92). 1980’lerde Beşiri, Kurtalan, Bismil, Midyat, İdil, Cizre, Nusaybin, Viranşehir, Suruç ve Bozova’da 60.000 Ezidi vardı (Şengül, 2015, s. 96). Bu rakam 2000 yılında 400’lere kadar düşüyor (Bayrak, 2014, s. 149).

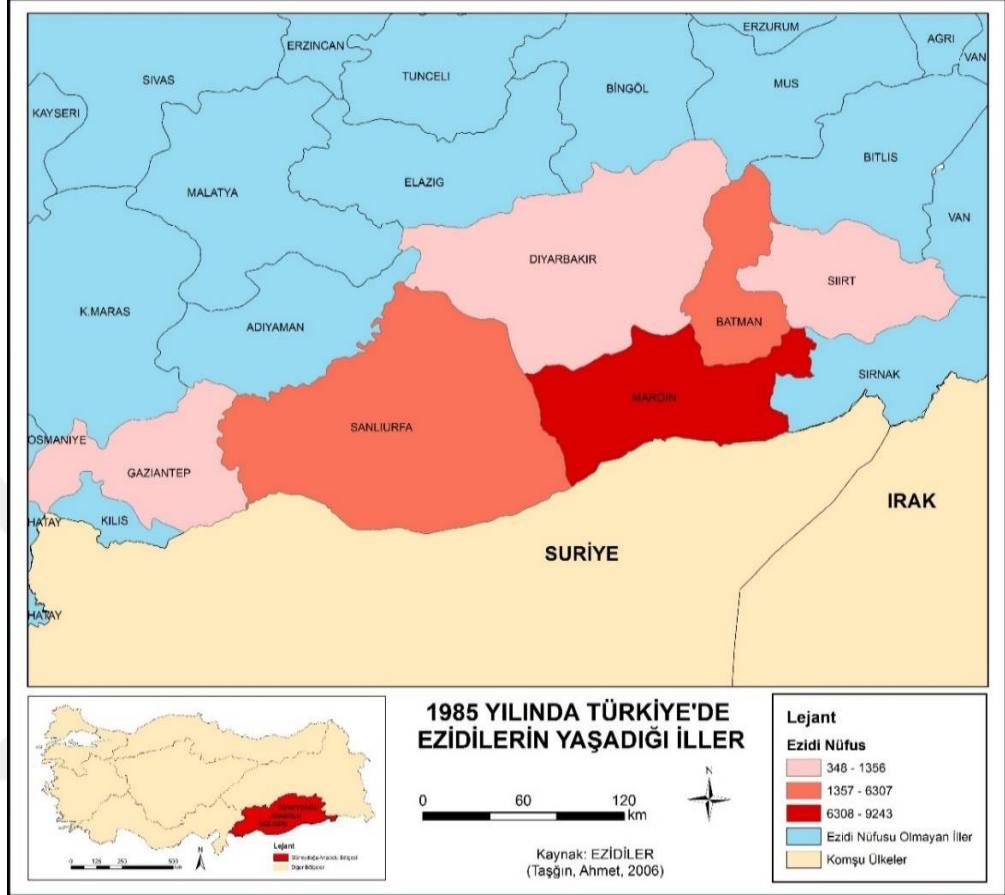
1985 yılında Ezidilerin Türkiye’deki başlıca yerleşim yerleri şunlardır (Şekil 8): “**Siirt** ili Kurtalan ilçesi, Beşpınar Nahiyesi (Aranz)¹⁵, Kurukavak Köyü (Hamduna), Doruklu Köyü (Koniserik), Yalınca Mezrası (Sevdik), Beşiri ilçesi Oğuz Kasabası (Şimis), Onbaşı (Şahsın), Ekinciler (İnnap), Meydancık mezraları, Uğrak (Tahiri), kuşçukuru (Kalhok), Uğurca (Koruk), Kumgeçit (Bozivan), Üçkuyular (Fakiran), Deveboynu (Geydik), Yolkonak (Hicri), İki köprü köyleri, Batman ilçesi Yolveren (Cineri) köyü; **Diyarbakır** ili, Bismil ilçesi, Bahçecik, Yasince köyleri, Çınar ilçesi, Gürses (Davudi) köyü; **Mardin** ili Midyat ilçesi, Çayırılı (Kefnas), Güven (Bacın), Oyuklu (Taka), Yenice (Harapya) köyleri, Çörekli-Koçhan (Deyan) mezraları, İdil ilçesi Mağara (Kivah) Köyü, Nusaybin ilçesi, Çilesiz (Muhuka), Balaban (Buguriya), Güneli (Gellisoza), Kaleli (Efsi) Değirmencik (Koliken), Dibek (Badib) köyleri, Selvith, Fıskin, Berhok, Arpalı mezraları; **Şanlıurfa** ili, Viranşehir ilçesi, Altınbaşak, Burç, Bozca (Gedenasa), Dinçkök (Tırtarık), Oğlakçı, Yaban (Kavşık) köyleri, Büyükçavuş (Hacı Zeyd), Diktaş, Tepeyolu (Mozik), Aşağıkoşanlar (Gede Osman), Çörekli (Çecâne), Çınarlı (İshanlar), Küçükaltınbaşak (küçük İshan), Soğanya (Suhaniye), Koçar (Molla Koçar), Hıdırbari, Üçgül (Minminih), Dirgen (Kori), Işıklı (Zevra), Gezdik (Mozana), Aşağışölenler (Akmazot), Yaprak (Kermiçem), Yukarıbağ (Kermicilya) mezraları; Ayrıca Gaziantep ilinin Kilis İlçesi ve Hakkari’nin dağlık bölgelerinde yayılım gösterir (Taşgın, 2000, s. 737-741). Yukarıdaki il ve ilçelerde Temmuz-Ağustos 1985 tarihi itibarıyla 24.309 kişi yaşamaktaydılar” (Turan, 2015, s. 66). Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşayan Ezidilerden 22.562 kişi göç ederek bölgeyi terk etmiştir. Bu sonuca göre Türkiye’de yaşayan Ezidi nüfusun neredeyse tamamının ülkeyi terk ettiğini söyleyebilir

---

¹⁵Ahmet Turan *Yezidiler Tarihçeleri Coğrafi Dağılımları İnançları Örf ve Adetleri* adlı eserinde yerleşim yerlerinin Türkçe isimlerinin yanında Kürtçe isimlerini de kullanmıştır. Kürçe köy isimleri bu kitaptan alıntı yapılmıştır.

[...] göç etmeyerek Türkiye’de kalan Ezidiler ise yaş ortalaması 50 civarındır (Taşğın, 2005, s. 30).

Şekil 8. 1985 Yılında Türkiye’de Yaşayan Ezidilerin İllere Göre Nüfusu Dağılımı

Kaynak: Ahmet Taşğın, *Yezidiler*, Andaç Yayınları, Ankara, 2005, ss. 29-30. verileri esas alınarak harita araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Benek (2009), “Türkiye’de Beşiri, Bismil, Midyat, İdil, Cizre Nusaybin, Viranşehir, Suruç, Bozova’da 80 küsür köyünde barınıyordu” (232). Bugün itibariyle Ezidiler yoğunluklu olarak şu illerde yaşamaktadırlar: Diyarbakır ili merkeze bağlı bir köy; Mardin ili Midyat ilçesi yedi köy, Nusaybin ilçesi sekiz köy; Şanlıurfa ili Viranşehir ilçesi on bir köy; Batman ili merkeze bağlı bir köy, Beşiri ilçesi beş köy ve Oğuz Beldesi; Gaziantep ili Nizip ilçesi bir köy. Ayrıca Güneydoğu Anadolu Bölgesi dışında muhtelif şehirlerde göçler nedeniyle bulunmaktadır (Akça, 2006, s. 120-121).

2.4.4. Avrupa Ezidileri

Avrupa'da yaşayan Ezidilerin büyük çoğunluğunu, Türkiye'den ve Kafkasya'dan göç eden Ezidiler oluşturmaktadır (Özdemir, 2015, s. 93). Özel konumları nedeniyle Ezidiler, Almanya'da çok az örneği bulunan bir statüye sahiptirler. Grup halinde yoğun baskı gören sığınmacı olarak görülmektedirler. Gerçekten de Ezidi toplulukları kendi bölgelerinde, özellikle de Türkiye'de yok olmak üzereydiler. Yaşadıkları yerleri kitle halinde terk etmek zorunda kalmışlardı. Bu yüzden Türkiyeli Ezidilerin neredeyse yüzde 99'u sürgünde bulunuyor (Yalkut, 2014, s. 46). Avrupa'da yaşayan Ezidilerin çoğunluğu Almanya'dadır ve sayıları 25.000 civarındadır. Özellikle Aşağı Saksonya ve Kuzey Ren-Vestfalya Federal Kantonunda yaşamakta, Oldenburg, Hanover ve Bielefeld'de güçlü varlık göstermektedirler. Hollanda, Danimarka, İsveç, Belçika, Fransa, İsviçre ve İngiltere ile ABD, Kanada ve Avustralya'da daha küçük Ezidi toplulukları vardır (Şengül, 2015, s. 55).

Avrupa'ya göç eden Ezidiler buldukları ülkelerde kendi toplulukları içindeki en örgütlü kesimdir. Dernekler, bunların çatısı konumundaki Ezidi Federasyonu ve Ezidi evleri ile önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Yine yakın bir zamanda yayına başlayan Çıra TV, Ezidiler tarafından açılmış ilk Ezidi televizyonu olarak tarihte yerini almıştır (Özdemir, 2015, s. 94).

Yine göçlerle beraber Avrupa'da iş bölümü gelişmişliği karşısında farklı şehirlerde farklı iş alanlarında sosyal ve ekonomik güvencesi olan bireyler, temel kurumların birçoğu yerine getiremez veya birçoğu ihmal eder hale gelmiştir. Daha önce köylerde yerleşik olan Ezidiler, sosyal kontrol veya ilişkiler açısından aynı mekân ve zamanı paylaşmanın bir sonucu olarak dini görevlerini yerine getiriyorlardı. Hemen herkes birbirini tanıyordu ve birbirlerine karşı sorumluluklarını biliyordu. Oysa göçler aynı mekân ve zamanı paylaşma imkânını ortadan kaldırmakta ve sosyal kontrolün ve sorumlulukların da bağlayıcı etkisini azaltmaktadır (Taşgın, 2000, s. 736).

2.4.5. Irak Ezidileri

Irak'taki Ezidiler Sincar ve Şeyhan bölgelerinde bulunmaktadır. Ezidiler, Kuzey Irak'taki¹⁶ Şeyhan bölgesinde ve bu bölge içerisinde yer alan özellikle, Musul'un yaklaşık 65 km kuzeyindeki Ba'zri'de, buranın 3 km kadar kuzeyindeki Şeyh Adi türbesinin bulunduğu Laleş çevresinde ayrıca Başika ve Behzane bölgelerinde yaşamaktadırlar (Akça, 2006, s. 116-117). Bunların dışında, Ezidilerin nüfusunun yoğun olan yerlerden biri de Sincar Bölgesidir. Sincar Bölgesi Musul'un 90 km batısında yer alır. Arapların Cebel el-Sincar Kürtlerin de Çay'ê Şengalê diye adlandırdıkları bu bölge en yükseği 1450 m'den oluşan sıradağlardan oluşur. Bu dağlar doğudan batıya 80 km uzunluğunda ve 10 km genişliğinde bir alanı kaplar. Dağların batısında Suriye sınırı bulunur. Birçok vadi ve nehrin dışında dik yamaçların ve birçok mağaranın bulunması Sincar Dağlarını yaşamak ve saklanmak uygun bir ortam oluşturur. Irak'ın sınırları içinde bulunan Sincar bölgesi dışarıya kapalı olma özelliğini günümüze kadar devam ettiriyor. Bölgeyi ve Ezidileri az çok bilenler için Sincar dağları sürgün yeridir (Çakar, 2007, s.102). Zaho, Duhok ve Alkoş bölgelerinde ise az sayıda Ezidi yaşamaktadır (Akça, 2006, s. 117).

Ezidilerin çoğunluğu, Kuzey Irak'ta yaşamaktadır. Özellikle Şeyhan, Sincar ve Behzane/Başika ile Duhok civarında konumlanmış köylerde yaşamaktadır. Şeyhan bölgesinde 57.000, Duhok'ta 50.000, Tel Kef çevresinde 15.000 nüfus vardır; Sincar eyaletinde yaşayan 300.000 Ezidi, tüm nüfusunun yüzde 60'ını oluşturmaktadır. Bölgenin geri kalan nüfusu Müslüman Kürtler (% 20), Araplar (% 12), Türkmenler (% 6) ve Hıristiyanlardan (%2) meydana gelmektedir. Behzane/Başika'nın nüfusu 30.000'dir; Bu ikiz kasabanın kuzeyinde 51.000 kişi yaşar; Irak'ın iki büyük kenti Musul ve Bağdat'ta 15.000 Ezidi yaşamaktadır. Irak'ın toplam tahmini Ezidi nüfusu 518.000'dir (Şengül, 2015, s. 54).

---

¹⁶ **Kuzey Irak:** Kuzey Irak'ın kesimine genel itibariyle "Irak Kürdistanı" denir. Güncel nüfusu 5 milyonun üzerinde olup, nüfusun çoğunluğu Kürt'tür. Behdinan Bölgesi, Büyük Zap, ırmağının kuzeybatısı ile güneyde Soran'dan oluşur. 1991'den bu yana bu bölge Kürt kontrolüne geçmiştir ve Kürt Bölgesel Hükümeti tarafından yönetilmektedir. (Geniş Bilgi için Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kürdistan_Bölgesel_Yönetimi 27.04.2017).

1975'te Irak Hükümeti Ezidileri köylerini terke zorladı. Onların yerleşim alanlarını ve köylerini Arap yerleşimcilere verirken Ezidileri de "toplu köylere" (mücemme) yerleşmeye zorladı (Akça, 2006, s. 117). Saddam döneminde oluşturulan ve nüfusları ortalama 25.000-30.000 arasında değişen adına "mücemme" denilen 13 köy vardır. Şengal Dağı'nın kuzeyinde Kanasor, Sinun, Dugur, Dokla, Borik, Gohbel ve Zorava güneyinde ise Tillizer, Tilkasop, Siba Şeyh Hidir, Girzerik ve Girekaçka mücemmeleri vardır. Tamamı çölün ortasında, tek katlı kerpiç evlerden oluşan bu mücemmelerden sadece Kanasor ve Sinun'da içme suyu şebekesi bulunuyor. Geri kalanı oldukça ilkel ve sağlıksız yöntemler ile ihtiyaçlarını karşılıyor (Özdemir, 2015, s. 96).

Irak Hükümeti, Suriye ile Irak arasında sınır olan Sincar'ın hassas bir bölge olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle burayı askeri güvenli bölgesi ilan etmiş ve Ezidileri çıkarmıştı. Bir müddet sonra hükümet, köylerini boşaltmak istememeleri üzerine Ezidilerin silahlarına ayaklanma ihtimaline karşı el koydu. Irak Hükümeti daha sonra "toplu köylerdeki" Ezidilere İslami camileri tanıtmak istedi. Fakat yerleşimci Ezidiler buna olumlu karşılık vermemişti. Bunun ardından hükümet toplu hallerdeki 3 Ezidi köyünü güneyindeki bir Arap kasabası olan Ba'jala'ya yerleştirdi. [...] Irak hükümeti Sincar için düşündüğü şeyleri Şeyhan bölgesi içinde düşünmekteydi. Şeyhan bölgesi komşu ülkelere sınır olması nedeniyle hassas bir bölge olarak kabul edilmekteydi. Hükümet buradaki Ezidilerin yerlerine Arapları yerleştirmeyi istemekteydi. 16 Mart 1978'te Irak Devrim Konseyi bir resmi Emir (Emir No 358) yayımlayarak Şeyhan bölgesindeki Ezidi arazilerine el konularak Araplara tekrar dağıtılacağını açıklamıştı. Bu politika aslında 1975'teki harekâtın devamıydı. Bu amaçla hükümet Ezidileri 9 toplu köye yerleştirmeye başladı, ama bunları 7'sine hiç dokunulmadan terkedilmişti (Akça, 2006, s. 117). Oluşturulan bu Arap kemerinin nüfusu günümüzde 200 bini geçmektedir (Baysal, 2016, s. 47).

2 Ağustos 1990'da Saddam'ın Kuveyt'i işgaliyle müttefiklerin Irak hükümetine karşı başlattığı Körfez Savaşı, Kürtlere Bağdat hükümetine başkaldırma imkânı sağlamıştı. 1991 Martında Kerkük dâhil Kuzey Irak'taki tüm kentler Kürt kuvvetlerinin eline geçmişti. Ancak bu başarı, destek

yetersizliğinden ötürü bir aydan fazla sürmedi (Yalkut, 2014, s. 36). Kuzey Irak'ta Kürt Bölgesel yönetiminin kurulmasından sonra, Kürt bölgelerinin Kürt Bölgesel Özerk sahası ile (Saddam Hüseyin kontrolündeki) Irak arasında bölünmesi, Ezidi toplumunu iki parçaya ayırdı. Ezidilerin yaklaşık yüzde 90'ı, güvenli Kürt bölgesi dışında yaşıyordu. Sincar bölgesinin tümü ile Şeyhan'ın, başlıca kentleri Eyn Sifni, Behzane ve Başika da dâhil olmak üzere, önemli bir kesimi Irak hükümetinin kontrolünde kaldı. Yalnızca Laleş, Baadre ve Dere Bun ile Hanek, Meme Şivan ve Şariya Kollektif köyleri Kürt Özerk Bölgesi içindeydi. Bu nedenle, Eyn Sifni'de yaşayan Mir Tahsin Bey tüm Ezidi toplumun beyi olsa da, 2003'e kadar on iki yıllığına Özerk bölgenin Kürt kesimi için bir alt yönetici seçildi. Kürt kesiminin yönetimini 1997'deki ölümüne kadar Hayri Bey yürüttü; daha sonra Ezidi toplumunun liderliğini, Baadre'de yaşayan Mir Tahsin Bey'in yeğeni ve damadı Mir Kamuran Bey üstlendi (Şengül, 2015, s. 94).

2.4.6. İran'daki Ezidiler

İran'daki Ezidiler ile ilgili fazla bir araştırma yapılmamış olmasından dolayı bilgilerin temininde zorluklar yaşanmaktadır. Irak, Suriye, Türkiye, Kafkasya'dakilerle kıyaslandığında oldukça az olan Ezidi nüfusu, Özdemir'e göre ağırlıklı olarak , “Tebriz, Kirmahşah, Maku, Xoy”da (96) yaşarlar. Akça'ya göre, “İran'ın Şahpur yakınlarındaki Yezd şehrinde de az sayıda Ezidi yaşamaktadır” (124).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EZİDİLERİN TOPLUMSAL VE İNANÇ YAPISI

3.1. EZİDİLERİN ÜÇ KUTSALI

3.1.1. Şeyh Adi

Şeyh Adi, kendi dini ve felsefi fikirleri hakkında bize az da olsa bilgi veren birkaç inceleme ve kaside yazmıştır. Ne var ki bunlar genellikle çok özgün değillerdir; yalnızca İslami kuralları izlerler. Burada, bugün bildiğimiz kadarıyla Adi'nin yapıtlarında Ezidi doktrinine dair hiçbir kanıtın bulunmadığını belirtmek önemlidir (Şengül, 2015, s. 126). Şeyh Adi'nin tebliğ ettiği öğretiler, bize ulaşan birkaç risale sayesinde iyi bilinmektedir. Bu yazıların sayısı dörttür: *İ'tikat Ehl Es Sunna ve-l Cam' a*; *Kitap Fikhi Zirk Edeb en Nefs*; *Vasaya Ş Şeyh 'Adi b. Musafir ila halifa*; *Vasaya li Muridihi Ka'id ve li sa'ir el Murridin* (Lescot, 2014, s. 22).

a. İ'tikat ehl es suna ve-I Cuma' (Sünni İnanç) : Şeyh Adi'nin Ehl-i sünnet konusunda yazdığı muteber eserlerinden biridir. Kitap 3 bölümden oluşur. İlahi iradenin dışında bir gücün olmadığını ve bu güç olmadan hiçbir şeyin tecelli edemeyeceğini bildirerek tevhit inancını ve insanı tevhide götüren vasıtaları açıklar (Çakar, 2007, s. 36). Buna göre ilk yol geleneklerin incelenmesi, ikinci yol ise akıl yoludur. Şeyh Adi bu kitapta Allah'ın sonsuz gücü üzerinde durur ve iyilik ile kötülüğün yaratıcının Allah olduğunu söyler. Dolayısıyla şeytanı da var eden Allah'tır (Özdemir, 2015, s. 102). Teorisini desteklemek için Kur'an'dan ve hadislerden alıntılar yapar. Bunu muhakeme ile de tasdik eder: Bir diğer kanıt da şudur: "Eğer kötülük Tanrı'nın iradesinden bağımsız var olsaydı, Tanrı kudretsiz olacaktı; ancak kudretsiz bir varlık tanrı olamaz." Yapıtın ikinci bölümü imanının incelenmesine ayrılmıştır. Adi bu erdemi şöyle tarif eder: "İman aynı zamanda söz, iş ve niyettir; itaatle artar, itaatsizlik ile azalır." Ayrıca Adi'ye göre, önlerinde dört halifenin, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin hayatları ve tecrübeleri örnek olarak duran Müslümanların, tek rehberi Kur'an ve sünnet olmalıdır. Dolayısıyla Adi'nin, Hazreti Muhammed'in öğretilerine ve onu dört halefine saygılı olan sünnete

bağlı olduğu açıktır. Öte yandan Şeyh Âdi, Ali'ye değil, ama Şiilere karşıdır (Şengül, 2015, s. 126).

b. Kitap fihi zikr edeb en nefis (Ruh, nefis nasıl iyileştirilir): Ruh Nefsi Nasıl İyileştirilir kitabı da bir öncekinin devamı olup Şeyh Adî öğretisinin sunusunu tanımlayan fiili ibadetleri işler. Şeyh Adî burada melek ve peygamberler tarafından insanlığa dağıtılmış hidayetleri ve iyi insanların sahip olması gereken özellikleri sıralar (Özdemir, 2015, s. 102). Müritlerine ve dervişlerden örnek vererek tavsiyelerde bulunur ve onlara şöyle der: “Biliniz ki, Şeyhler yiyerek, içerek, uyuyarak, dövüp vurarak şeyh olmadılar: Bu mevkilerine dini gayretleri ve sade yaşayışları sayesinde yükseldiler. Allah aşkı için ziyan olan, Rab için bir şeref giysisi olur ve kendi hayatını yok ederek Allah'a yaklaşan kişiye, Allah bu hayatı verir.” (Şengül, 2015, s. 127).

c. Vasaya ş şeyh 'Adi b. Musafir ila halifa (Halifeye uyarılar): Kendisinden kerametler zahir olan kimselerden “Dinin emir ve nehiyelerine uymuyorlarsa ve hatta küçük bid'atları varsa” uzak durulmasını tavsiye ediyor (Türkoğlu, 2016, s. 30).

d. Vasaya li muridihî Kai'd ve li sa'ir el muridin (Şeyh Kai'd ve öteki çömezler): Sufiliğin ve mütevazî yaşamın savunusudur. Adi, Kur'an ayetlerine dayanarak, müritlerine bu dünyaya karşı durmalarını, ihtiraslarını yenmelerini ve bu dünyada hoş giden her şeyi terk etmelerini emreder ve onlara Sufî yaşam biçimini nasıl izleyeceklerini öğretir (Şengül, 2015, s. 127).

Şeyh Adi, ayrıca *British Library*'de bulunan, “*Şeyh Adî'nin İlahisi*” adlı bir kaside de yazdığı ileri sürülmektedir. Adi, kendine ait bir açıklamayla başlar: O, hakikatin elçisi ve Tanrı'nın izniyle her şeyin yaratıcısıdır. Kasideyi kendini tanrı ile özdeşleştirerek bitirir (Şengül, 2015, s. 127).

Şeyh Adi'ye atfedilen bu yazıların tümü Arapça olarak yazılmıştır. Bu yazıların hemen hiçbirinde Şeyh Adi Ezidilikten bahsetmez. Şeyh Adi ile birlikte Ezidiliğe Şeyh'lik kurumunun yanı sıra çok sayıda İslami özellik de girmiştir. Şeyh Adi'yi Ezidiler nezdinde bu kadar önemli kılan bir diğer neden ise onun ahlaki öğretileri ve yaşamındaki sadeliktir. Yine Şeyh Adi'nin olağanüstü güçlere sahip olduğuna dair inanış onun öncü olarak kabul edilmesinin bir başka nedenidir. Vahşi hayvanlara emretmek, konuştuğu

insanların zihinlerini okumak, kuru topraktan su çıkarıp verimli kılmak gibi Şeyh Adi'ye atfedilen çok sayıda mucize vardır. Ezidiler, Şeyh Adi'nin tüm Ezidilere yetecek kadar namaz kıldığına, ibadet ettiğine inanır (Özdemir, 2015, s. 103).

Adevilerin şeyhi ve Hakkari bölgesindeki birçok Müslüman ve Müslüman olmayan toplulukların lideri olan, kendisine birçok mucize atfedilen Şeyh Adi 557/1162-63'te Laleş'te öldü ve kendi zaviyesine gömüldü. Mezarı daha sonra bölge halkı için önemli dini ziyaret yerlerinden biri ve zamanla da Ezidiler için hac merkezi oldu. Mezarın etrafında gelişen yapı topluluğuna Şeyh Adi Tapınağı veya Perestgaha Laleş (Laleş Tapınağı) adı verildi (Şengül, 2015, s. 130).

3.1.2. Laleş

Laleş, Musul'a yarım saat mesafede birkaç kilometre uzunluğunda ince uzun bir vadiye kuruludur (Yalnızoğlu, 2015, s. 122), (Şekil 9). Laleş; Gare dağları, Duhok, Amediye, Akre, Şeyhan ve Etrusla komşudur. Etrafı yüksek ve dik kayalıklar ile çevrili olan Laleş'in tek bir girişi vardır. Bölgenin bilinen yollarından uzak bir yerde olması nedeniyle geçmişte de sadece burayı ziyaret edenlerin veya fethetmek isteyenlerin uğrak yeri olmuştur. Vadideki doğal su kaynakları, türlü meyve ağaçları ve verimli toprakları günümüzde bile Laleş'te kalanların birçok ihtiyacını karşılamaktadır. Musul ovasının çöl iklimi ardından ulaşılan Laleş, zengin bitki örtüsü ile tüm bölgelerden ayrı bir özellik gösteriyor. Laleş'in her üç tarafı doğal kayalıklar ile korunuyor. Dağlar arasındaki yaklaşık 5 km uzunluğundaki bu vadinin girişi, iyice yaklaşılmadan fark edilmiyor. Burada yaşayan Ezidiler, dış dünya ile ilişkilerini azaltmaları sayesinde kendilerini ve inançlarını diğer dinlerin etkisine girmekten korumuştur. Ezidi inancının günümüze ulaşmasında Laleş'in önemli bir yeri vardır. Nasıl ki, Yahudiler dünyanın dört bir tarafına dağılmalarına rağmen Kudüs onlar için birleştirici bir rol oynamışsa ve her Yahudi'nin Kudüs'e dönme hayali varsa Ezidiler içinde Laleş aynı role sahiptir. Ezidiler, Laleş defalarca yakılıp yıkılmasına rağmen her defasında kendilerini bir arada tutan bu en büyük kutsal yeri adeta yeniden yaratmışlardır. Meşe, dut, çınar, fıstık,

zakkum ağaçlarının yoğunlukta olduğu Laleş, adeta çöl ortasında bir vahadır (Özdemir, 2015, s. 107-108).

Şekil 9. Laleş Lokasyon Haritası

Kaynak: Laleş haritası, Economist. <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2013/11/yazidis-iraq> erişim, (10.04.2017)

Vadiyi saran Hazret, Arafat, ve Meşet dağları da Ezidilerce kutsal sayılır; ritüel ve seremonilerin gerçekleştirilmesinde önemli role sahiptirler. Ezidiler arasındaki yaygın inanca göre dağlar, Tanrının bulunduğu gökyüzünün komşusu ve yeryüzünün gökyüzüyle birleştiği noktalarıdır. Laleş'i kutsal kılan diğer bir husus ise burada Ezidiliğin merkezi olan Şeyh Adi tapınağının burada bulunmasıdır. Ayrıca mütevazı görümlü pek çok türbe, ateş altarı, mağara, Kaniya Spi Vaftizhanesi, Xana Ezi Kervansarayı ve Silat Köprüsü Laleş'in vahşi doğası ile uyum içindedir. Vadiye kuzeyden akan küçük bir derenin üstünde taş malzemeyle inşa edilmiş Silat Köprüsü, Ezidilerce dünyevi olan ile uhrevilik arasındaki sınır çizgisi kabul edilir ve hac sırasında üstünden gerçekleştiren törenler nedeniyle müminler için simgesel anlamı vardır (Şengül, 2015, s. 167-168).

3.1.3. Melek Tavus

Melek Tavus, Ezidi panteonundaki¹⁷ en önemli karakterdir. Ezidi Kutsal Teslisinin lideridir ve tüm kutsal varlıklara hükmeder. Melek Tavus, Tanrı ile Ezdiler arasındaki aracı melektir ve insanları doğrudan doğruya Tanrı'ya götüren, Tanrı'dan bağımsız fakat tanrının karşıtı olmayan bir karakterdir. Melek Tavus¹⁸ aynı zamanda Tanrı'nın öteki benliğidir ve tanrıyla tamamıyla bütünleşmiştir. O, yaratıcının alametidir; fakat yaratıcının kendisi değildir. Bu nedenle Ezidiler Tanrıya dua ederken Tavus formundaki Melek Tavus'un sancağı önünde dualarını ederler (Şengül, 2015, s. 110).

Başka inançta olanlarca Melek Tavus, tektanrıcı dinlerin şeytanıyla özdeşleştirildiğinden, Cilwe'den anladığımız göre, Şeytan'ı anımsatmak gibi bir nedene yol açmamak için adını söylemekten kaçınmışlardır: Sonsuz Tanrı-Sonsuzluğun Tanrısı olduğu inanılan Melek Tavus, çoğunlukla Êzîd gibi özdeş adlarıyla anılmıştır. Kimi kaynak kayıtlarında Melek Tavus, Azazil ile özdeşleştirilmektedir; Azazil, İslam inancında, şeytanın Tanrı'ya başkaldırmadan önceki adıdır (Korkmaz, 2015, s. 184).

Yahudilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık ve Ezidilik tarafından Azazel Melek Tavus, Lusifer veya şeytan aynı meleğe verilen adlardır. Hikâye her dört dinde de aşağı yukarı aynıdır. Ancak Ezidiler hikâyenin sonucunu diğer üç büyük dinden farklı yorumlamaktadır. Buna göre Melek Tavus, Âdem'e secde etmeyerek Tanrı'ya olan sevgi ve bağlılığını göstermiş ve karşılığında Tanrı'nın en sevdiği melek olma özelliğini almıştır. Melek Tavus'un durumunu bu şekilde kabul edip onu kutsayanlar, onun özel korumasından yararlanacaklardır. Nitekim birçok Ezidi beyitinde bu durum vurgulanarak tüm Ezidilerin Melek Tavus'un gözetimi ve koruması altında olduğuna inanılır. Melek Tavus, meleklerin en güçlüsü ve en iyisidir. Bu yüzden Ezidiler ona dua eder. Yani Ezidilik Melek Tavus'a tapınma değildir, onun varlığını kabulünü

---

¹⁷ **Panteon:** Panteon, (Yunanca: παν, pan, "bütün" + Θεός, Theos, "Tanrı") Bir mitoloji ya da dine özgün tüm tanrıların birliğidir (Geniş bilgi için bkz: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Panteon>, 29.04.2017).

¹⁸ Şunu da belirtmekte fayda vardır. Yezidi itikadında melekler hiyerarşisi diyebileceğimiz büyük yedi melek vardır. Bunlar, Azazil (Melek Tavus), Derdayil, Mikail, İsrail, Cebail, Şamkayil, Azrail'dir (Kaplan, 2013, s. 77-78).

temel alır. Ezidiler, şeytan ve iblis gibi kelimelerin sonradan türetildiğine inanırlar. Melek Tavus'u karalamak ve küçük düşürmek için üretilen bu kelimeler, Ezidiler arasında kullanılmadığı gibi yanlarında kullanılmasına da şiddetle karşı çıkarlar. Mandiler, Dürzilerde Tavus kuşunun tasvirine rastlanır. Bazı mistik tarikatlar Muhammed'i Tavus kuşu şeklinde gösterirken, bazı sufilerde de Cebrail için Tavus el Mala'ike sıfatının kullanılması dikkat çekicidir (Özdemir, 2015, s. 119-120).

3.2. EZİDİLERİN İNANÇ VE İBADET YAPISI

3.2.1. Reenkarnasyon (Kırasguherin)

Ezidilikteki temel inançlardan biri "ruh göçü" dür. Ruh göçü, ölen insanın ruhunun, herhangi yeni doğan bebeğin bedenine geçmesidir. Ezidiler buna Kıras-guharin (gömlek değiştirme) der (Yalnızoğlu, 2015, s. 156). Özgün gelenek uygulamasında, ruh göçünün bir gereği olarak koçekler, ölenin sonraki yaşamı hakkında bilgi ister; öngörü kötüyse ya da olumsuzsa, akrabalar mabede bağışta bulunarak durumu iyileştirmeye çalışırlar (Korkmaz, 2015, s. 232).

Ezidiler cennet ve cehennem varlığına olduğu gibi, yeniden dirilişe de inanırlar (Şengül, 2015, s. 150). Ruhun beden değiştirmesi aynı zamanda cennet ve cehennemi yaratır. Başka bir ifade ile kişi yaptıklarının ödülünü veya cezasını bu dünyada gireceği bedenlerde yaşar. Ezidiler sadece dinlerine olan bağlılık ile ruhun özgürleşeceğine, ebedi istirahata kavuşacağına inanmaz. Birey dünyadaki iyiliklerinin karşılığı olarak bir sürece kadar cennette kalarak daha iyi bir insanın bedeninde tekrar yaşama geri döner. Birkaç kez (çoğunlukla 7) tekrarlanan bu ruhun beden değiştirmesinin ardından kişi Tanrı katında hak ettiği yere ulaşır. Kötülük dolu insan ise yine birkaç kez ama bu kez çoğunlukla yabani bir hayvanın bedeninde dünyaya gelir ve belli bir süre o hayvanın bedeninde kalır. Bu, aynı zamanda o kişinin cehennemidir (Özdemir, 2015, s. 125).

Ezidilikte, reenkarnasyonun sadece kendi soylarından olanlara 'bahşedildiği'ne inanılmaktadır. Âdem ve Havva'nın soyundan gelenlerin ise

bu dünyaya tekrar dönmeleri Ezidiliğe göre mümkün değildir (Süvari, 2013, s. 55).

3.2.2. İnanç

3.2.2.1. Tanrı İnancı

Ezidilerde, Tanrı inancı: zaman ve mekân ile sınırlı olmayan, bütün her şeyi yaratan bir tek Tanrı inancı vardır. Bu Tanrı yarattığı her şeyi idaresi altında tutar ve yönetir (Taşgım, 2005, s. 20). Bununla birlikte Xwedê¹⁹ faal bir tanrı değildir ve yetkisini ve gücünü kendisinin yardımcıları olan yedi meleğe (yedi kutsal varlık/yedi gizemli sır-heft sir) devreder. Melek Tavus olarak bilinen en yüce meleği ise dünya işleri ve insan kaderi ile ilgili işleri yürütmesi için görevlendirir ve kendisi gökyüzündeki işlerle ilgilenir. Bu nedenle Ezidilerin Tanrıya doğrudan doğruya dua ettikleri nadiren görülür. Ezidi dininde soyut karakterli Tanrı yalnızca kutsal üçlü (teslis) olarak bilinen ve Tanrı ile Ezidi inancından olanlar arasında aracı olan tam veya yarım kutsal sayılan varlıkların aktiviteleri aracılığıyla algılanabilmektedir. Bu nedenle Ezidilikte Tanrı'nın kendisini üç farklı formda insanlara gösterdiğine inanılmaktadır. Bunlar: tanrının ana temsilcisi olan kuş biçimindeki Melek Tavus, genç adam Sultanı Ezi ve yaşlı adam Şeyh Adi'dir (Şengül, 2015, s. 107-108).

3.2.2.2. Melekler

Meleklerin varlığına inanmak Ezidilik düşüncesinin önemli ilkelerindedir. Melekler, Xweda'nın yardımcılarıdır, Xweda onları âlemdeki işlerini yaptırmak için yaratmıştır. Aralarında vazife taksimi yapılmış hiçbir diğlerinin işine müdahale etmez. Melekler cisim değil tamamen Huda'nın nurundan yaratılmışlardır. Yedi büyük melek ve vazifeleri Musahafa Reş'te zikredildiği üzere önceden tespit ve tayin edilmiştir (Türkoğlu, 2016, s. 43-44).

Musahafa Reş'te Tanrı'nın kendi en değerli cevherinden beyaz bir inci ve Anfar adlı kuşu yarattığı yazılıdır. Tanrı inciyi kuşun sırtına koydu ve incinin üstünde kırk bin yıl geçirdi. Sonra yedi günde yedi melek yarattı. Pazar

---

¹⁹Tanrı'nın Kürtçe karşılığı Xwedê, Xuda, Xweda, Khuda anlamına gelmektedir.

günü yarattığı ilk meleğe Azazil adını verdi. İşte bu, Melek Tavus'tur. Onu en yüce melek yapmıştı Tanrı. (Yalkut, 2014, s. 59). Pazartesi günü Dardail-Dirdail, Salı günü İsrail'i, Çarşamba günü Cibrail, Perşembe günü Azrail, Cuma günü Şemna'il-Şemkayıl, Cumartesi günü Nural'i yarattı²⁰ (Özdemir, 2015, s. 24). Ezidi inancına göre bu melekler her bin yılda dünyayı düzeltmek için gelirler ve kendi toplumunun düzelttikten sonra görevi biten melekler cennette dönüp oradaki yerini alır (Çakar, 2007, s. 124).

Söz konusu melekler, Melek Tavus'un denetiminde adeta ikincil tanrılar, diğer bir deyişle yarı ilahlar olarak konumlandırılmışlardır. Melek Tavus'u görevlendiren mutlak güç sahibi Khuda inancı, bir anlamıyla Ezidiliği tektanrıcı dinler arasına sokmaktadır. Ancak Khuda'nın yetkilerini başta Melek Tavus olmak üzere diğer altı meleğe paylaşmış olması, söz konusu meleklerin de yarı ilah, hatta Melek Tavus'un tam da tanrısal bir yetkiye ve kudrete sahip olması sebebiyle Ezidilik, çoktanrıcı bir görünüm de arz etmektedir. Zira tektanrıcı dinlerdeki melek inancı, meleklerin görev dağılımı ve sınırları net bir şekilde çizilmiş olmakla beraber, Ezidilik tam da bir melek kültürü üzerine kurulmuştur. Bu açıdan Ezidilik, meleklerle, özellikle Melek Tavus'la Khuda arasındaki sınırın muğlaklaştığı bir din görünümündedir; dolayısıyla Ezidiliğin, çoktanrıcılıkla tektanrıcılık arasında duran bir din olduğunu söyleyebiliriz (Süvari, 2013, s. 57).

3.2.2.3. Kutsal Kitapları

Şeyh Adi'ye ait olduğuna inanılan, ancak ne zaman ve kesin olarak kim tarafından yazıldığı bilinmeyen, eski bir Kürt lehçesi ile Aramice'ye çok benzeyen şifreli dille yazılmış iki kitap vardır (Yalnızoğlu, 2015, s. 126).

Her iki kitap da 19. yüzyılın sonlarına kadar yabancılar tarafından bilinmiyordu (Uslu, 2010, s. 57). Ancak kitap ve elyazması satıcısı olan Şammas Jeremiah Şamir'in 1892'de Alpheus Andrus'a yazdığı bir mektuba göre, Kitab-ı Cilve 558/1162-63'te, Şeyh Adi tarafından dikte ettirilerek, kâtibî

---

²⁰ Bu kısımda yazar meleklerin yaratılış günlerinde yanlışlık yapmıştır. Meleklerin yaratılış günleri şu şekildedir: Melek Tavus (Pazar) Derdayil (Pazartesi), Mikail (Salı), İsrail (Çarşamba), Cibrail (Perşembe), Şamkayıl (Cuma), Azrail (Cumartesi) (Kaplan, 2013, s. 78).

Şeyh Fahreddin'e yazdırılmış ve Başika'da Molla Haydar tarafından muhafaza edilmişti. Öte yandan Mustafa Reş'in 743/1342-43 Hasan Basri adlı birisi tarafından yazıldığı ve Dicle'nin doğusundaki Kars İzz al-Din köyünde Şeyh Ali tarafından muhafaza edildiği söylenmektedir (Şengül, 2015, s. 134). Aynı tarihlerde Bağdat Dominikon Rahiplerinden Papaz Anastase-Marie'nin de bu kitapları elde etmek için çalıştığını görüyoruz. İşte bu sırada Habib adında Sincar'da Ezidilerin kutsal kütüphanelerinde (?) görevli olarak çalışan bir Ezidi kendisine gelerek Hıristiyan olmak ister. Bu kişi sonradan adını değiştirerek "Abdülmesih" olur ve kitaplar belli zamanlarda dışarı çıktığında üzerine parşömen kâğıdı koymak suretiyle azar azar kopya ederek bu işi 500 frank karşılığında iki yılda tamamlar. Papaz da bunu 1911 yılında Kürtçesi ile birlikte Fransızca olarak yayınlar. Fransız Muşteşrik L. Massingnon bunu öğrendiğinde Ezidiler üzerine iki kısa makale yazarak konunun önemini belirtmek ister (Turan, 2015, s. 88).

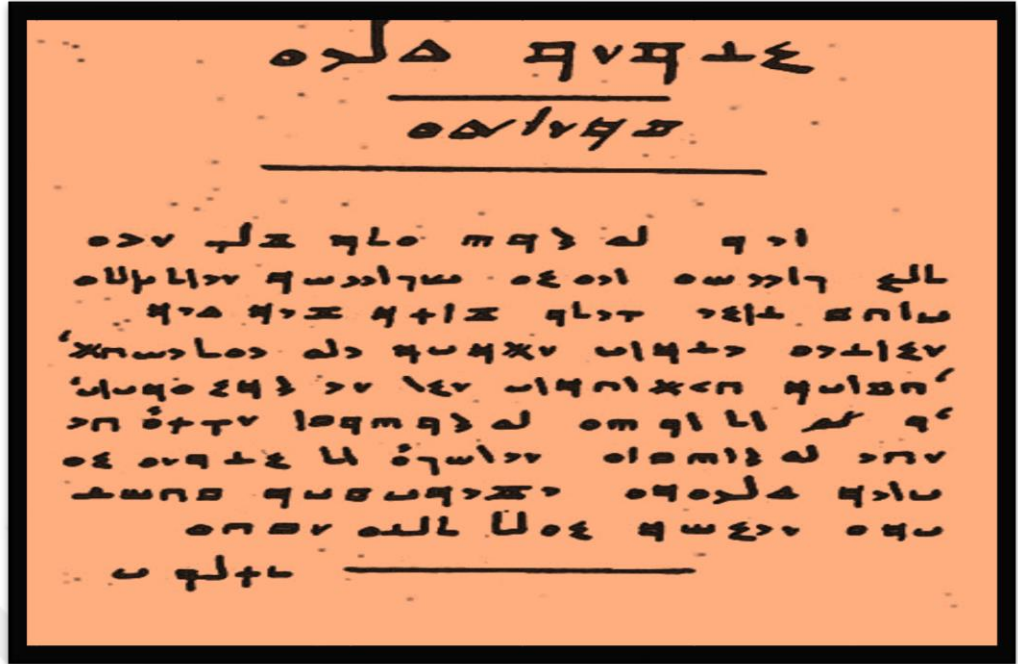
Bu metinlerin esas önemi ancak Maximilian Bittner adlı bir Avusturyalı oryantalistin tetkiklerinin sonunda ortaya çıktı. Bittner kendisine gönderilen metinleri analiz ettikten sonra "Ezidilerin veya Şeytanperestlerin kutsal metinleri, Kürtçe ve Arapça" adıyla yayınladı. Bu çalışmasında kutsal metinlerin dilbilimsel yönünü de ele aldı. Daha sonra Anthropol dergisinde yayımlandığı "Ezidilerin her iki kitaplarının biçimsel incelemesi" adlı makalesiyle kutsal metinlerin edebi kişiliği ve bu metinlerin dili olan Kürtçeye dair ikinci incelemesini yaptıktan sonra konuyu kapattı (Çakar, 2007, s. 232).

3.2.2.3.1. Kitab-ı Cilve (Vahiylar Kitabı)

Kitab-ı Cilve sekiz sayfa olup, beş bölümden meydana gelmektedir (Fuccaro, 2010, s. 29). Kitapta, Melek Tavus'un ağzından Ezidilere yönelik birtakım emir ve nasihatler verilmektedir (Süvari, 2013, s. 49). Birinci bölümde Melek Tavus Tanrı olarak görünür ve kendi niteliklerini, faaliyetlerini ve zorluklarını ortaya koyar. İkinci ve üçüncü bölümler Tanrı'nın her şeye kadir olduğunu anlatır. Dördüncü bölüm yabancılara bir uyarı içerir ve onlara onun doktrinini izlemeleri talimatını verir. Son olarak beşinci bölüm, kısa bir bölümdür ve dindarlara öğütleri içerir (Şengül, 2015, s. 137).

Şekil 10. Kitab-ı Cilve'nin Giriş Bölümünden Kürtçe Orijinalinden Bir Kesit

Kaynak: Mehmet Sait Çakar, *Yezidilik (Tarih ve Metinler Kürtçe ve Arapça Nüshalar)*, Vadi Yayınları, Ankara, ss. 283.

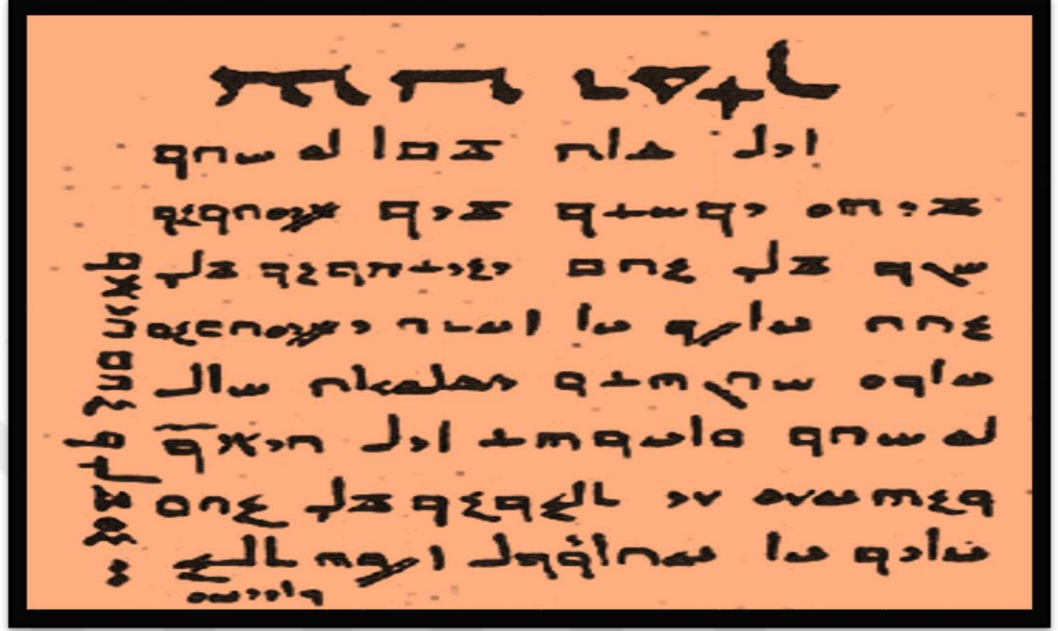
3.2.2.3.2. Mushafa Reş (Kara Kitap)

Mushafa Reş genellikle Ezidi Mitolojisini ele alıyor (Yalnızoğlu, 2015, s. 131). Mushafa Reş'in (Kara Kitap) metni üçüncü şahıs olarak Tanrı'nın işlerini kaydeder ve bölümlere ayrılmamıştır. Kitabın birinci yarısı, İnci ile Melek Tavus'un yaratılışından başlayarak Yaratılış mitini anlatır. Sonra Cennet'ten kovulmayı anlatır; buna göre Melek Tavus Âdem'i yasak meyveyi, yani buğdayı yemeye teşvik eder ve Tanrı Âdem'in sol koltukaltından Havva'yı yaratır. Bunu eski Ezidi hükümdarlarının adlarını, tabu olan yiyecekler listesini ve telaffuzu şeytana benzer fiillerin kullanımıyla ilgili bazı yasakları kapsayan bir açıklama izler (Şengül, 2015, s. 138).

Bu eserlerin içinde en çok bilgiyi Mushafa Reş içermektedir. Çünkü bazı çelişkilerin olmasına karşın, yaratılış efsanesi, dogmaları, ibadetleri vs. konusunda geniş bilgi vermektedir. Mushaf belki de gerçekten 13. yüzyılda yazılmıştır. Mushaf Kurmanci Kürtçe'sinin eski bir şekli ile yazılmıştır. Kurmanci lehçesi 13. yüzyılda öncelikle Hakkâri bölgesinde konuşulmaktaydı, (Kurmanci) Hakkâri de gerçekten Şeyh Adi ve Hasan'nın en ateşli müritlerinin

çıkıldığı bölgedir. Adi'nin kendisine de Lübnan'ın Bekaa vadisinde doğduğu bilinmekteyse de Addi- al Hakkâri (Hakkârili Adi) denmekteydi (Bayrak, 2014, s. 528).

Şekil 11. Mushafa Reş'in Giriş Bölümünden Kürtçe Orijinalinden Bir Kesit

Kaynak: Mehmet Sait Çakar, *Yezidilik (Tarih ve Metinler Kürtçe ve Arapça Nüshalar)*, Vadi Yayınları, Ankara, ss. 291.

3.2.2.4. Yaratılış Mitolojileri

Ezidi mitolojisi, kosmosun ve evrenin yaratılması, Melek Tavus ve diğer meleklerin yaratılması, insanın ve Ezidi ırkının yaratılması ve Tufan'dan oluşur. Kosmosun yaratılışı ve Tufan'a ilişkin Ezidi gelenekleri diğer Ortadoğu dini metinlerinde görenlere benzer olsa da Ezidiler kendi efsanelerini iki kutsal kitapta, Mishefa Reş ile Kitab-ı Cilve'de zenginleştirmişler (Şengül, 2015, s. 130).

3.2.2.4.1. Dünyanın Yaratılışı

Mustaf-a Reş'te bir yaratılış miti şöyle anlatılır: “Başlangıçta Tanrı, kendi özünden Beyaz İnci'yi yarattı ve bir kuş yarattı ki adı Anfar'dı. Ve inciye onun sırtına koydu ve orada kırk bin yıl oturdu. İlk gün, yani pazar günü, Azazil adlı meleği yarattı; işte o, hepsinin başkanı olan Melek Tavus'tur. Pazartesi günü Tanrı, Dardail adlı meleği yarattı ki o, Şeyh Hasan'dır. Salı günü, İsrafil'i

yarattı ki Şeyh Şems'tir. Çarşamba günü, Cibrail adlı meleği yarattı; o da Ebu Bekr'dir. Perşembe günü, Azrail'i yarattı ki Sacadin'dir. Cuma günü, Şemail adlı meleği yarattı; o da Nasiru'd-Din'dir. Cumartesi günü, Nurail adlı meleği yarattı ki o Şeyh Fahreddin'dir. Melek Tavus'u onların başkanı yaptı (Korkmaz, 2015, s. 52). Daha sonra yedi göğe şekil verdi, Yeryüzünü, Güneş'i ve Ay'ı yarattı. İnsanları, hayvanları, kuşları, canavarları yaratıp pelerininin kıvrımlarına yerleştirdi. Sonunda, yanında melekleriyle oturduğu inciden kalktı. Ona öyle bir bağırdı ki, inci dört parçaya bölündü, her taraftan sular fişkırdı. Dünya uçurumları olmayan bir küre şeklinde kurulmuştu. Tanrı sonra da Jibtra'il'i (Cebrail) yarattı kuş suretinde. Dünyanın dört bucağını ellerine teslim edip gönderdi yanından. Bir gemi yapıp otuz yıl da onun içinde geçirdi. Sonunda Laliş'e gelip orada kaldı. Dünyaya bağırdı yüksek sesle, deniz karaya dönüştü, dünya da yeryüzü oldu ve sallanmaya devam etti (Yalkut, 2014, s. 59-60). Sonra Cebrail'i Beyaz İnci'nin iki parçası için görevlendirir. Bunlardan birini yeryüzünün altına koyar, diğeri cennetin kapısında kalır. Sonra bunların içine güneş ile ayı koyar; onların parçalarından yıldızları yaratır ve gökyüzünün süsleri olarak bunları havaya asar. Ayrıca meyve ağaçları yaratır ve bunların yeryüzüne koyar. Aynı şekilde yeryüzünü bezemek için dağları da yaratır. Halı üstünde taht yaratır (Şengül, 2015, s. 131).

3.2.2.4.2. İnsanın Yaratılışı

Tanrı dünyanın yaratılışından sonra meleklerini toplar ve onlara Adem ile Havva'yı, böylece bu ikisinden insanları yaratacağını, Adem'in dölünden Şahit bin Car'ın (Küpün oğlu) doğacağını; ondan sonra yeryüzünde Azazil'in yani Melek Tavus'un halkının doğacağını ve bunların Ezidi halkı olacağını duyurur (Şengül, 2015, s. 131). Sonra Tanrı kutsal ülkeye indi ve Cebrail'e, dünyanın dört bucağından toprak getirmesini buyurdu: toprak, hava, ateş ve su. Onlarla bir adam yaptı ve kendinden ona bir ruh bağışladı. Sonra Cebrail'e, Âdem'i Cennet'e yerleştirmesini buyurdu, orada meyveyle bütün yeşil bitkileri yiyebilisin diye; ancak buğday yemesi yasaktı. Yüz yıl sonra Melek Tavus, Tanrı'ya dedi ki: 'Âdem nerede ve nasıl üreyip çoğalacak?' Tanrı ona, 'Yetki ve yönetimi sana bırakıyorum bu konuda', dedi. O zaman Melek Tavus gidip Âdem'e sordu: 'Hiç buğday yedin mi? O da yanıtladı: 'Hayır, çünkü Tanrı

bunu bana yasakladı'. 'Ondan yemelisin', dedi Melek Tavus... 'Yesen senin için iyi olur.' Ama Âdem'in yedikten sonra karnı şişti ve Melek Tavus onu Cennet'ten çıkardı ve yeryüzüne bıraktı ve göğe çıktı. O zaman Âdem, karnının şişkinliği yüzünden acıyla kıvrandı, çünkü bedeninde çıkış deliği yoktu... Tanrı bir kuş gönderdi, o da Âdem'in bedeninde bir çıkış deliği açtı, böylece Âdem rahatladı. Ve Cibrail yüz yıl ona görünmedi ve o mutsuz oldu, ağladı. O zaman Tanrı, Cibrail'e buyurdu ve o gelerek Âdem'in sol koltukaltından Havva'yı yarattı (Korkmaz, 2015, s. 65).

Âdem ile Havva "evlat anneden mi yoksa babadan mı olmalı" diye aralarında tartışmışlar. Her ikisi de gelecek olan neslin öncüsü olmak istediklerinden bir neticeye varamamışlar ve yanlarındaki hayvanlardan gördükleri gibi tohumlarını bir testiden yapılmış küp içine akıtıp ağzını mühürleyerek kapatmış, dokuz ay beklemişler. Süre bitince küpleri açmışlar, Âdem'in küpünden Şahit bin Car doğmuş. Ezidiler işte bu Şahit bin Car'ın torunlarıymışlar. Bundan sonra Âdem ile Havva çiftleşmişler, Havva'nın bu beraberlikten bir kızı ve bir de oğlu olmuş. Diğer insan nesli de bu çocuklardan türemişler." (Yalnızoğlu, 2015, s. 169).

Şahit bin Car annesiz dünyaya gelse de, Ezidilerin Havva yerine geçen bir anneleri vardır. Ancak bu hususta iki farklı mitos bulunmaktadır. İlkinde, Şahit bin Car'ın Cennet'ten bir huriyle evlendiği ve Ezidilerin bu evlilik sonucunda dünyaya geldiği; İkincisi ise küpün içinden Şahit bin Car'la beraber bir kız çocuğunun da dünyaya geldiği ve Şahit bin Car'ın küpteki ikiziyle evlenmesi sonucunda Ezidi neslinin çoğaldığını anlatılmaktadır (Süvari, 2013, s. 98). Böylece Ezidiler Âdem'in torunları olarak kabul görürler (Yalnızoğlu, 2015, s. 169).

3.2.2.4.3. Tufan İnancı

Ezidiler Tufan'ının bir değil, iki kez meydana geldiğine inanırlar. İlk Tufan, Âdem ile Havva'nın çocuklarını kırıp geçirmiş; ancak ikincisinin öfkesi Ezidi halkına yönelmişti. Nuh'un hayatta kaldığı ilk Tufan'dan bir süre sonra, Ezidilerin başına ikinci Tufan gelir. Soylu birisi olan Na'umi (barış Kralı) bu Tufan'da hayatta kalır (Şengül, 2015, s. 133).

Birinci tufanda, Nuh Peygamber gemisini Laleş yakınlarıdaki Ayn Sıfni Köyü'nde inşa etmiş ve gemiye hayvanların dışında sadece Ezidileri almıştır. Gemi tufan sırasında Sincar Dağı'nda bir kayaya çarparak delinmiş. Gemide açılan delikten su gelmemesi için siyah bir yılan çöreklenerek bu deliği kapatmış. Tufan sona erdiğinde gemi Cudi Dağı'nda karaya oturmuş (Yalnızoğlu, 2015, s. 170).

Bundan sonra Ezidi milletine isyan eden bütün insanları yok etmek için Allah ikinci tufanı meydana getirir. Birincisi tufanda Nuh yalnız Ezidilerin babasıdır. Diğer insanlar ise Nuh'un oğlu Ham'ın çocuklarıdır. İkinci tufanda ise Ezidilerin babaları bir melek olan "Meyvan"dır. Allah Şeyh Adi'yi Şam'dan Laleş dağına, Ezidi dinini müjdelemek ve insanları Ezidi itikadını davet etmek için gönderir (Turan, 2015, s. 82).

3.2.3. İbadet

3.2.3.1. Namaz

Ezidilerde toplu namaz yoktur. İsteyen istediği yerde, günde üç vakit²¹ namaz kılar (Yalnızoğlu, 2015, s. 158). Şafak sökerken doğuya dönülerek dua edilir, öğleyin Güneş'e dönülür ve güneş batarken de batıya dönülür (Korkmaz, 2015, s. 240). Ezidiler ibadetlerini başkalarının görmesini istemezler. Başkalarının yanında ibadet etmek zorunda kalırlarsa, ellerini güneşe karşı çevirip gözlerine sürerler; böylece namazını kılmış olurlar (Torî, 2000, s. 79).

3.2.3.2. Oruç

Ezidilikte oruç, genel ve özel olmak üzere iki kısma ayrılır. Halkın tuttuğu oruca genel oruç denmekte ve aralık ayının ilk salı, çarşamba ve perşembe günleri olmak üzere üç gün arka arkaya tutulmaktadır (Turan, 2015, s. 105). Bu üç gün Ezi'nin anısınadır. Ezidiler Tanrı'nın insanlara Kürtçe "sê roj" diyerek, üç gün oruç tutmalarını tavsiye ettiğine, ama Müslümanların bunu yanlışlıkla "si roj" yani otuz gün anladıklarına inanırlar. Ancak baba şeyh, fakirler, köçekler ve fakriyeler yazın kırk ve kışın kırkar gün oruç tutarlar

---

²¹ Yezidiler Dua veya Nîmêj olarak ifade ettikleri günlük dört namaz bulunmaktadır. Bunlar fecr, sabah, öğlen ve akşam namazlarıdır (Kaplan, 2013, s. 93-94.)

(Şengül, 2015, s. 153). Ayrıca Hızır-İlyas için üç gün oruç tutmak âdeti de vardır (Torî, 2000, s. 80).

3.2.3.3. Zekât

Ezidilikte zekât müritlerin sahip oldukları malların bir kısmını zorunlu olarak ruhanilere vermeleridir (Çakar, 2007, s. 148). Zekâtın en ağır miktarım çıkararak müridler, gelirlerinin % 10'unu bağlı bulunduğu şeyhine, % 5'ni pirlere ve bunun yarısını yani % 2,5 fakirlerine taksim ederler. Şeyhler ve pirlere kendilerine bağlı olan müridlerinden aldıkları zekât ile geçinirlerken, son zamanlarda bu gelirleri kifayetsiz kalmaktadır. Geçim sıkıntısı nedeniyle onlarda ziraat ile uğraşmaya başlamışlardır (Türkoğlu, 2016, s. 88-89).

3.2.3.4. Hac

Ezidilerin bir araya gelmesine vesile olduğu ve Laleş'teki kutsal mekânların ziyaretine olanak sunduğu için hac ziyareti oldukça önemsemektedir. Eylül ayının son haftası Laleş'e gerçekleştirilen hac ziyaretine her Ezidi ömründe en az bir kere gitmek zorundadır²². Hacca giden Ezidiler, kutsal vadiye girer girmez ayakkabılarını çıkarır ve hac bölümleri yalınayak gezilir. Ezidilere göre ayakkabı dünyanın kirlerini taşır, dolayısıyla dünyevi kirlerin kutsal vadiyi kirletmemesi için ayakkabıların mutlaka çıkarılması gerekir. Hac, Kaniya Spi'de (Beyaz Çeşme) başlar. Bu çeşmede dualar eşliğinde kutsandıktan sonra, Şeyh Adi'nin sandukasının bulunduğu 'Sırlar Mekânı'na girilir. Hac boyunca şeyhlerin önderliğinde kavvalar sınıfınca ilahiler okunur (Süvari, 2013, s. 51-52).

---

²² Burada birkaç yanlış bilgiyi düzeltmekte fayda vardır:

1. Eskiden Hac mevsimi Doğu takvimine göre Mart ayının son haftasında yapılırdı. Bu durum izdihama sebep olduğu için Ezidi Ruhaneler Meclisi istenilen zamanda Ezidilerin Laleş'e gelip ibadet edebileceklerine dair bir düzenleme yapmışlardır. Ayrıca Laleş'ten uzakta yaşayan Ezidiler Cemaya Şeyh Adi denilen ve 6-13 ekim tarihlerinde gelip hac ibadetlerini yerine getirebilmektedir.

2. Hac ibadeti her Ezidi için zorunlu değildir. Yalnızca gücü yetenler bu ibadeti yerine getirmekle yükümlüdürler. Gücü yetmeyenler, Kavvalların Sancak dolaştırmaları esnasında Melek Tavus heykelini kutsayarak bu görevi yerine getirmiş sayılmaktadırlar (Kaplan, 2013, s. 96-97).

3.2.3.5. Bayramlar

Ezidilerin dini ve folklorik olarak kutladıkları birçok bayramları mevcuttur.

Yeni Yıl Bayramı (Çarşema Sor): Miladi takvime göre 13 Nisan'dan sonraki ilk çarşamba günü kutlanır. Serê Salê (Yeni Yıl) olarak da adlandırılan Çarşema Sor, Ezidiler tarafından yıl başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Çarşema, Sor Melek Tavus onuruna kutlanır (Süvari, 2013, s. 52-53). Ezidi topluluğunun olduğu her bölgede kutlanan bu bayram öncesi mezarlık ziyaretleri yapılır ve mezarlıklara, gençlerin ve çocukların alması için yiyecekler bırakılır. Evler süslenir, temizlenir ve bayramın bir gün öncesinden yumurtalar rengârenk boyanır (Özdemir, 2015, s. 141).

Ezidiler arasında yaygın bir inanca göre, Tanrı dünyayı taştan, bir yumurta biçiminde yaratmıştı. Başlangıçta, yeryüzü buzla kapalıydı. Tanrı, yeryüzünü Âdem ile Havva'ya uygun hale getirmek için buzu kırmak üzere Melek Tavus'u gönderdi. Melek Tavus buzu kırdıktan sonra, yeryüzünü çiçekler ve bitkilerle bezedi. Dolayısıyla Serê Sal, Melek Tavus'un buzu kırıp yeryüzüne baharı getirdiği günü simgeler. Bu nedenle Ezidiler o gün boyalı yumurta kırar ve kutsal yerlerini yumurtalarla ve kırmızı gelinciklerle süsler (Şengül, 2015, s. 158).

Yeni yıl törenleri, Laleş yakınlarındaki Bahzani ve Başika köylerinde coşkuyla kutlanır. Baba Şeyh töreni başlatır. Önce türbeler ziyaret edilir. Melek Tavus tasvirinin köy meydanına getirilip üzerindeki örtünün açılmasıyla kutlamalar resmen başlamış olur. Ateş üstünden atlama, at yarışları ve Sincar dağlarının Hilmeran tepesinde bulunan Şerafeddin Türbesi'nin çevresinden havai fişek gösterileri yapılır (Yalnızoğlu, 2015, s. 162-163).

Yaz Bayramı (Cejna Havînê): Bu bayrama, Fakir Bayramı veya Yaz Mevsimi Bayramı (Cejna Havînê) de denir (Turan, 2015, s. 115). Bu üç günlük kutlamanın sonunda din adamlarının - baba şeyh, baba çavuş, fakirler, fakriyeler ve köçeklerin- tuttuğu kırk günlük oruç sona erer (Şengül, 2015, s. 160).

Kırk günlük orucun bitimine bir-iki gün kala, diğer Ezidilerin eşliğinde orucu sonlandırmak üzere Şeyh Adi Mabedi'ne geri dönerler. Orucun bitimiyle birlikte, herkese açık kutlamalar başlar. Kimi kaynaklar kutlamaların bu bölümüne Şeyh Adi Bayramı adını verir (Korkmaz, 2015, s. 265-266).

Cemaat Bayramı (Cejna Cema): Yılın en önemli bayramı ise Şeyh Adi'nin ilk toplantısının yıl dönümünü kutlamak için Laleş'te yapılp, yedi gün süren Cemaat bayramıdır. Bayram 23 Eylülde başlar, 30 Eylül sabahı (Seleucid takvimine göre) biter. Bu tarihler on dokuzuncu yüzyılda 5-12 Ekim ve bu yüzyılda 6-13 Ekim tarihine denk düşer (Guest, 2012, s. 78). Melek Tavus'un diğer meleklerle toplanmasını yansıtan bir bayramdır bu. Bazı Ezidilerin inancına göre Melek Tavus ve diğer altı melek her bayramda toplanır, gelecek yıl boyunca neler olacağına karar verirler (Yalkut, 2014, s. 70-71).

Her Ezidi'nin bu bayramda hazır bulunması inancın koşulları arasındadır: Günümüzün savaş ortamında bu pek olanaklı olmasa da geçmişin barış ortamlarında binlerce Ezidi, Cumai Bayramında Laleş'e akıyordu (Korkmaz, 2015, s. 266).

Ezi Bayramı (Cejna Ezi): Her yıl aralık ayının ikinci cuma günü kutlanan bayramdan önceki üç gün yani salı, çarşamba ve perşembe günleri oruç tutulur (Anadolu Ajansı 19.12.2015 s. 1). Cuma günü ise bayram olur. Daha dindar olanlar oruca pazartesi başlayarak dört gün tutar. Cejna Ezi aynı zamanda gecelerin uzamaya başladığı döneme gelmektedir (Özdemir, 2015, s. 148). Yezidi'n doğum günü kutlanır bu bayramda (Guest, 2012, s. 79). Ezidilerin inanışlarına göre; Halife Yezid'in doğuşunda bedenine göçen kutsal bir ruh vardır ve gösterilen saygının nedeni odur. Onun dışında Halife Yezid ile Ezidiliğin herhangi bir ilişkisi yoktur (Yalnızoğlu, 2015, s. 165).

Batizmi Bayramı (Cejna Batizmi): Her yıl üç Mart'ta başlayan, ancak üç gün öncesi dört gün de sonrası olmak üzere yedi gün devam eden ve bilhassa Midyad ve Nusaybin'deki Ezidi köylerinde kutlanan bir bayramdır. Buna "Kadir Gecesi"de denir (Turan, 2015, s. 116). Ezidiler bu gece sabaha kadar

uyumazlar. Gece uyumamayı Azrail'e, gündüz uyumamayı da güneş meleği Şemseddin'e hürmet için gerçekleştirirler (Öz, 2007, s. 56).

Hıdır-İlyas Bayramı (Cejna Xidir Nebi-Xidir Elyas): Ortadoğu'da birçok toplum tarafından kutlanan bu ziyafetin, Şubat'ın ilk gününe denk geldiği kayıtlarda belirtilmektedir: Kimi Ezidiler, Şubat ayının ilk gününden başlayarak üç gün oruç tutarlar (Korkmaz, 2015, s. 273).

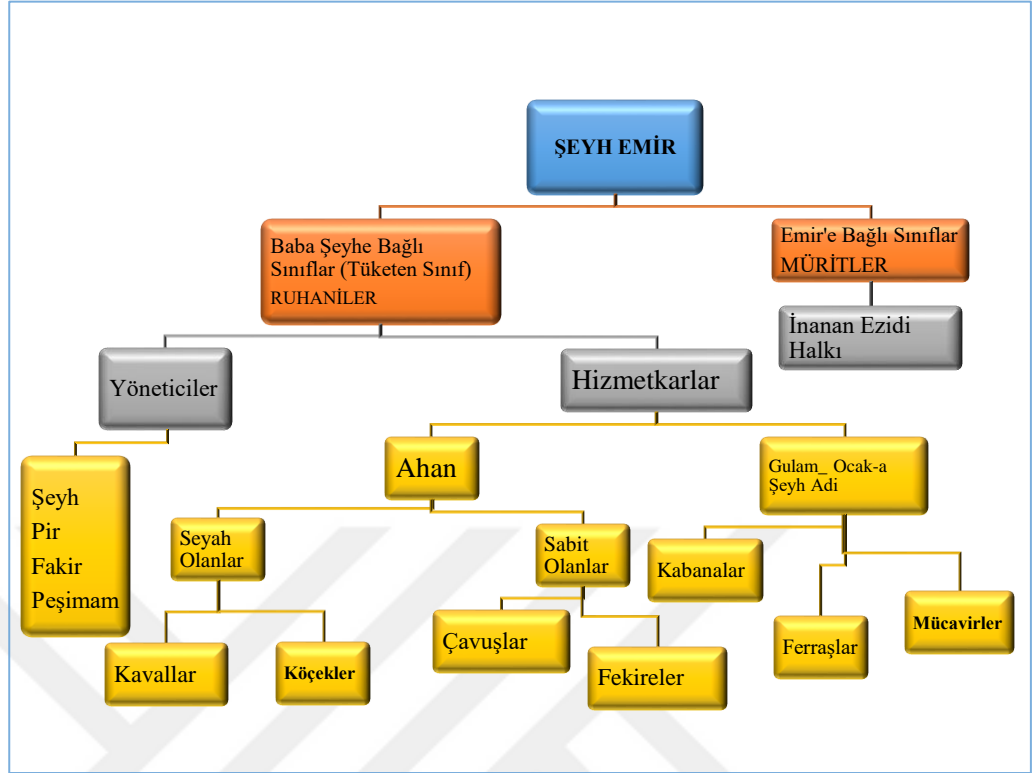
Davar Nebi Bayramı: Bu bayram bir nevi yağmur duası olup, havaların kurak gittiğinde, Mart ve Nisan ayları boyunca her hafta cuma günleri kuşluk vakti bir kurban kesilerek veya kesilmeden yağmur duasına çıkmak suretiyle yapılan dua ve şenliklerden ibaret bir bayramdır (Turan, 2015, s. 117). Daha çok yöresel bir özellik göstermektedir (Öz, 2007, s. 55).

Bülende Bayramı (Cejna Belinda): Hıristiyanların paskalya kutlamaları andıran bir bayramdır (Akça, 2006, s. 81). Şeyh Adi'nin doğum günü münasebetiyle 25 Aralık'ta kutlanan bir bayramdır (Turan, 2015, s. 116).

3.2.4. Dini Yapılanma

Ezidi toplumu oldukça karmaşık ve hiyerarşik bir tarzda örgütlenmiştir. Din büyüklerinden oluşan kastlar (şeyh ve pirlar) ile müritler, toplumun iki ana tabakasıdır. Bu kastlar da kendi içlerinde kalıtıma göre belirlenmiş, iç evlenme kuralının sıkı sıkıya uygulandığı kalıtsal ve hiyerarşik gruplara ayrılır (Yalkut, 2014, s. 49), (Şekil 12). Sınıflar içinde en fazla nüfusu müritler oluşturur (Türkoğlu, 2016, s. 130). Her Ezidinin bağlı olması zorunlu 5 kurum - kişi bulunur. Bunlar; Pir, Şeyh, Usta, Merebi (Yani Vekil) ve Ahiret kardeşi (Xûşka, birayê exretê)'dir. Her Ezidinin bu 5 kişi ile yaşamı boyunca düzenli ilişkisi vardır. Doğumdan, cenazenin defnedilmesine kadar her Ezidi için geçerli olan bu ritüellere bu kişiler mutlaka katılmak zorundadır (Özdemir, 2015, s. 152). Şeyh ve pir rütbeleri, kendilerine düşen manevi rehber rolünün yüksek bilincini yitirmiştir. Yine de müritleri onlara sıkı sıkıya tabidirler: Bu bağlılık, hem hiç bitmeyen saygı gösterileriyle hem de yılda bir kez verilen bir vergiyle tezahür etmektedir (Lescot, 2014, s. 76) .

Şekil 12. Şeyh- Emir İlişkisinin Hiyerarşisi

Kaynak: Mehmet Sait Çakar, *Yezidilik (Tarih ve Metinler Kürtçe ve Arapça Nüshalar)*, Vadi Yayınları, Ankara, ss.179.

Ezidilere göre Şeyh Adi dinin farklı etnik ve aşiret kökenli müminlerini birbirine bağlamak, aşiretler arası dengeyi ve şeyh gruplarının çıkarlarını korumak için, dini bir ilişki sistemi yaratmıştı. Bu zamanla bir kast sistemine dönüştü (Şengül, 2015, s. 138).

Emir (Mir): Ezidi kast hiyerarşisinin en yüksek rütbesidir. Soyları, Şeyh Hasan'a ya da Şeyh Adi'nin ilk haleflerine bağlanır. Bu rütbe Şeyhan ailesine verilmiştir. Bu nedenle Şeyhan Miri, Ezidi cemaatinin dini ve seküler lideridir. Mir, Ezidi geleneksel inancında, Melek Tavus'un yeryüzündeki temsilcisi olan Şeyh Adi'nin vekilidir; kutsal bir kişiliktir. Kutsallığı gereği, giysileri yalnızca köçek tarafından yıkanabilir; herhangi bir nesne mîrin tenine temas etmişse o nesneye niyazla dokunulur (Korkmaz, 2015, s. 194).

Toplumun içinde emir, manevi olsun dünyevi olsun en yüce otoritedir. Kararlarına karşı çıkan müritleri dilediği gibi aforoz edebilir (Lescot, 2014, s. 77). Hala Baadre'de ve Şexani'de yaşayan Ezidilerin Mir'i günümüzde Mir Tahsin Beg'dir. Mir, bir nevi dünya üzerindeki tüm Ezidilerin lideridir.

Günümüzde görece kimi zengin olanaklara sahip olsalar da tarihte Ezidilere karşı gerçekleştirilen katliamlarda ilk hedef olanlar mir ve ailesiydi (Özdemir, 2015, s. 153).

Baba Şeyh (Bavê Şex): Baba Şeyh'in makamı Şeyh Fahreddin'e dayanır, vazifeleri ise dini kazalara münhasırdır. Şeyh Adi'nin türbesinin bakıcısıdır ve Şeyhin seccadesini korumakla görevlidir. Zekâtın toplanması, oruç günlerini tayini ve namaz rekâtlarını adedinin tayini Baba Şeyh'in vazifesidir (Bayrak, 2014, s. 604). Baba Şeyh, Mir bulunmadığı zamanlar ona vekâlet eder. Baba Şeyh kabilesine mensup olan kimseler saç ve sakallarını asla kesmezler. Baştan ayağa beyaz elbiseler giyerler. Kendilerini ziyaret edenlerin iltifakar ve hürmetkar bir eda içinde olmaları zaruridir (Türkoğlu, 2016, s. 132).

Pirler (Pîr): Kürtçe bir kelime olan "pîr" yaşlı, ihtiyar, yol gösteren ve Seyyid anlamındadır. Bu topluluk aslen Pîranî sülalesinden Pîr Hasin Maman'nın soyundan gelir. Pirlerin görevi bayramlarda, nikâh, sünnet ve düğün gibi merasimlerde müritleri olan inanan Ezidilere yol göstererek geleneği yaşatmak ayrıca şeyhlere irşat çalışmalarında yardımcı olmaktır. Pirlerin geliri şeyhlerin gelirleri gibi müritlerden toplanan gelirdendir (Çakar, 2007, s. 183).

Baba Çavuş (Bavê Çawuş): Baba Çavuş herhangi bir tabakadan olabilir. Yani Şeyh, Pir ve Müritlerden herhangi birisi baba çavuş olmaya karar verip, gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra bu görevi yerine getirebilir. Baba çavuş, sürekli olarak Laleş'te kalır, tapındaki hizmetleri yerine getirir. Beyaz bir elbise giyer ve belinde bir kuşak bağlar, hiç evlenmez (Taşgın, 2005, s. 26-27).

Mücvir (Micewir): Çok sayıda mücvir vardır ve hemen her Ezidi yerleşiminde bir mücvir bulunur. Bunlar, her Ezidi köyünde bulunan ve xas adı verilen Ezidi mabetlerine bakmakla ve korumakla görevlidirler. Mücvir bir pir ya da şeyh ailesinden gelir ve bağış ve sadakalarla geçinir. Her çarşamba ve cuma akşamı türbelerdeki yağ kandillerini yakar (Şengül, 2015, s. 144-145).

Kavval (Qewal): Kavvaller (hafızlar), sadece Şeyxan'da, Beşika ve Behzane köylerinde ikamet etmektedirler (Lescot, 2014, s. 81). Kavval, dini

merasimlerde dini emirleri ve sözleri anlatmakta, yanında sancak denilen Tavus Melek sembolüyle Ezidi köylerini dolaşmakta def ve kaval çalmakta ve dini emirleri insanlara hatırlatmaktadır (Taşgın, 2005, s. 26). Bu arada sancak için bağış (xêr) toplarlar. Aynı zamanda, köylere yaptıkları düzenli ziyaretlerde qewal adı verilen şiirleri okumakla, sözü geleneğin aktarılmasını da sağlanmış olurlar. Hiçbir yerde yazılı olmayan bu sözlü bilgiler, Ezidiliğin temel kaynağını oluşturmaktadır (Yalkut, 2014, S. 50).

Fakirler (Feqir): Fakir dünyada din yolunu tutan kişi demektir. Bunlar Ahdani sülalesinden Şeyh Hasan Basri'nin neslinden gelmektedirler (Turan, 2015, s. 126). Kendilerini tamamen dine adanmışlardır. Zamanlarının büyük bölümünü tefekküre dalarak, dua ederek geçirirler. Normalde her Ezidi fakir olabilir ancak uygulamada genellikle fakirlik de babadan oğula geçiyor. Fakirler aynı zamanda müritlere doğru yolu göstermekle yükümlüdür (Özdemir, 2015, s. 157). Fakirlerin ayırt edici özellikleri Şeyh Adi'nin geleneksel olarak giydiği sade elbiseleri - kenar kısımları kırmızı olan cübbe, bele takılan kırmızı ve beyaz kumaştan örülmüş bir kuşak, bir de başa geçirilen siyah renkli sarık- giymelidir. Fakirler giydikleri elbiselerin altında boyunlarda kırmızı ve siyahlı bir kolye taşırlar (Guest, 2012, s. 74). Bununla beraber halktan boyun eğmeleri gereken özel disiplinle ayrılmaktadırlar: yılda 92 gün oruç tutmaları, hiçbir şekilde tütün ve alkol almamaları, kaba yün kumaşlar üzerinde yerde yapmaları gerekmektedir. Fakirlerin traş olması hatta sakalları kısaltması yasaktır; silah taşımalarına ve kan dökmeleri izin verilmemektedir (Lescot, 2014, s. 82).

Koçekler (köçek): Koçekler, Şeyh Adi türbesine gelen hacılardan, dünyadan el etek çekmeye ve yaşamlarının sonuna kadar Şeyh Adi'nin hizmetine girmeye karar veren dindar kişilerden oluşan bir kastır (Korkmaz, 2015, s. 210). Onların dini vazifeleri ölü yıkamak, kefen giydirmek, ölülerin gömülmesini sağlamak, Şeyh Adi'nin türbesinde taşların taşınması, ağaçların kesilmesi kabilinden zor işler yapmaktadır (Bayrak, 2014, s. 605). Ayrıca kavallar ile Melek Tavus'un sancağını köylerde dolaştırırlar (Özdemir, 2015, s. 159).

Fakriyat (Feqra): Çilecilik hayatı sürmek isteyen dullar, boşanmış kadınlar ya da bakirelerden oluşan üyelerine fahra denmektedir (Yalkut, 2014, s. 51). Hayatlarının sonuna kadar evlenmiyorlar, bir baş rahibenin yönetiminde mum yapıyor, temizlik ve bahçe işleri gibi diğer tapınak işlerinde çalışıyorlar (Yalnızoğlu, 2015, s. 148).

Müritletler (Mürid): Kastın en altında bulunan müritletler, başta Mir olmak üzere diğer Ezidi kastlarına vergi, bağış ve gıda maddeleri vermekle yükümlü Ezidilerden oluşmaktadır (Süvari, 2013, s. 63). Dinsel etkinlik açısından en düşük düzeyde bulunmalarına karşın, Ezidi topluluğunun ana direği durumundadırlar, emekleriyle toplumsal yapıyı ayakta tutarlar (Korkmaz, 2015, s. 212). Bu kastakilerin doğumdan kısa bir süre sonra yapılan “bisk birin” töreni sonrası Ezidiliğine ve müridliğe geçtiği kabul edilir. Ailenin Şeyhi çocuğun saçlarından bir tutam keser ve çocuk Şeyhine bağlanmış bir mürid olarak kabul edilir (Özdemir, 2015, s. 158). Ezidi gelenekte mürid, şeyhin ve pirin evladıdır: ötesinde Melek Tavus’un öğrencisidir. Evladın babasına itaat ettiği gibi mürid, şeyhine-pirine itaat eder (Korkmaz, 2015, s. 212).

3.3. EZİDİLERİN TOPLUMSAL YAŞAYIŞLARI, ÖRF VE ADETLERİ

Her Ezidi, Ezidi toplumun parçası olarak kabul edilebilmek için çeşitli ritüellere ve törenlere katılır. Bu törenler inananların yaşamında yeni aşamaları temsil ederler (Şengül, 2015, s. 146). Bireyin hayatında yeni evrelere geçtiğinin işareti olan bu tür seremoniler arasında en önemlileri bisk (saç kesme), sinet (sünnet), helal veya mor kirin (vaftiz), birayê axeretê (ahiret kardeşliği) ve dawet'tir (düğün). Bütün bu kabul törenlerinin sonuncusu olan cenaze töreni hem bir bedendeki ruhun yaşamını tamamlandığını ve o bedenini nihai olarak ölüp gittiğini, hem de ruhun yeni bir bedende yeni bir yaşama başladığını gösterir. Bu törenler, Ezidilerin kimliği bir süreç halinde anladıklarını göstermektedir (Yalkut, 2014, s. 71-72).

3.3.1. Evlilik

Evlilik kurumu, Ezidiler için titizlikle uygulanan kimi yasaklamalar ve uyulması gereken kurallarla doludur. Her şeyden önce inançlarından kaynaklı dışarıya kapalı bir toplum olan Ezidilerde, endogami (içalma) kuralı çok katı bir şekilde uygulanmaktadır (Süvari, 2013, s. 69). Ezidilerin, seçilmiş kimseler olmaları inancı nedeniyle Ezidi olmayanlarla evlenmeleri yasak. Melek Tavus parmağıyla göstererek bir çember çizmiş, Ezidileri ve onlara Adem'in neslinden seçilmiş insanlar olduğunu, aralarına yabancıların alınmamasını bildirmiş. Ezidilerin ifade etme biçimleriyle, "Kandan olan hiç kimse, terden olma çocuklarla evlenemez". Evlilik kurallarının ihlal edilmesi cemaatten kovulmaya kadar yol açar. Ezidilerde cemaat içi evlilik imkânları sınırlı olduğu için de çapraz ve paralel kuzenler arasında evlilikler tercih edilir (Yalnızoğlu, 2015, s. 152).

Evlilik adet gereği gelin ve damadın ana-babaları tarafından düzenlenir; bu düzenlemede önemli bir unsur damat tarafından gelinin ana-babasına ödenmesi gereken tatmin edici bir başlığın müzakere edilmesidir. (Bu başlık parasının ödenmesi bazı kız kaçırma durumlarında bile geçerlidir) (Guest, 2012, s. 76). Nikâh töreninin Şeyh Hesen'in huzurunda yapıldığına inanılır ve Şeyh veya pir tarafından kıyılır. Boşanmalara ilişkin bir kural, yasaklama olmamasına rağmen topluluk tarafından hoş karşılanmadığı için nadiren rastlanan bir olaydır. Ancak taraflardan birinin aldatması var ise olağan karşılanır (Özdemir, 2015, s. 133). Bunun yanı sıra, nisan ayında evlenmek yasaktır. Sadece din adamları ve soyluların bu ayda evlenmesine izin verilir. Bu kısıtlamanın tek gerekçesi Ezidilerin, tüm doğanın ve hayvanların uyandığı Nisan ayını kutsal saymalarındır. Ezidiler için bu ay yılın başlangıcıdır, zira yılbaşını nisanın ilk çarşambasında kutlarlar (Şengül, 2015, s. 150). Dul kalan kadının ölmüş kocasının kardeşiyle evlenmesi ya da dul kalan erkeğin ölmüş karısının kız kardeşiyle evlenmesi, ensest tabusuna girer (Korkmaz, 2015, s. 230).

3.3.2. Vaftiz

Vaftiz töreni ya da mor kıyın yalnızca Laleş'teki Kaniya Spi vaftizhanesinde gerçekleştirilir ve Hıristiyan vaftiziyle benzerlikler gösterir. Töreni ya bir şeyh ya Laleş'te mücavir ya da 'koruyucu' görevi yapan bir pir, yalnızca çocuğun ailesinin huzurunda gerçekleştirir. Mücavir, Kaniya Spi'deki havuzdan su alır ve üç kez çocuğun başına serper; bir yandan da Kürtçe ilahiler okur: “*Ho, hola, Êzî Sultan. Tu buyî berxê Êzî, serekê riya Ezi*” (Ho, hola, Ezi Sultan. Sen Ezi inancının başı Ezi'nin kuzusu oldun). Daha sonra çocuğun Ezi'nin bir hizmetkârı olduğunu ilan eder (Şengül, 2015, s. 147). Eğer çocuğun doğduğu köy çok uzaksa Şeyh Adi'nin türbesinden getirilen tozun karıştırıldığı suyla vaftiz edilir (Yalnızoğlu, 2015, s. 150).

Ayrıca Cuma'ı Bayramı'nda Laleş'e giden Ezidiler, hem hacı oluyor hem de Kaniya Spî'nin (Ak Pınar) suyunda arınıyorlar, yani vaftiz oluyorlar: “Kaniya Spi'den yalnızca pir kadınlar sorumlu olduğundan vaftiz de onlar tarafından gerçekleştiriliyor” (Korkmaz, 2015, s. 229).

3.3.3. Sünnet

Erkek çocuk vaftizden bir hafta sonra, vaftizi yapan Şeyh ya da Pir tarafından sünnet edilir (Yalnızoğlu, 2015, s. 151). Ahret kardeşliğinin dışı dönük yüzü olarak, kendi inancından olmayan komşu topluluklarla bir arada yaşayabilme olanaklarını yaratır (Korkmaz, 2015, s. 225). Kirvelik kurumu bir “kurgusal akrabalık”tır ve Ezidilere koruma olanakları sağlamıştır. Kirve, sünnet sırasında çocuğu tutan kişidir, bir erkektir ve çocuktan sorumludur. Kirvenin ailesiyle çocuğun ailesi birbirlerini yakın akraba sayarlar, evlenme ve ensest tabloları geçerlidir aralarında (Yalkut, 2014, s. 92).

Çeşitli etnik ve dini toplulukların yan yana yaşadığı bölgelerde kirve, başka bir dini cemaatten seçilerek, barış içinde bir arada yaşamayı sağlanıyordu. Karşılıklı yükümlülük her iki ailenin de işine yarıyor, günlük yaşamın önünü açıyor (Korkmaz, 2015, s. 225). Çünkü kirveler birbirlerine sahip çıkmak ve birisine gelen olumsuz bir durumu birlikte göğüslemek zorundadır (Süvari, 2013, s. 69). Ancak Nurcan Baysal Ezidiler 70. Ferman *Katliam ve Kurtuluş* adlı eserinde, İŞİD saldırılarına maruz kalmış olanlarla

yapmış olduğu görüşmelerde kendilerine saldıranların komşuları olan Müslüman kirveleri olduğunu dile getirmiştir. Bu da aslında günümüzde kirvelik kurumunun tam bir koruma sağlamadığının göstergesidir.

3.3.4. Ahiret Kardeşliği

Kirveliğe benzeyen ama yalnızca Ezidiler arasında olan bir gelenektir (Yalnızoğlu, 2015, s. 151). Her Ezidi'nin biri şeyh, diğeri pir olmak üzere iki ahiret kardeşi (ya da kız kardeşi) olmalıdır. Erkekler kendi ahiret kardeşlerini yalnızca erkek şeyhler ve pirlar arasında seçebilirler; ama kadın için kısıtlama yoktur. Ancak kadınlar evlendiklerinde, kocalarının ahiret kardeşine geçerler (Şengül, 2015, s. 148). Ahiret kardeşi olanlar, birbirlerinin her türlü halinden sorumlu olmaktadır (Taşğın, 2005, s. 28).

Kirvelikte olduğu gibi ahiret kardeşliğinde de evlenme yasağı vardır. Ahiret kardeşleri öz kardeşle bir tutulduğundan, aralarında cinsel ilişki olması ensest tabusunun ihlali olarak görülür. Bu yüzden de çoğu Ezidi, ahiret kardeşini kendisinin dâhil olmadığı bir endogam Ezidi kastından seçer (Yalkut, 2014, s. 97). Ahiret kardeşi, insanın yaşamının saç kesimi ritüeli, vaftiz, sünnet, evlenme ve ölüm gibi büyük olaylarında onu koruyan ve ona yardımcı olan bir tür koruyucudur. Her Ezidi her olayda ahiret kardeşine şükranının bir göstergesi olarak bir miktar para vermek zorundadır (Şengül, 2015, s. 148).

3.3.5. Saç Kesme

Erkek çocukları doğumlarından yedi ay sonra saçları kesilir (Çakar, 2007, s. 157). Tören, çocuğun kakhülünden şeyh ya da pir olan ahiret kardeşi tarafından bir parçanın kesilmesinden ibarettir. bu basit ritüel oğlanın Ezidi olduğunu simgeler. Törenden sonra, çocuğun şeyhine ya da pirine armağanlar ve bağışlar verilir; kakhülü şeyh ya da pir saklar, bazen de çocuğun ailesi tarafından muhafaza edilir (Şengül, 2015, s. 146).

3.3.6. Cenaze Merasimleri

Ezidi cenaze törenleri değişik bölgelere göre küçük farklılıklar gösterir. Ancak her Ezidi'nin uyması gereken bazı adetler vardır (Şengül, 2015, s. 151). Cenaze törenleri şeyh tarafından yönetilir (Guest, 2012, s. 76). Ölen kişinin bedeni, ahiret kardeşinin huzurunda, şeyhi ya da piri tarafından yıkanır. Ardından, beyaz bir örtünün üzerine yatırılır; berat ağzının kenarına yerleştirilir. Sonra üzerine yatırıldığı beyaz örtü dikilir (Korkmaz, 2015, s. 231). Cenaze evden çıkmadan ölen kişinin ailesi, mali durumuna göre bir veya iki davar keser. Ölüye cenaze namazı kılınmaz. Sonra cenazeyi tabut ile birlikte, bir metre genişliğinde ve bir buçuk metre derinliğinde olan mezar çukuruna, doğu-batı doğrultusunda, yüzü doğuya gelecek şekilde konur (Turan, 2015, s. 149). Ölünün hemen üzerine toprak konmaz; bir sıra düz taşlar ve çakıl taşları yığıldıktan sonra ıslak toprakla üstü kapatılır. Mezarın çevresi 20-30 cm yüksekliğinde dik konmuş taşlarla belirlenir; mezarın başına ve ayak ucuna iki uzun mezar taşı konur (Lescot, 2014, s. 149).

Okunması gelenek olmuş qewller, ölümün üzerinden bir hafta geçtikten sonra micewir tarafından tekrar okunur. Genellikle yas, üç günlük bir süreyi kapsar. İlk yıl içinde, ölenin akrabaları çarşamba ve perşembe günleri, mezarı ziyaret eder ve yoksullara ölen adına yemek verir (Korkmaz, 2015, s. 231). İşin bir başka yönü de, ölen kişiye ait malların armağan olarak şeyhe geçmesidir. Bu şekilde din büyüğü ile sıradan Ezidi'nin öbür dünyadaki Büyük Mahkeme'ye çıkınca Melek Tavus'un huzurunda eşit oldukları vurgulanmış olur (Yalkut, 2014, s. 98).

3.3.7. Yasaklar

Ezidiler için dinen yapılması yasak olan işlerin bir kısmı kutsal kitaplarından olan Mushaf-ı Reş'te bahsedilmektedir (Akça, 2006, s. 103). Bir kısmı da, din adamları tarafından konulmuş veya örf ve adetleri ile birlikte dinden geliyormuş gibi sanılmış ve kabul edilmiş olan yasak ve haramlardır. Bunlar sebzelerden ve hayvanlardan yenmeleri haram olanlar ile diğer şeylerden söylemesi ve yapılması yasak ve haram olan şeylerdir (Turan, 2015, s. 119).

Marul, Arapça adı Hass'dır. Bu kelime Hâsiâ veya Hasiye adlı peygamber veya kadın peygamberlerinin adına benzediğinden veya Şeyh Adi'nin yeğeni Şeyh Sahr'ı öldürdükleri zaman kanı marula aktığından dolayı haramdır, yenmez. Fasulye, börülce, bakla, kabak ve lahanaya yemek de haramdır. Lahanayı yemeyişlerinin sebebi, şeytanın lahanaya girerek saklanmak istemesi, fakat lahananın onu kabul etmeyip yapraklarının birbirine sararak göbek haline gelmesinden dolayı olduğu söylenir (Turan, 2015, s. 119-120).

Mushaf-ı Reş'teki yasaklardan biri de balık etinin yenmemesidir. Yunus Nebi'ye hürmetlerinden dolayı yasaklanmıştır. Geyik eti ise bir peygamberlerinin koyunu olduğu için yasaklanmıştır. Yine şeyh ve talebesi Melek Tavus hürmetinden horoz eti yemezler. Şekil itibariyle Melek Tavus andırdığı için horoz eti yasaklamıştır (Bayrak, 2014, s. 299). Kutsal kitaplarında olmamasına rağmen tavşan eti yemek de Ezidilerce yasak kabul edilmektedir (Akça, 2006, s.104). Şeyh Adi zamanında Şeyh Zengin dağa, ava çıkar. Avda bir tavşan görür ve onu vurmak için kovalar. Tavşan kaçça kaçça Şeyh Adi'nin evine girer. Şeyh Zengin, Şeyh Adi'den bu tavşanı ister. Fakat Şeyh Adi tavşanı vermek istemez. Bunun üzerine Şeyh Zengin tavşanı zorla almak isteyince, Şeyh Adi bu olaya kızar ve tavşanı keserek önünü atar. "Bu bana haram olsun" der. Bundan dolayı tavşan yemek Ezidi milletine haram olur (Turan, 2015, s. 120-121).

Ezidilerde koyu mavi renkleri kullanmak veya giymek, oturarak elbise giymek, ayakta işemek haram olduğu gibi, şeytanların oturdukları yerler olduğu sanılarak helaya girmek ve hamamda yıkanmak da haramdır (Turan, 2015, s. 121). Söylenmemesi gereken sözcükler konusunda Ezidiler çok katıdır. Örneğin; Şeytan, İblis, Ahriman (kötünün kaynağı) gibi isimleri telaffuz etmek kesinlikle yasaktır. Ayrıca la'an (lanetli), la'nah (lanet), ma'lüm, racim (taşlanan Kuran'da Şeytana verilen bir sıfat) gibi sözcük ve bunlardan türetilen sözcükler de yasaktır. Bununla da kalmayıp bu sözcükleri andıran eş sesli sözcükler de yasaktır. Örneğin; Şhatt (ırmak) Shaitan'ı andırdığı için, ya da Ma'l (sandal) laneti andırdığı için. Bunun için eşanlamlı

başka sözcükler kullanılır. Örneğin; Şeytan yerine malik-ul-qüwah (o gücün kralı) ya da shatt içinde nahr (Irmak) (Bayrak, 2014, s. 483).

Ayrıca bir Ezidi için okumak-yazmak (eğitim görmek), tıraş olmak, bıyıklarını tamamen kesmek, yabani hayvanları evcilleştirip yetiştirmek, kutsal kabul edilen ağaç ve ağaçlardan odun kesmek veya odun almak, ateşi kirletmek, ateşi horlamak ve üzerine kaynar su dökmek, taharet için su kullanmak, camilere mescitlere girmek, salavat ve Kur'an dinlemek, başkalarına ait tarak, ustra, kaşık ve bardakları kullanmak, evden bir sene uzaklaşmak yasak kabul edilmektedir (Akça, 2006, s. 106).

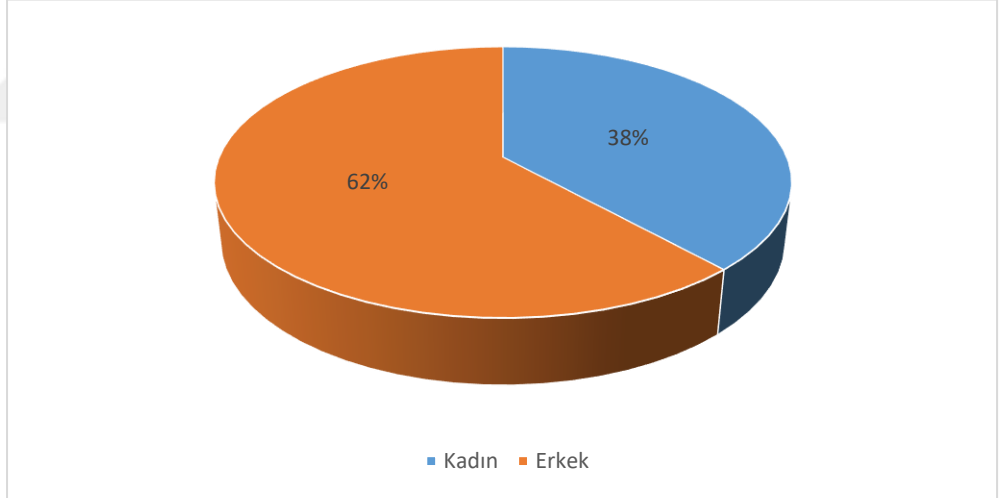
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

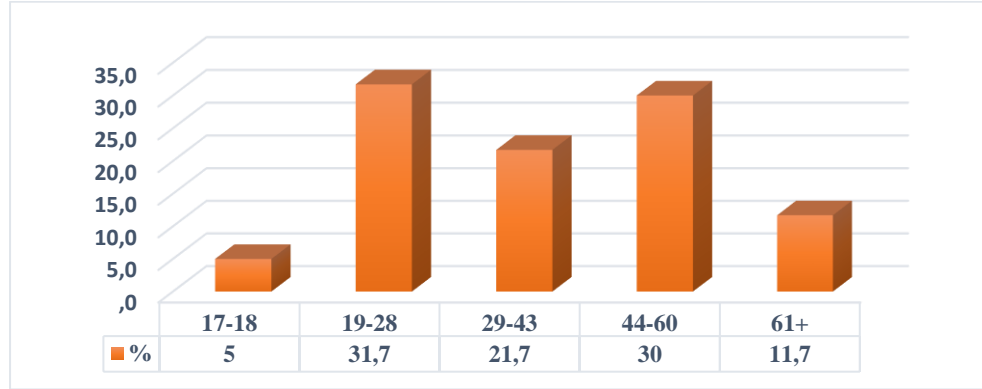
4.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Araştırmamızda cinsiyet dağılım örneklemini olmaksızın anket çalışması yürütülmüştür. Çalışmamızın toplam 60 katılımcıdan 23'ünü (% 38) kadınlar, 37'si (% 62) ise erkekler oluşturmuştur (Şekil 13). Katılımcıların yaş ve cinsiyet özelliklerine bakıldığında, % 5'i 17-18 yaş grubunda ve % 53,4'ü de 19-43 yaş grubundadır. Dolayısıyla ankete katılanların % 58,4'ü gençlerden oluşmaktadır. Geri kalanlar (% 41,7) ise 45 yaş ve üzerinelere oluşmaktadır. 45 yaş üstü nüfusun bu kadar yüksek olmasının sebebi, genç nüfusun başta AB ülkeleri olmak üzere diğer ülkelere göç etmiş olmasıdır (Şekil 14). Bu sebeple katılımcıların yaş dağılımlarındaki dengesizliğin altında yatan en önemli sebep de budur.

Şekil 13. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

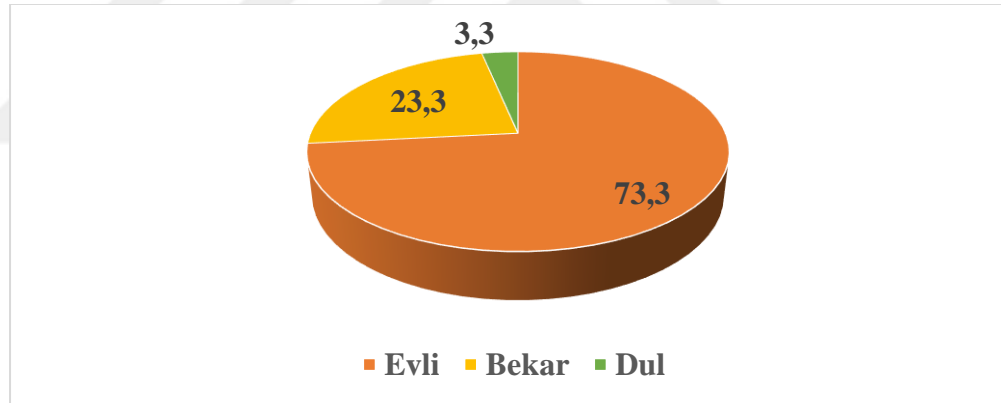

Şekil 14. Katılımcıların Yaş Gruplarına Dağılımı

Araştırmaya katılanların medeni durumu incelendiğinde, % 73,3'ünün evli, % 23,3'ünün bekâr olduğu gözlemlenmektedir. Eşini kaybetmiş (dul) olanların oranı ise sadece % 3,3'tür. Böylelikle çalışmaya katılanların yaklaşık dörtte üçü evli, geri kalan dörtte bir de bekar veya duldur. Başka bir deyişle 60 katılımcıdan 44'ü evli, 14'ü bekar ve 2'si de duldur (Şekil 15).

Şekil 15. Katılımcıların Medeni Durumu

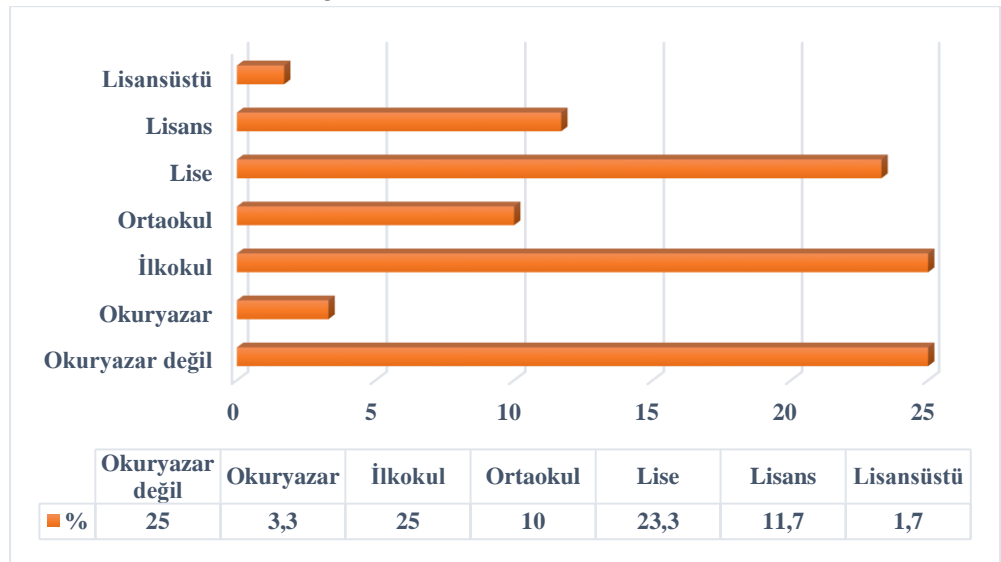
Evli olanların çocuk sayılarına bakılacak olunursa, araştırmaya katılanların % 40,9'u 1-3 çocuğa sahiptir. % 36,4'ü 4-7 çocuğa sahipken, kalan % 22,8'i ise 8-12 ve üstü çocuğa sahiptir. Dolayısıyla ankete katılan Ezidilerin % 50'sinden fazlası 4 ve üstü çocuğa sahiptir (Tablo 2). Bu da bize göstermektedir ki katılımcıların yaklaşık % 40'ı 3 çocuklu veya daha az, geri kalan % 60'lık bir oran da 4 ve daha fazla çocuğa sahiptir. Özellikle de 8 ve 11 çocuk arası olan 9 kişinin olması ve 1 katılımcının da 12'den fazla çocuklu olması dikkat çekicidir. Kısacası ifade etmek gerekir ki, Ezidiler çoğunlukla çok çocukludurlar.

Tablo 2. Katılımcıların Sahip Oldukları Çocuk Sayısı Dağılımı

ÇOCUK SAYISI	SAYI	YÜZDE
1-3	18	40,9
4-7	16	36,4
8-11	9	20,5
12+	1	2,3
Toplam	44	100

Öte yandan katılımcıların eğitim oranları da dikkat çekicidir. Nitekim araştırmaya katılanlardan 15 kişi (% 25) okuma yazma bilmemektedir. Dikkat çekilmelidir ki bu oran Türkiye’de yaklaşık % 5-6 civarındadır. Katılımcıların % 75’lik kesime bakıldığında 15 kişi (% 25) ilkokul, 14 kişi (% 23,3) lise, 7 kişi (% 11,7) üniversite ve lisansüstü , 6 kişi (% 10) ortaokul, 2 kişi (% 3,3) ise okuryazar olduğu tespit edilmiştir (Şekil 16). Katılımcıların % 25 gibi yüksek bir oranla okuryazar olmamasının sebebi kendilerinin bir bütün olarak görüşleri göz önüne alındığında kimliklerinden dolayı yaşadıkları korkunun etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 16. Katılımcıların Eğitim Durumu

Ankete katılanların % 18,3’ü kadın ve okuryazar değildir. % 1,7’si kadın ve okuryazardır. % 10’u kadın ve ilkokul mezunudur. % 5’i kadın ve

ortaokul mezunudur. % 3,3'ü kadın ve lise mezunudur. Bu toplumdakilerin % 6,7'si erkek ve okuryazar değildir. % 1,7'si erkek ve okuryazardır. % 15'i erkek ve ilkokul mezunudur. % 5'i erkek ve ortaokul mezunudur. % 20'si erkek ve lise mezunudur. % 11,7'si erkek ve lisans mezunudur. % 1,7'si erkek ve lisansüstü mezunudur.

Ankete katılanların % 38,3'ü kadın, % 61,7'si erkektir. Ankete katılan Ezidilerin % 25'i okuryazar değil, % 3,3'ü okuryazar, % 25'i ilkokul, % 10'u ortaokul, % 23,3'ü lise, % 11,7'si lisans ve % 1,7'si lisansüstü mezunudur (Tablo 3).

Elimizdeki verilere göre Ezidi kadınların erkeklere nazaran daha az okuduğu gözlemlenmiştir.

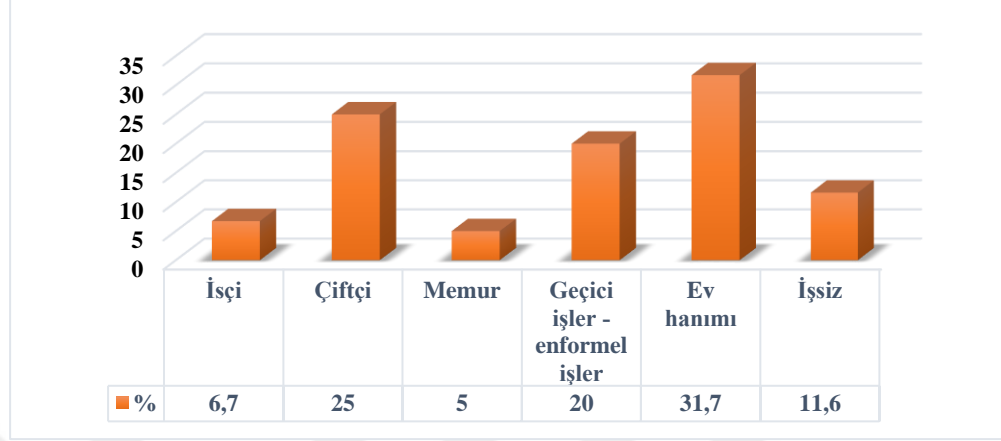
Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyet ve Eğitim İlişkisi

EĞİTİM DURUMU	KADIN		ERKEK		TOPLAM	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Okuryazar değil	11	18,3	4	6,7	15	25
Okuryazar	1	1,7	1	1,7	2	3,3
İlkokul	6	10	9	15	15	25
Ortaokul	3	5	3	5	6	10
Lise	2	3,3	12	20	14	23,3
Lisans	0	100	7	11,7	7	11,7
Lisansüstü	0	28,8	1	1,7	1	1,7
TOPLAM	23	38,3	37	61,7	60	100

Araştırmaya katılanların % 31,7'si (19 kişi) ev hanımı, % 25'i (15 kişi) çiftçi, % 20 (12 kişi) geçici işler, % 6,7'si (4 kişi) işçi, % 5'i (3 kişi) memur, kalan % 11,6'sı (7 kişi) ise işsiz grubuna mensuptur (Şekil 17). Ezidilerin büyük bir çoğunluğunda okuryazarlık oranı düşük olduğundan çoğu Ezidi, vasıfsız işçi olarak düşük ücretlerle çalışmaktadır (Tablo 3). Katılımcıların 23'ü kadındır. Bu kadınlardan 19'u ev hanımı olduğunu belirtmiştir. Bu da

kadınların büyük çoğunluğunun herhangi bir işte çalışmadığının ve sadece kadınlardan 3'ünün iş hayatına katıldığını göstermektedir.

Şekil 17. Katılımcıların Meşgul Oldukları İş

Araştırmaya katılanların % 46,7'si gibi büyük bir bölümünün aylık ortalama geliri 0-1500 TL iken kalan % 53,3'lük gibi bir kesim ise 1501 TL ve üzeri gelire sahiptir (Şekil 18). Verilere bakıldığında Ezidilerin büyük bir bölümünün aylık ortalama gelirinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Bunda vasıfsız işçi olarak çalışmalarının payı büyüktür (Şekil 17). Bununla birlikte, katılımcıların % 46,7'sinin gelirinin 0-1500 arasında olması ve en önemlisi de katılımcıların % 66'sının aylık gelirinin 2000 TL ve altında olması Ezidilerin sosyo-ekonomik durumları hakkında bize oldukça ipucunu sunmaktadır. Türkiye'deki asgari yaşam koşulların da altında kalan ve hatta Ezidilerin büyük bir bölümünün açlık sınırında veya açlık sınırının altında olduğu görülmektedir.

Şekil 18. Katılımcıların Aylık Ortalama Gelir Durumu

Araştırmaya katılanların en fazla ikamet ettikleri köy % 38,3'lük oranla Burç köy olup % 61,3'ü ise diğer köylerde ikamet etmektedir. Bu oranları % 28,3'lük oranla Kavurga köyü, % 16,7'lik oranlarla Bozca köyü ve Viranşehir ilçe merkezi izlemektedir. En düşük oranlar ise Oğlakçı köyüne aittir (Tablo 4). Böylelikle araştırmaya katılanların sadece % 13,3'ü Viranşehir ilçe merkezinde kalmaktadır. Geri kalan % 86,7'lik oran da köylere dağılmış durumdadır. Bu köylerin başında da Burç Köyü (23 kişi), Kavurga Köyü (17 kişi), Bozca Köyü (10 kişi) ve Oğlakçı Köyü (2 kişi) gelmektedir. Ayrıca eskiden bu köylerin tamamına yakınında Ezidiler yerleşik haldeyken günümüzde bu köyler homojen özelliğini kaybetmiştir. Nitekim göç eden Ezidi körtlerin yerine Sünni Körtler (sonradan Müslüman olan Ezidiler de dahil) ve Araplar yerleşmişlerdir.

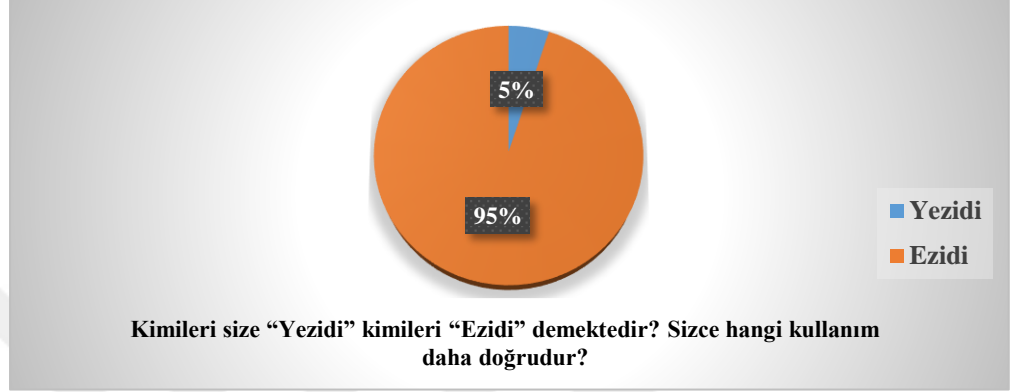
Tablo 4. Katılımcıların İkamet Ettikleri Mahalleler

MAHALLE	SAYI	YÜZDE
Viranşehir ilçe merkezi	8	13,3
Burç köyü	23	38,3
Bozca köyü	10	16,7
Oğlakçı köyü	2	3,3
Kavurga köyü	17	28,3
Toplam	60	100

4.2. EZİDİLERİN KENDİLERİ İLE İLGİLİ BİLGİ DÜZEYİ

Araştırmaya katılanların % 95'i (57 kişi) kendilerini “Êzidi” olarak tanımlamakta, kalan % 5'lik (3 kişi) kısmı ise kendilerine “Yêzidi” olarak hitap edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Şekil 19). Katılımcıların (57 kişi) ezici bir çoğunluğu kendini Ezidi olarak tanımlamaktadır.

Şekil 19. Katılımcıların Hitap Edilme İstekleri

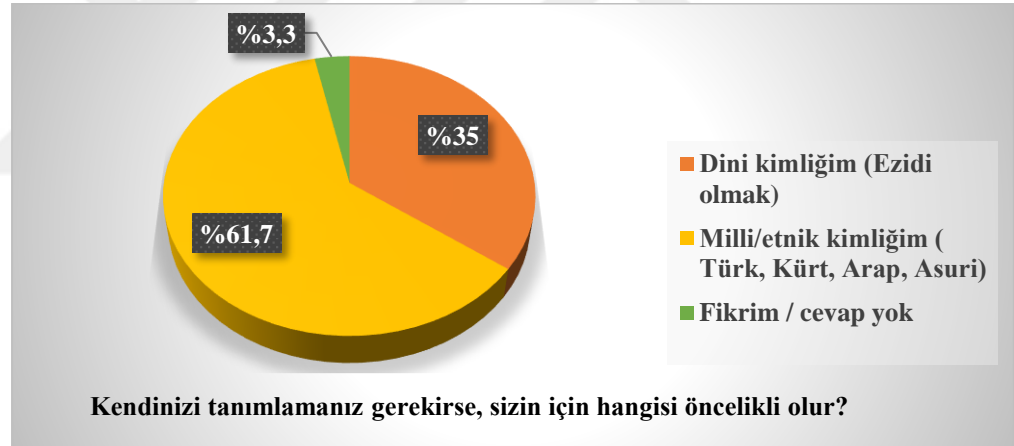
Araştırmaya katılanların mensup olduğu sosyal tabakalara bakıldığında % 86,7'si gibi büyük bir bölümü müritlerden, % 5'i şeyh kalan % 8,3 ise mir, baba şeyh, hizmetkâr, baba çavuş ve koçeklerden oluşmaktadır (Tablo 5). Müritlerin oranının bu denli yüksek olmasının nedeni genel itibariyle Ezidi kastının en geniş tabanını oluşturmuş olmalarıdır.

Tablo 5. Katılımcıların Mensup Olduğu Sosyal Tabaka

Hangi sosyal tabakaya mensupsunuz?	SAYI	YÜZDE
Emir (mir)	1	1,7
Baba Şeyh (Baba, Bave Şeyh)	1	1,7
Hizmetkâr (Xizmetkâr)	1	1,7
Baba Çavuş (Bawe Çawaş)	1	1,7
Koçek (Koçak)	1	1,7
Şeyh (Şeyh)	3	5,0
Mürit (Murid)	52	86,7
Toplam	60	100

Araştırmaya katılanların % 61,7'si (37 kişi) kendilerini milli/etnik kimliği (Türk, Kürt, Arap, Asuri), % 35'i (21 kişi) dini kimliği (Ezidi olmak) ile tanımlamış olup kalan diğer % 3,3'lük (2 kişi) kısmı ise bu konuda fikir belirtmek istememiştir. Katılımcıların büyük bir bölümü milli kimliği tercih etmiştir. Kendilerini Ezidi kimliği ile tanımlayanların büyük çoğunluğunun Ezidi sosyal tabakasında dini sınıfta yer almış olmaları dikkat çekmektedir (Şekil 20). Aynı zamanda sadece etnik kimlik olarak sorulduğunda ise % 100'ü kendisinin Kürt olduğunu belirtmiştir. Bu da Ezidilerin kendilerini Kürt olarak tanımlamadıklarını ancak emir, şeyh, baba şeyh, hizmetkâr, baba çavuş ve koçeklerin din ve kimlik arasında bir tercihte bulunmaları istendiğinde dini kimliğini ön plana çıkardıklarını göstermektedir. Ayrıca Katılımcıların anadilleri ile ilgili soruya araştırmaya katılanların tamamı anadillerinin Kürtçe olduğunu söylemişlerdir.

Şekil 20. Katılımcıların Kendilerini Tanımlama Biçimleri

Ankete katılanların % 1,7'si emir, % 1,7'si baba şeyh ve % 1,7'si hizmetkâr, % 1,7'si koçek olup bunların tümü “Dini kimliğim (Ezidi olmak)” seçeneğini tercih etmiştir. Şeylerin % 3,3'ü “Dini kimliğim (Ezidi olmak)”, % 1,7'si ise “Milli/etnik kimliğim (Türk, Kürt, Arap, Asuri)” seçeneğini tercih etmiştir. Aynı zamanda müritlerin % 25'i “Dini kimliğim (Ezidi olmak)”, % 58,3'ü “Milli/etnik kimliğim (Türk, Kürt, Arap, Asuri)”, % 3,3'ü ise herhangi fikir belirtmemiştir (Tablo 6).

Kendini tanımlama noktasında sorulara verilen cevapları, sosyal tabakalara göre topyekûn değerlendirdiğimizde dinî sınıfta üst mertebelerde

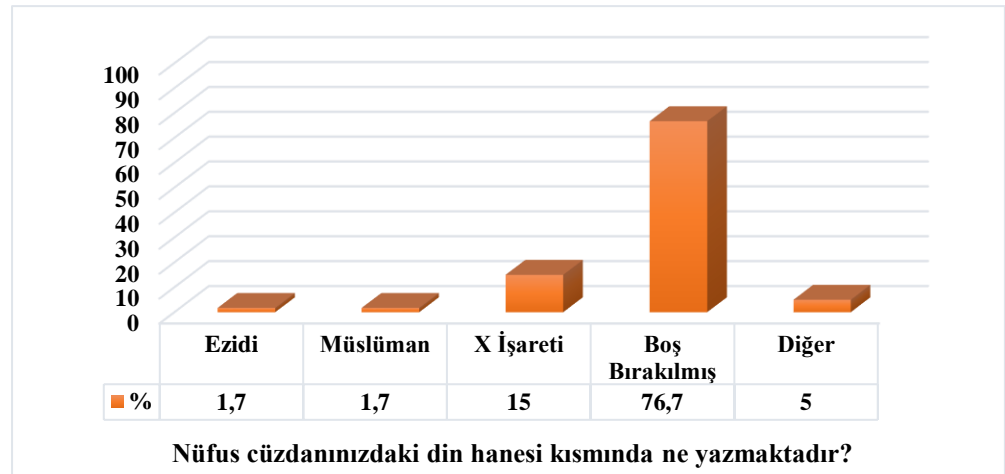
yer alan kişilerin alt tabakalarda yer alan kişilere göre dini kimliğini daha ön planda tuttukları gözlemlenmiştir. Yani Ezidi kastında dinini ön planda tutmak noktasında üst mertebeden alt tabakaya doğru aşağı yönlü bir seyir izlenmiştir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılanların Mensup Olduğu Sosyal Tabakanın Kimlik Üzerindeki Etkisi

Sosyal Tabakaya	Dini Kimliğim		Milli/Etnik Kimliğim		Fikrim / Cevap Yok		Toplam	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Emir	1	1,7	0	0	0	0	1	1,7
Baba Şeyh	1	1,7	0	0	0	0	1	1,7
Şeyh	2	3,3	1	1,7	0	0	3	5
Hizmetkâr	1	1,7	0	0	0	0	1	1,7
Baba Çavuş	0	0	1	1,7	0	0	1	1,7
Koçek	1	1,7	0	0	0	0	1	1,7
Mürit	15	25	35	58,3	2	3,3	52	86,6
Toplam (%)	21	35	37	61,7	2	3,3	60	100

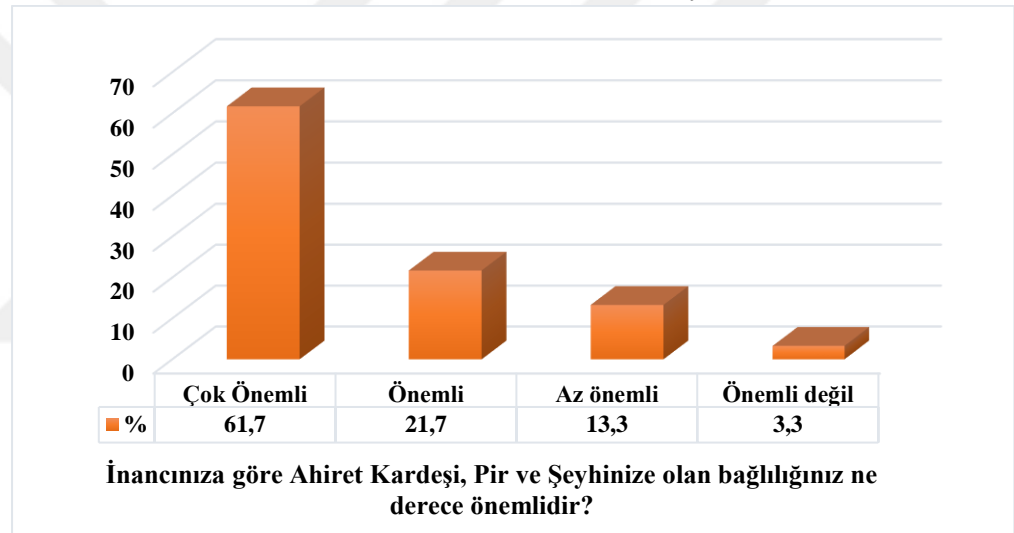
Araştırmaya katılanların % 76,7'si (46 kişi) nüfus cüzdanındaki din hanesi kısmının boş bırakıldığını, % 15'i (9 kişi) X işareti ile işaretlendiğini % 8,3'ü (5 kişi) ise Ezidi, Müslüman ve diğer (bilinmeyen din, nokta işareti) şeklinde yazıldığını belirtmiştir (Şekil 21), (Ek 3). Ancak yeni kimlik kartlarında din hanesi kısmının olmadığını da belirtmişlerdir.

Şekil 21. Katılımcıların Nüfus Cüzdanındaki Din Hanesi Kısmı

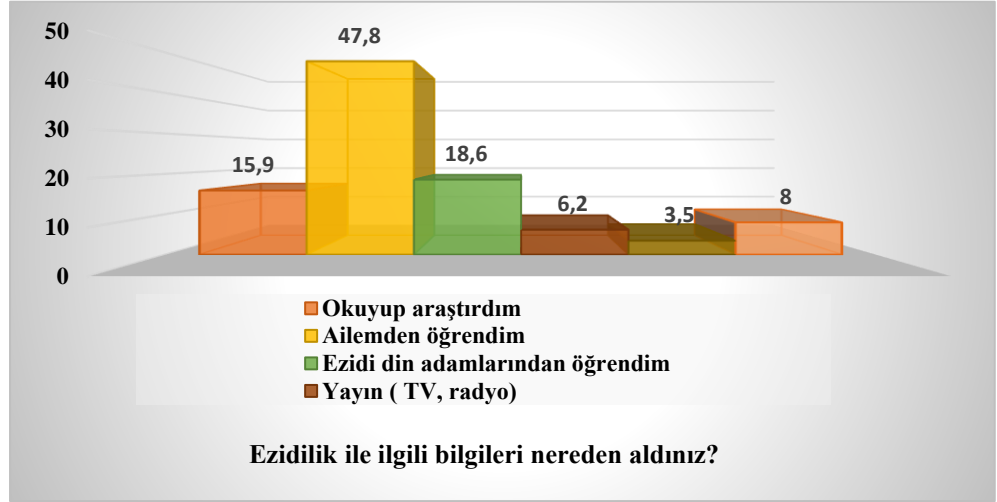
Araştırmaya katılanların % 61,7 'si pir ve şeylerine olan bağlılığının çok önemli, % 21,7'lik kısmı ise bu bağlılığın önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu verilere dayanarak Ezidilikte pir ve şeyhlerine olan bağlılığın ve sadakatin önemli bir yer tuttuğu söylenebilir (Şekil 22). Nitekim her müridin bağlı olmasının zorunlu olduğu 5 kurum - kişi- bulunur. Bunlar; pir, şeyh, usta, merebi (yani vekil) ve ahiret kardeşidir. Her Ezidi'nin bu 5 kişi ile yaşamı boyunca düzenli bir ilişkisi vardır. Doğumdan, cenazenin defnedilmesine kadar her Ezidi için geçerli olan bu ritüellere bu kişiler mutlaka katılmak zorundadır. Elde edilen veriler bu durumu destekler nitelikte, nitekim katılımcılardan 50 kişi bu kurumların “önemli” ve “çok önemli” olduğunu belirtmişlerdir.

Şekil 22. Katılımcıların İnancına Göre Ahiret Kardeşi, Şeyh ve Pirlerinin Önemi

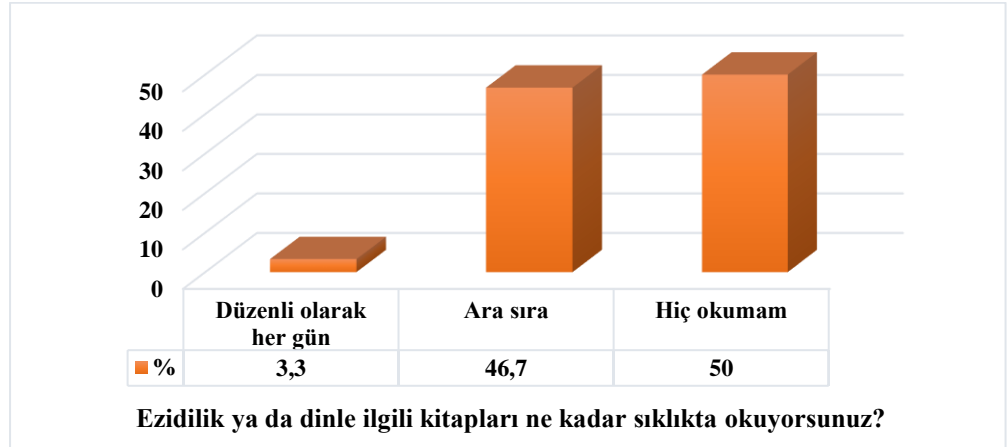
Araştırmaya katılanların % 47,8'i Ezidilik ile ilgili bilgilerini ailesinden öğrendiğini, % 18,6'sı Ezidi din adamlarından öğrendiğini, % 15,9'u kendi okuyup araştırdığını, kalan % 17,7'si ise yayın (TV, radyo), basın (gazete, dergi), internetten öğrendiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda Ezidi inancının öğretilmesi ve yaşatılmasında ailelerin önemli bir yer teşkil ettiği gözlemlenmiştir (Şekil 23).

Şekil 23. Katılımcıların Ezidilikle İlgili Bilgileri Edinme Kaynakları

Araştırmaya katılanların % 50'si (30 kişi) Ezidilik ya da dinle ilgili kitapları hiç okumadığını, % 46,7'si (28 kişi) ara sıra okuduğunu, kalan % 3,3'ü (2 kişi) ise düzenli olarak okuduğunu belirtmiştir (Şekil 24). Ezidilik ya da dinle ilgili hiç kitap okumayanların bu kadar yüksek olmasının nedeni bu kesimin % 25'nin okuma-yazma bilmemesidir (Tablo 3, Şekil 16). Ayrıca okuma yazma bilmeyen bazı Ezidiler, başka biri tarafından okunan kitabı dinlediklerini belirtmişlerdir.

Şekil 24. Katılımcıların Ezidilik Ya Da Dinle İlgili Kitapları Okuma Sıklığı

4.3. EZİDİLERDE İNANÇ VE İBADETLER

Araştırmaya katılanların % 25,7'si dua, % 25,1'i zekât , % 24'ü oruç, kalan % 25'i ise haca gitme, namaz kılma ve kurban kesme gibi ibadetleri

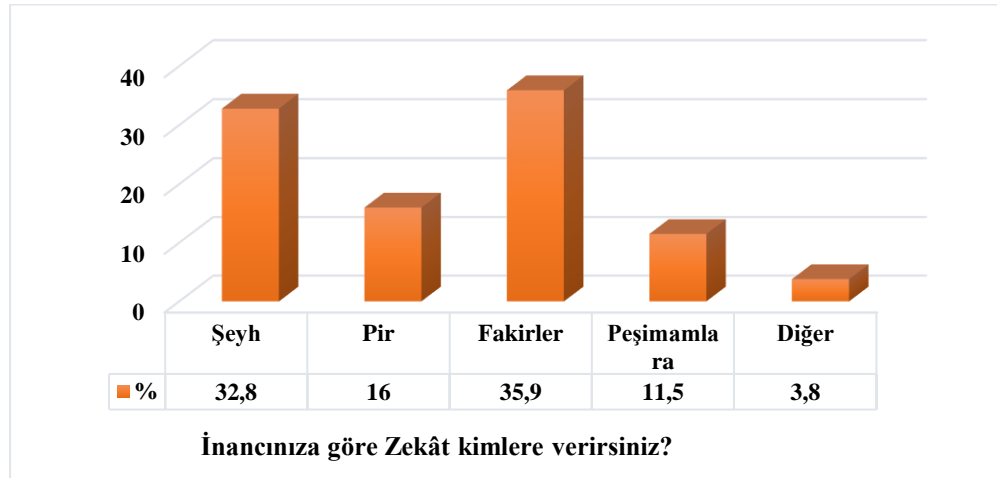
yerine getirdiğini belirtmiştir (Şekil 25). Bu bağlamda Ezidilerde dua, zekât ve oruç gibi ibadetlerin yerine getirilmesi inançlarında önemli bir yer tutmaktadır.

Şekil 25. Katılımcıların Yerine Getirdikleri Dini Pratikler

Araştırmaya katılanların % 32,8'i şeyhlerine, % 35,9'u fakirlere, % 27,5'i pir ve peşimamlara kalan % 3,8'i ise zekâtını diğerlerine verdiğini belirtmiştir (Şekil 26). Bu bağlamda Ezidilerin % 68,7'si gibi büyük bir oranın bu kesimi tercih etmesinde iki önemli nedeni vardır: birincisi her Ezidi'nin bir şeyhi olur, doğumundan ölümüne kadar önemli zamanlarında yanında olur. Hatta kişi öldüğünde malının bir kısmını şeyhine verir. İkincisi ise fakirlerin Ezidi sosyal tabakasında maddi durumları en kötü olan kesim olması etkili olmuştur. En düşük oran ise diğerleridir. Bu kesim ise daha çok ihtiyaç sahibi kişilere verdiğini belirtmiştir.

Şekil 26. Katılımcıların Zekâtını Verdiği Kişiler

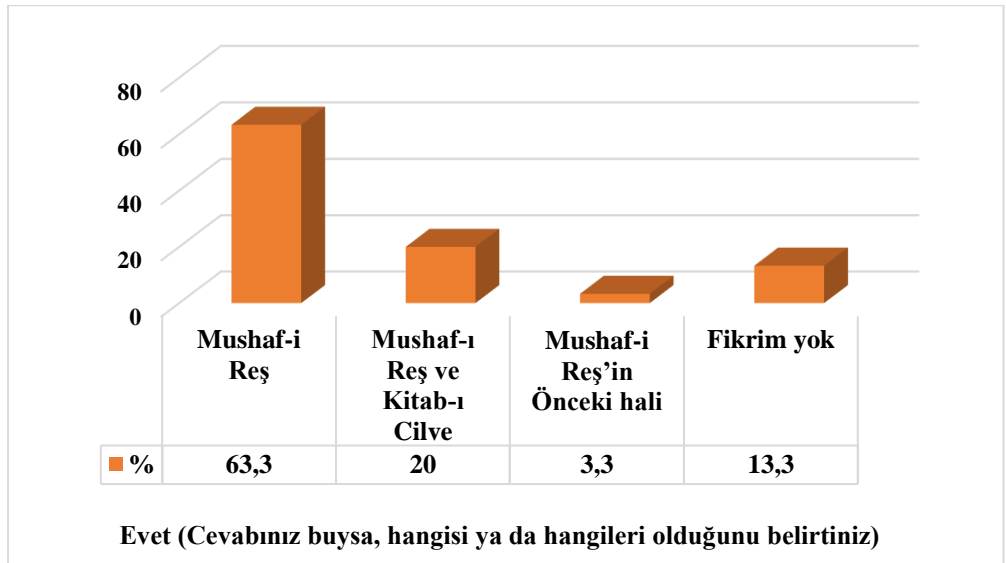
Ayrıca araştırmaya katılanların % 88'i (52 kişi) gibi büyük bir bölümü kutsal kitapları olduğunu belirtmiş olup geriye kalan % 12'si (8 kişi) ise bu konuda herhangi bir fikir belirtmemiştir (Şekil 27).

Şekil 27. Katılımcıların Kutsal Metin Ya Da Kitapları

Araştırmaya katılanların % 63,3'ü (38 kişi) Mushaf-i Reş'i, % 20'si (12 kişi) Mushaf-ı Reş ve Kitab-ı Cilve'yi, % 3,3'ü (2 kişi) ise sadece Mushaf-i Reş'in önceki halini kutsal kitap olarak kabul etmektedir. Kalan % 13,3'ü (8 kişi) ise bir önceki soruda bir kutsal kitapları olmadığını belirttikleri için bu konuda cevap ya da fikir belirtmemiştir (Şekil 28). Ayrıca katılımcıların tamamına yakını Mushaf-i Reş'in varlığı hakkında bilgi sahibi olduğunu ancak Kitab-ı Cilve'yi hiç duymadıklarını belirtmişlerdir.

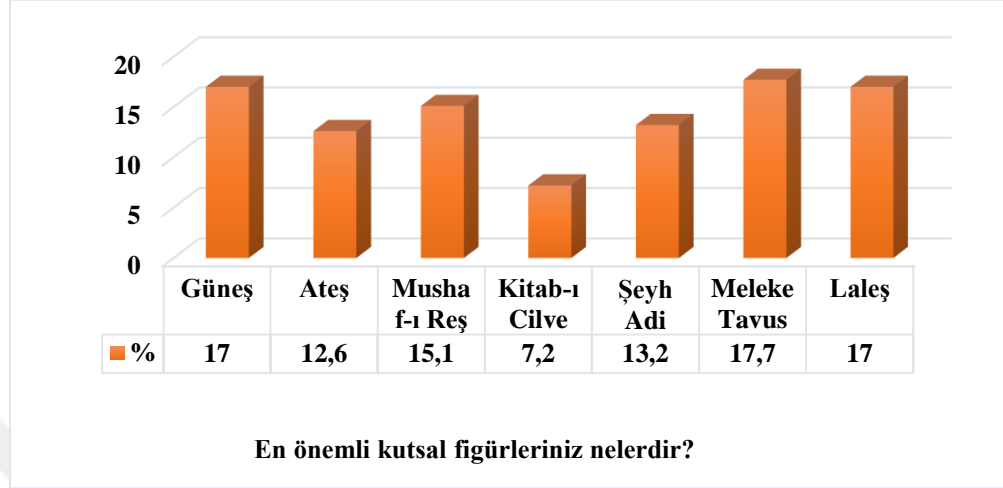
Şekil 28. Katılımcıların Kutsal Metin Ya Da Kitapları

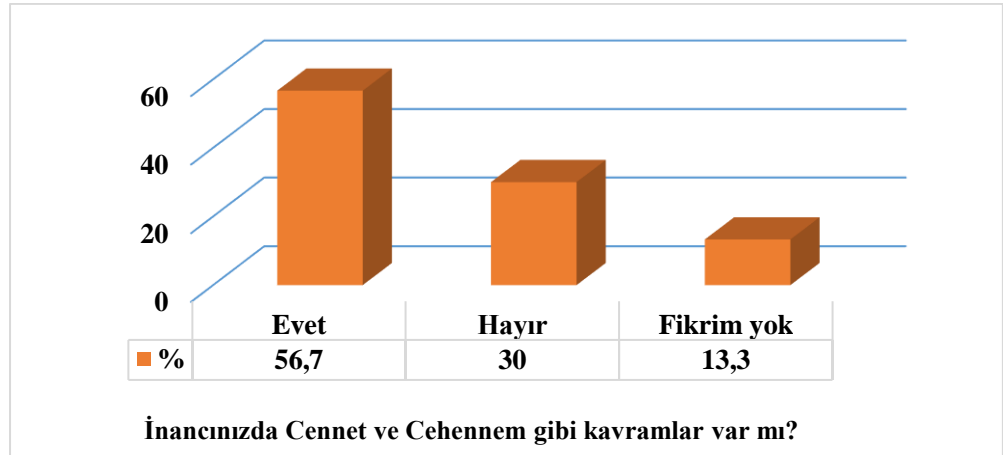
Araştırmaya katılanların % 17,7'si Melek Tavusu, % 17'si Laleş'i, % 17'si güneşi, kalan % 48,3'ü ise Şeyh Adi, Mushafa Reş, Kitab-ı Cilve ve Ateşi kutsal figür olarak görmektedir (Şekil 29).

Şekil 29. Katılımcıların En Önemli Kutsal Figürleri

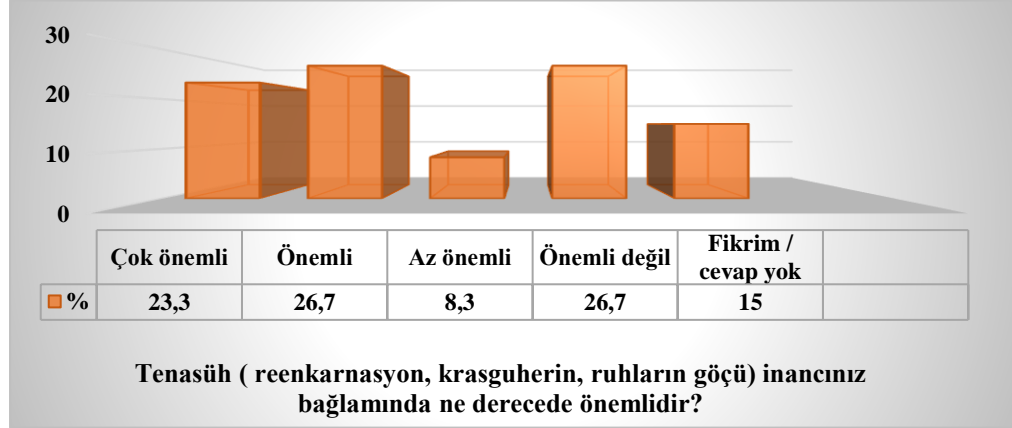
Araştırmaya katılanların % 56,7'si (34 kişi) inançları gereği cennet ve cehennem var olduğunu, % 30'u (18 kişi) cennet ve cehennem olmadığını, kalan % 13,3'ü (8 kişi) ise bu konuda fikir belirtmemiştir (Şekil 30).

Şekil 30. Katılımcıların İnançlarında Cennet ve Cehennem Gibi Kavramların Varlığı

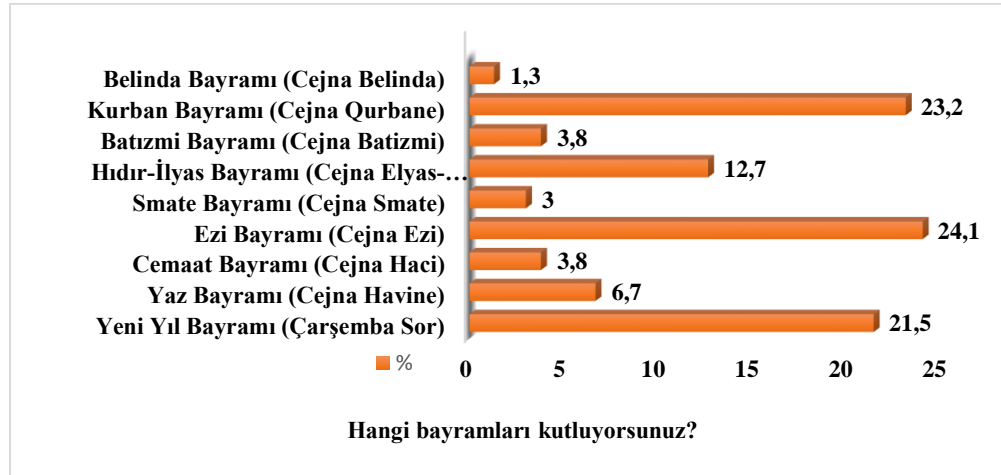
Araştırmaya katılanların % 50'si tenasühün önemli olduğunu, % 35'i pek önemli olmadığını, % 15 ise bu konuda bir fikir belirtmek istememiştir. Bu nedenle dini bağlamda tenasühün Ezidiler için önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (Şekil 31).

Şekil 31. Katılımcıların İnançlarında Tenasühün (Reenkarnasyon, Kırasguherin Ruhların Göçü) Önemi

Araştırmaya katılanların % 24,1'i Ezi Bayramını, % 23,2'si Kurban Bayramını, % 21,5'i Yeni Yıl Bayramını, kalan % 31,2'si ise, Belinda, Batizmi, Hıdır-İlyas, Smate, Cemaat ve Yaz Bayramını (Fakir) kutladığını belirtmiştir (Şekil 32). Katılımcıların tamamına yakını Yeni Yıl Bayramını (Çarşamba Sor), Ezi Bayramını (Cejna Ezi), Kurban Bayramını (Cejna Kurbanı) ve Hıdır-İlyas Bayramını (Cejna Elyas-Xidir Nebi) kutladıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların bir kısmı bu dört bayram dışındaki bayramların Viranşehirde kutlanmadığını ancak bu bayramları kutlamak için bazı Ezidilerin kutlanılan yerlere gittiğini belirtmişlerdir.

Şekil 32. Katılımcıların Kutladıkları Bayramlar

Araştırmaya katılanların % 80'lik (48 kişi) kısmı Laleş'e hiç gitmediğini, % 20'si (12 kişi) ise Laleş'e gittiğini belirtmiştir (Şekil 33). Laleş, Şeyh Adı tapınağının bulunması nedeniyle Ezidiler tarafından kutsal kabul

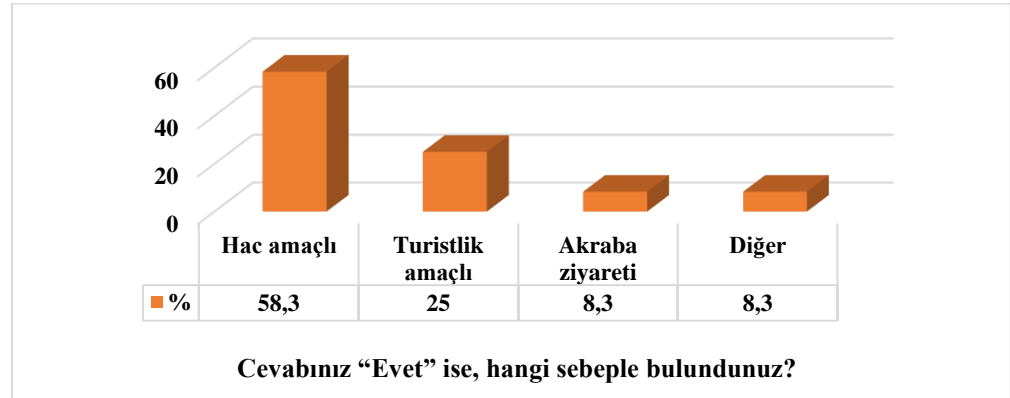
ediliyor. Laleşe giden Ezidiler hac görevini de yerine getirmiş oluyor. Bu nedenle hac Ezidiler için yapılması şart olan dini ve milli bir vazifedir. Ancak katılımcıların büyük bir kesimi hac görevini yerine getirememiştir. Hac görevini yerine getiremeyenlerin çoğu ekonomik nedenlerden ötürü yerine getiremediğini belirtmişlerdir.

Şekil 33. Katılımcıların Laleşe'e Gitme Durumu

Araştırmaya katılanların Laleşe'e gitme nedenlerine bakıldığında % 58,3'ü (7 kişi) hac amaçlı, % 25'i (3 kişi) turistik amaçlı, % 8,3'ü (1 kişi) akraba ziyareti, kalan % 8,3'lük (1 kişi) kısmı ise diğer (araştırma) amaçla gittiği tespit edilmiştir (Şekil 34). Ancak turistik amaçla, akraba ziyareti ve diğer nedenlerle Laleşe'e gidenlerin hac görevlerini de yerine getirdikleri dile getirilmiştir.

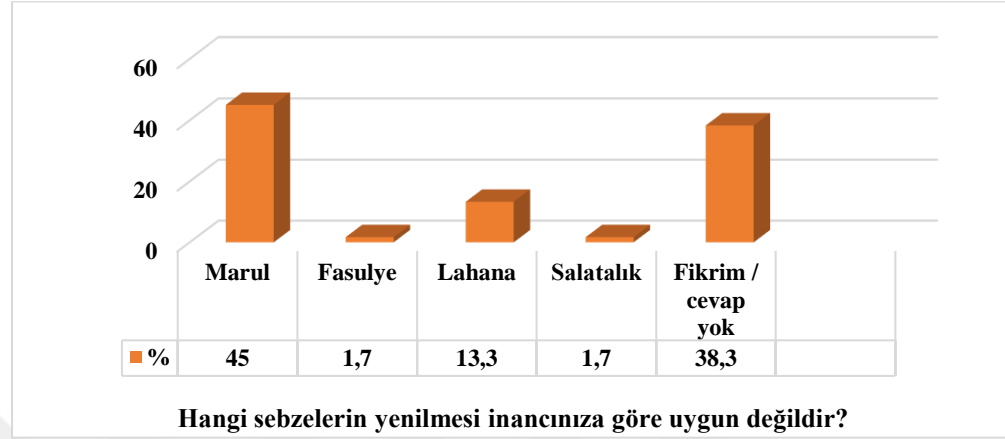
Şekil 34. Katılımcıların Laleşe'e Gitme Nedeni

Araştırmaya katılanların % 45'i (27 kişi) marul, % 13,3'ü (8 kişi) lahana, % 3,4 (2 kişi) ise salatalık, fasulye sebzelerinin yasak olduğunu dile getirmiştir. Kalan % 38'i (22 kişi) ise ankete cevap vermek istememiştir (Şekil 35). Ankete katılan Ezidiler, bu sebzelerin yasak olduğunu bildiklerini ancak

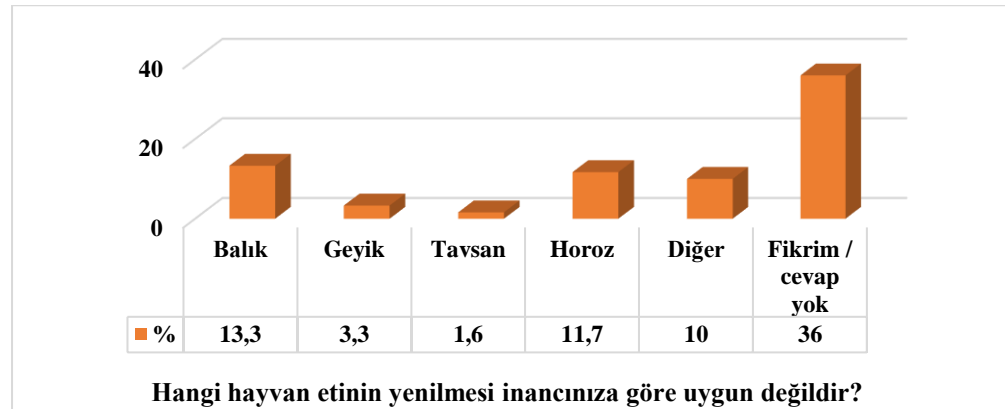
yine de bu sebzeleri günlük hayatta yemelerinde hiçbir kısıtlamaya gitmediklerini belirtmiştir. nitekim cevap vermeyen katılımcıların büyük bir kısmı bu sebzelerin haram olmadığı belirtmişlerdir.

Şekil 35. Katılımcıların İnançlarına Göre Yenilmesi Yasak Sebzeler

Araştırmaya katılanların % 13,3'ü (8 kişi) balık, % 11,7 (7 kişi) horoz etini, kalan % 14,9'u (9 kişi) ise tavşan, geyik ve diğer (domuz) etlerin haram olduğunu belirtmiştir (Şekil 36). Ankete katılan Ezidiler, büyük bir kısmı tıpkı sebzelerde olduğu gibi bu hayvan etlerini yemekte de hiçbir kısıtlamaya gitmediklerini söylemişlerdir. Nitekim 60 katılımcıdan 36'sı (% 60) bu soruya cevap vermek istememiştir. Bunun sebebi bu hayvan etlerinin tüketimi dinen yasak olmadığını belirtmişlerdir.

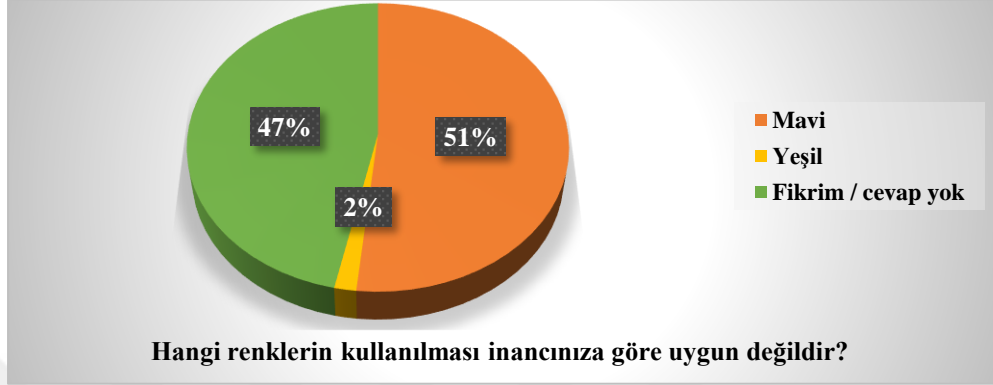
Şekil 36 . Katılımcıların İnançlarına Göre Yenilmesi Yasak Hayvan Etleri

Ankete katılanların inançları gereği % 51'i (31 kişi) mavi renginin, % 2 (1 kişi) ise yeşil renginin kullanılmasının uygun olmadığını dile getirmiş, kalan % 47 (28 kişi) ise bu konuda bir fikir belirtmemiştir (Şekil 37). Bir fikri olmayanları dışarıda tutarsak, katılımcıların yarısından fazlasının mavi

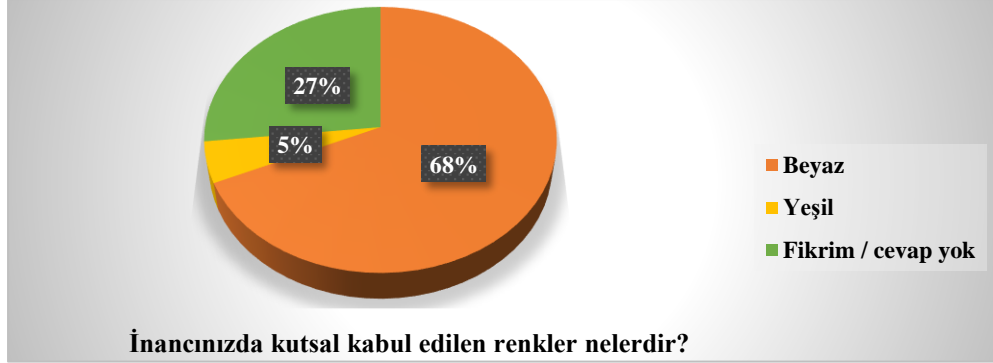
renginin kullanılmasının uygun olmadığını düşündüklerini görmekteyiz. Ancak fikri olmayanlar azımsanmayacak kadar yüksek bir orana sahiptir. Bunların tamamı bu renkleri günlük hayatta kullanmakta bir sakınca görmediklerini dile getirmişlerdir.

Şekil 37. Katılımcıların İnançlarına Göre Kullanılması Uygun Olamayan Renkler

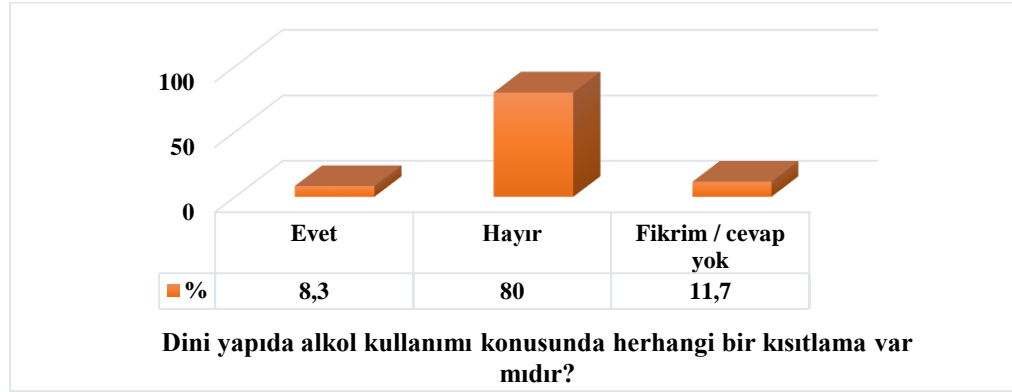
Buna mukabil araştırmaya katılanların inançları gereği kullanılması uygun olan renklerin neler olduğuna dönük sorulan soruya, katılımcıların % 68'i (41 kişi) beyaz rengin, % 5'i (3 kişi) yeşil rengin kutsal olduğunu belirttiğini, kalan % 27'si (16 kişi) ise bu konuda bir fikir belirtmediğini görmekteyiz (Şekil 38).

Şekil 38. Katılımcıların İnançlarına Göre Kutsal Kabul Edilen Renkler

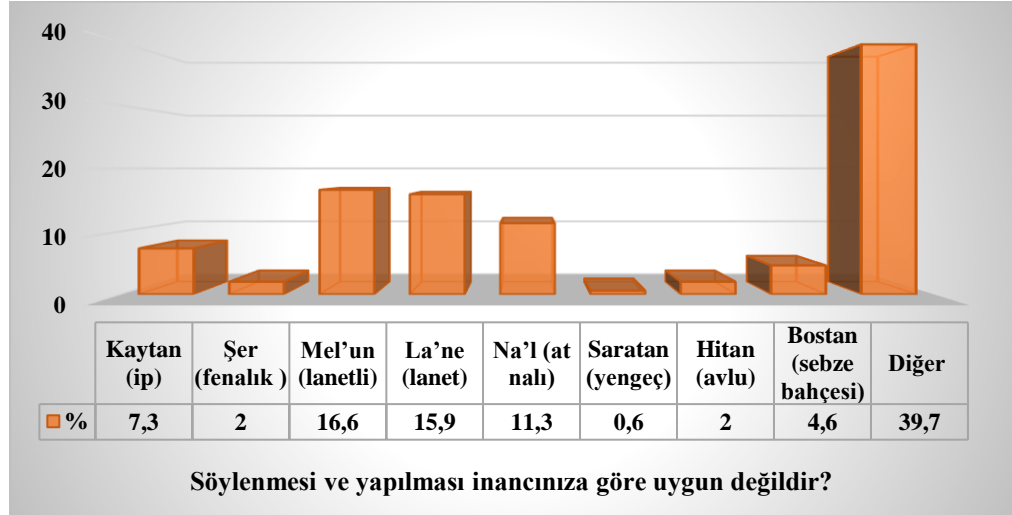
Araştırma kapsamında merak edilen sorulardan biri de katılımcıların alkol kullanımına ilişkin görüşlerinin nasıl olduğudur. Bu bağlamda sorulan soruya, araştırmaya katılanların % 8,3'ü (5 kişi) dini anlamda alkolün kullanımının uygun olmadığını, % 11,7'si (7 kişi) fikir belirtmeyip kalan % 80'i (48 kişi) ise alkolün kullanımında herhangi bir kısıtlama olmadığını söylemiştir (Şekil 39).

Şekil 39. Katılımcıların Dini Görüşlerine Göre Alkol Kullanımının Kısıtlanma Durumu

Araştırmaya katılanların % 15,9'u La'ne (lanet), % 16,6'sı mel'un, (lanetli) kalan % 27,8'i ise bostan, hitan, saratan, na'l, şer ve kaytanı söylemenin ya da yanlarında söylenmesinin yasak olduğunu, kalan % 39,7'si ise diğerlerinin söylenmesinin yasak olduğunu belirtmiştir. Bu sözcüklerin kullanımının yasak olmasının sebebi şeytanı çağırmasıdır (Şekil 40). Buna bağlı olarak diğer seçeneğinin % 39 gibi yüksek bir oranda çıkması; anket sorularında şeytan sözcüğünün kullanımının uygun görülmemesi ve bunu örtük bir şekilde sorulması ile elde edilmiştir.

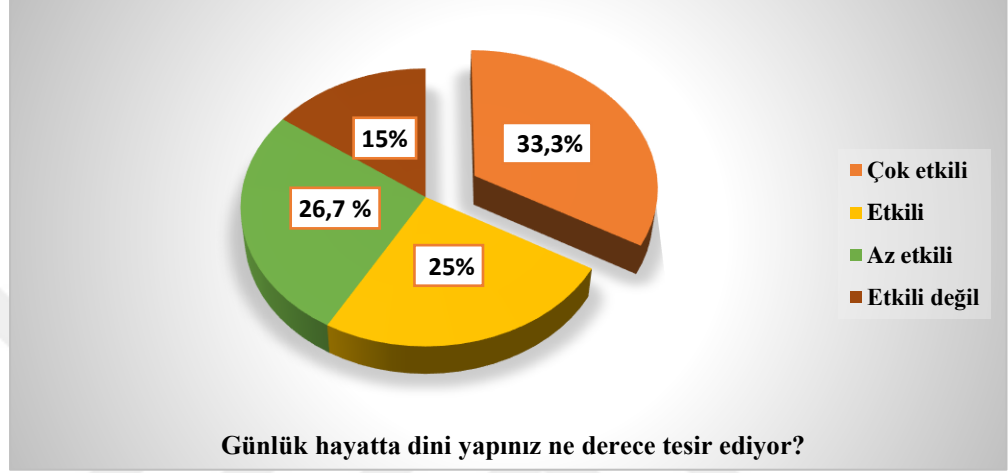
Şekil 40. Katılımcıların İnançlarına Göre Söylenmesi Yasak Olan Sözcükler

4.4. EZİDİLERDE TOPLUMSAL YAŞAYIŞ

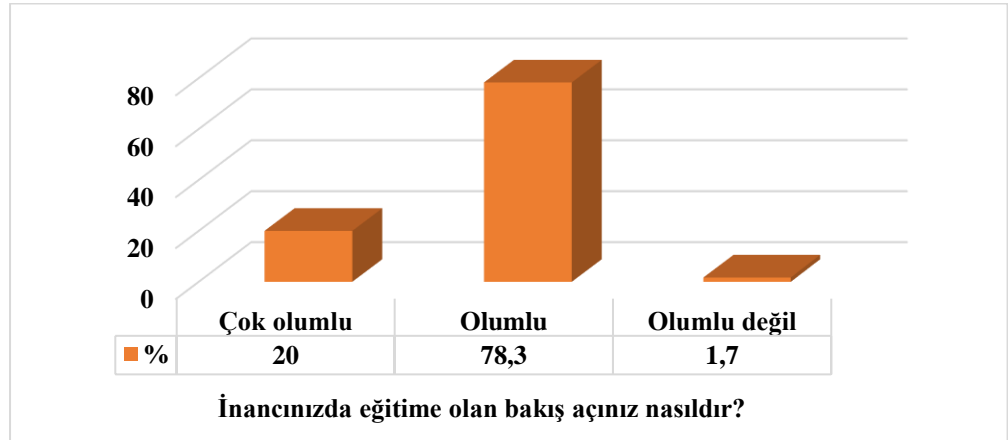
Araştırmaya katılanların % 58,3'ü (35 kişi) dini inançlarının günlük yaşantılarında çok etkili veya etkili olduğunu, kalan % 41,7'si (25 kişi) ise az etkili ya da etkili olmadığını belirtmiştir (Şekil 41). Bu bağlamda çok etkili ve etkilidir diyenlerin çoğu dini yasaklara uyduğunu da söylemiştir.

Şekil 41. Katılımcıların Dini İnançlarının Günlük Yaşamlarına Etkisi

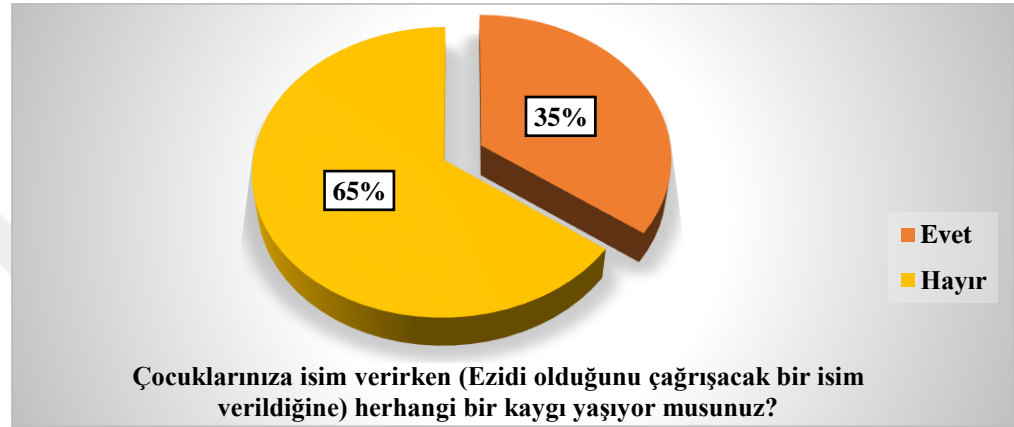
Araştırmaya katılanların % 98,3 (59 kişi) gibi çok ezici bir çoğunluğu eğitime bakış açılarının olumlu ve destekleyici olduğunu, kalan 1 kişi (% 1,7) ise eğitime olumlu bakmadığını dile getirmişlerdir (Şekil 42). Buradaki oranları katılımcıların okuryazarlık durumuyla karşılaştırdığımızda, katılımcıların dörtte birinin okur-yazar olmamasına karşılık eğitime önem verdiklerini açıkça görebilmekteyiz.

Şekil 42. Katılımcıların İnançlarının Eğitime Olan Bakış Açısı

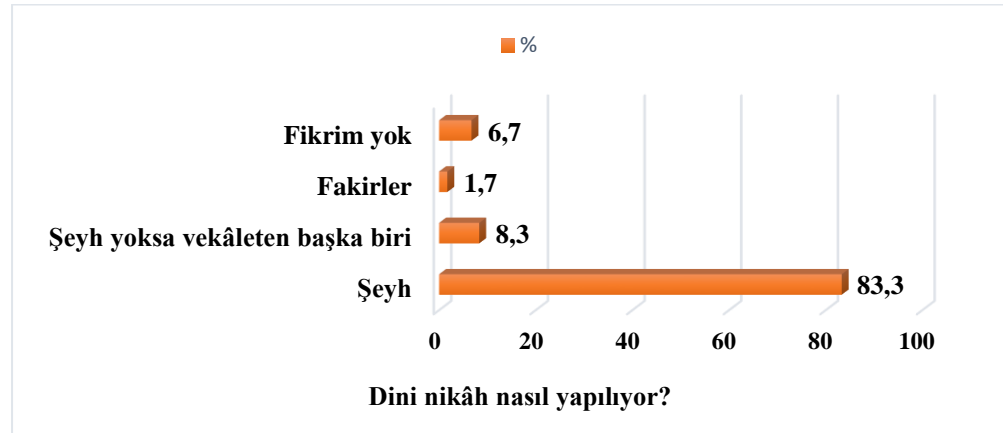
Araştırma kapsamında merak edilen sorulardan biri de katılımcıların çocuklarına isim verirken (Ezidi olduğunu çağrıştıracak bir isim verildiğinde) herhangi bir kaygı yaşayıp yaşamama durumudur. Bu soruya araştırmaya katılanların % 65'i (39 kişi) çocuklarına isim verirken herhangi bir kaygı yaşamadığını, % 35'i (21 kişi) ise çocuklarına isim verirken Ezidi olduğunu çağrıştıracak bir isim verdiğinde kaygı yaşadığını ifade etmişlerdi (Şekil 43).

Şekil 43. Katılımcıların Çocuklarına İsim Verirken (Ezidi Olduğunu Çağrıştıracak Bir İsim Verildiğinde) Herhangi Bir Kaygı Yaşama Durumu

Araştırmaya katılanların dini nikâh kıyımı konusunda % 83,3'ü (50 kişi) Şeyhlerin, % 8,3'ü (5 kişi) Şeyh yoksa vekâleten başka birinin, % 1,7'si (1 kişi) ise fakirlerin nikâhlarını kıydığını belirtmiş, kalan % 6,7'si (4 kişi) ise bu konuda fikir belirtmemiştir (Şekil 44). Genel olarak ankete katılan Ezidilerin % 83,3'ü dini nikâhın şeyh ve iki şahit huzurunda gelin ve damattın hazır bulunması ile kıyıldığını söylemişlerdir.

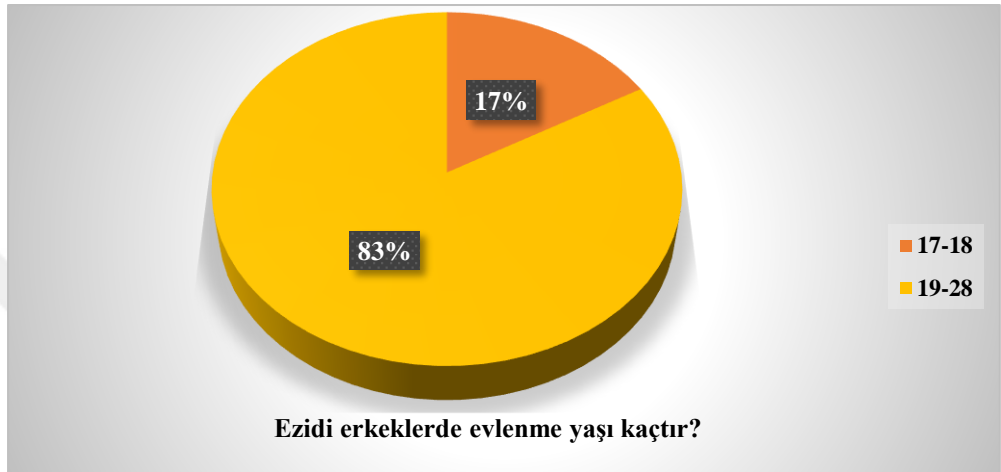
Şekil 44. Ezidilerde Dini Nikâh Kıyımı

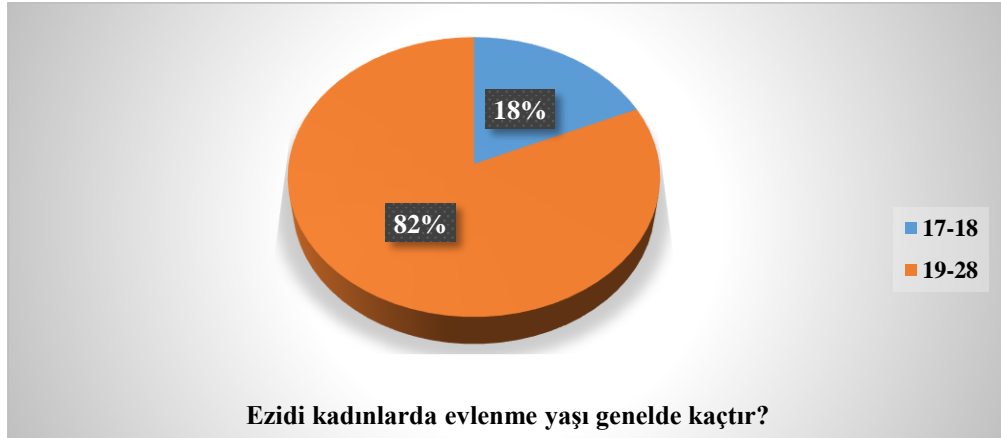
Araştırmaya katılanların % 83 (50 kişi) erkeklerde evlenme yaşının 19-28 yaş aralığında olduğunu, kalan % 17'si (10 kişi) ise erkeklerde evlenme yaşının 17-18 yaş aralığında olduğunu söylemiştir (Şekil 45). Türkiye’de ortalama evlenme yaşı erkekler için % 27,7’dir. Buna bağlı olarak Ezidi erkeklerin ortalama evlenmeye yaşı, Türkiye’deki erkeklerin ortalama evlenme yaşı ile benzerlik göstermektedir.

Şekil 45. Ezidi Erkeklerde Evlenme Yaşı

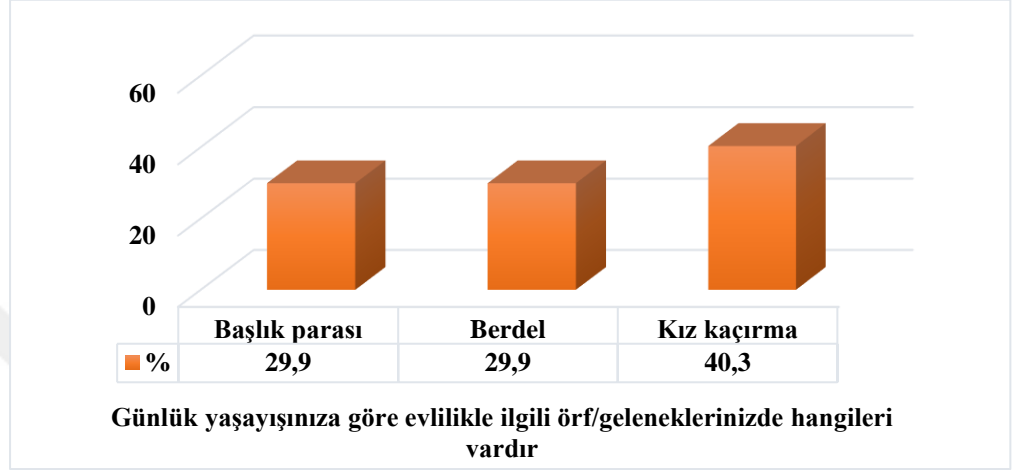
Araştırmaya katılanların % 18'i (11 kişi) kadınlarda evlenme yaşının 17-18 yaş aralığında olduğunu, % 81'i (49 kişi) ise kadınlarda evlenme yaşının 19-28 yaş aralığında olduğunu belirtmiştir (Şekil 46). 2017 TÜİK verilerine göre Türkiye’de ortalama evlenme yaşı kadınlar için 24’tür. Erkeklerle kıyaslandığında kadın katılımcılardaki evlilik yaşı çok az bir oranla fark görülmekle birlikte erkek katılımcılarla bu oran benzerlik göstermektedir.

Şekil 46. Ezidi Kadınlarda Evlenme Yaşı

İlginç biçimde, Ezidilerde başlık parası, berdel, kız kaçırma gibi evlilik yollarının tercih edildiği de tespit edilmiştir. Nitekim araştırmaya katılanların % 40,3'ü kız kaçırma , % 29,9'u berdel, kalan % 29,9'u ise başlık parası gibi evlilikle ilgili örf ve geleneklerinin hala geçerliliğini sürdürdüğünü belirtmiştir (Şekil 47).

Şekil 47. Katılımcıların Evlilikle İlgili Örf/Gelenekleri

Araştırmaya katılanların % 94'ü (56 kişi) Ezidi inancı dışında biri ile evlenilemeyeceğini, % 6'sı (4 kişi) Ezidi inancı dışında biri ile evlenilebileceğini belirtmiştir (Şekil 48). Bu da Ezidilerin dışarıya karşı ne kadar kapalı bir toplum olduklarının ve Ezidilerdeki kast siteminin evlilikte de ne kadar önemli olduğunu göstergesidir.

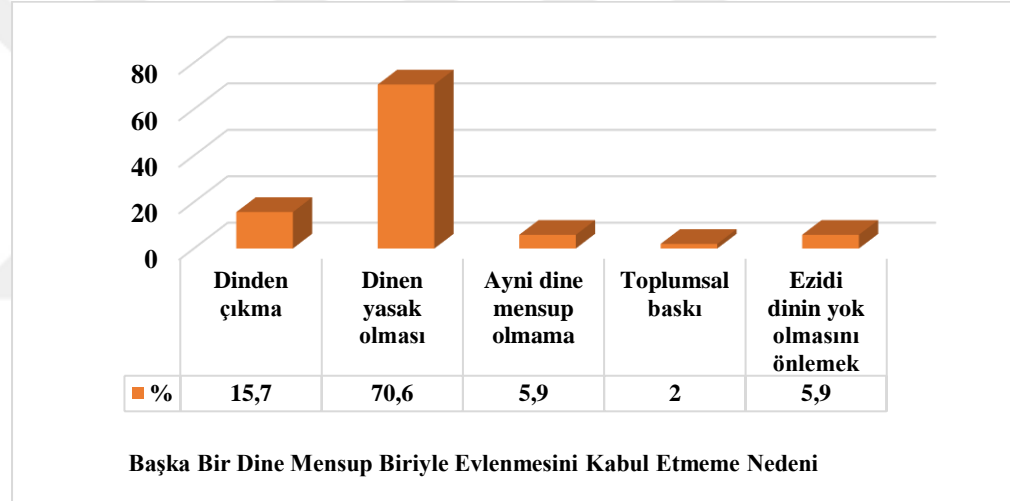
Şekil 48. Katılımcıların Ezidi Birinin İnancı Dışında Başka Bir Dine Mensup Biriyle Evlenmesini Kabul Etme Durumu

Araştırmaya katılanların % 70,6'sı (36 kişi) Ezidi inancı dışında başka bir dine mensup biri ile evlenmenin dinen yasak olmasından, % 15,7'si (8 kişi)

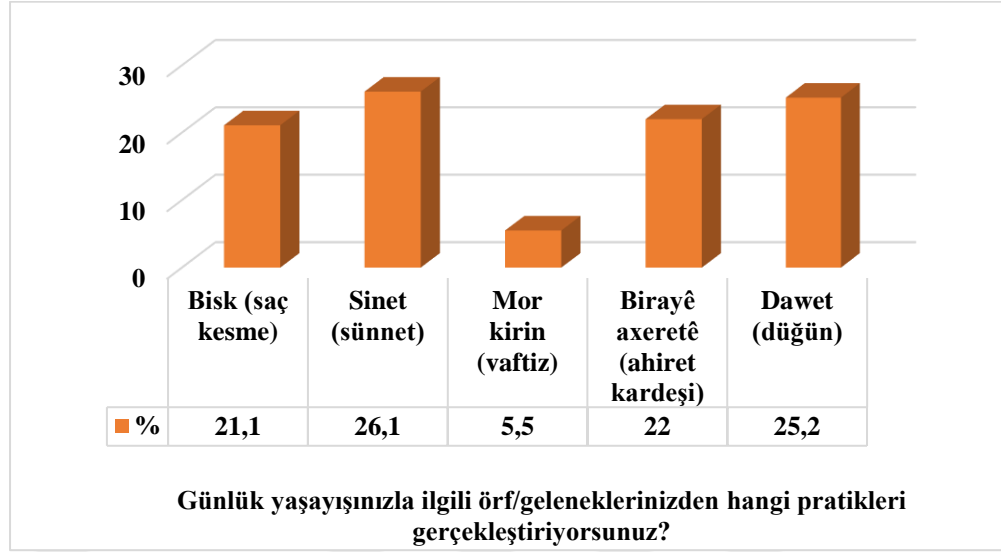
dinden çıkma olarak gördüğünden, kalan % 13,8'i (9 kişi) ise aynı dine mensup olmamasından, toplumsal baskı ve Ezidi dininin yok olmasını önlemek amacıyla karşı çıkmaktadır (Şekil 49). Bu bağlamda ankete katılan Ezidilerin % 94'ü başka bir dine mensup biri ile evlenilmesine kesin olarak karşı çıkmaktadır. Katılımcıların Ezidi birinin inancı dışında başka bir dine mensup biriyle evlenmesini kabul etme nedenine ilişkin soruya ilişkin veriler de şu şekilde tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanlardan başka dine mensup olanlarla evliliğe karşı çıkmayanların tamamı Ezidi inancı dışında başka bir dine mensup biri ile evlenilmeye karşı değilim ama tercihte bulunacak kişilerin toplumsal baskıyı göze almaları gerektiğini söylemiştir.

Şekil 49. Katılımcıların Ezidi Birinin İnancı Dışında Başka Bir Dine Mensup Biriyile Evlenmesini Kabul Etmeme Nedeni

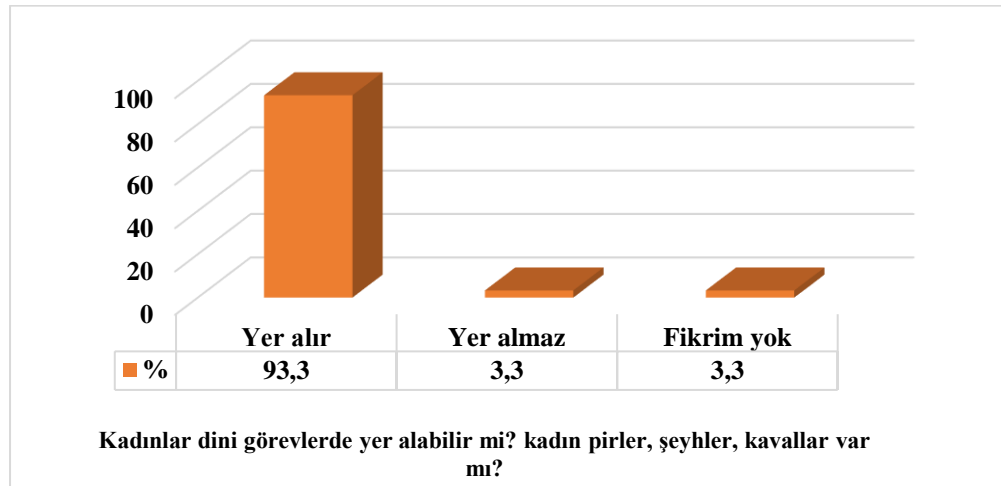
Araştırmaya katılanların % 21,1'i bisk (saç kesme), % 26,1'i sinet (sünnet), % 22'si birayê axeretê (ahiret kardeşi), % 25,2'si dawet (düğün) kalan % 5,5'ise mor kirin (vaftiz) gibi örf ve geleneklerini gerçekleştirdiğini belirtmiştir (Şekil 50). Morkirin oranının bu kadar düşük olmasının sebebi morkirin yalnızca Laleş'teki Kaniya Spi Vaftizhanesinde gerçekleştiriliyor olmasıdır. Ancak Laleş'ten uzak olan Ezidiler ise Şeyh Adi'nin türbesinden getirilen tozun karıştırıldığı su ile vaftiz edilir.

Şekil 50. Katılımcıların Günlük Yaşayışlarında Gerçekleştirdiği Örf ve Gelenekleri

Araştırmaya katılanların % 93,3'ü (56 kişi) kadınların dini görevlerde yer aldığını, % 3,3'ü (2 kişi) kadınların dini görevlerde yer almadığını, % 3,3'ü (2 kişi) ise herhangi bir fikir belirtmemiştir (Şekil 51). Ankete katılan Ezidilerin % 93,3'ü gibi büyük bir kesiminin Ezidi kadınların dini görevlerde yer aldığını söylemesinin sebebinin kast sistemidir. Bu durumda şeyh ailesinden olan kadınlar şeyh, pir ailesinden olanlar ise pir olur. Bunun yanında kadınlar öldüğünde onları kadın şeyhler yıkadığını belirtmişlerdir.

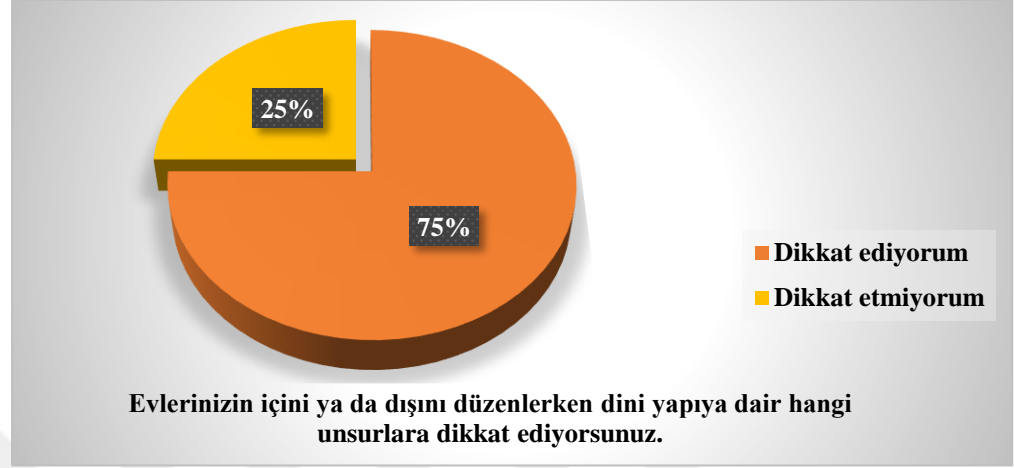
Şekil 51. Kadınların Dini Görevlerde Yer Alabilme Durumu

Araştırmaya katılanların % 75'i (45 kişi) evlerinin içini ve dışını düzenlerken dini yapıya dair unsurlara dikkat ettiğini, % 25'i (15 kişi) ise evlerinin içini düzenlerken bu tür unsurlara dikkat etmediğini belirtmiştir (Şekil 52). Ankete katılan Ezidilerin % 75'i mimari (ev, mezar) yapıya, evin

içine asılan veya çizilen resimlere (Tavus kuşu, Laleş) dikkat ettiğini belirtmiştir (EK 3).

Şekil 52. Katılımcıların Evlerinin İçini ve Dışını Düzenlerken Dini Yapıya Dair Dikkat Ettiği Unsurlar

4.5. EZİDİLERDE SOSYAL İLİŞKİLER

Araştırmaya katılanların % 98,3'ü (59 kişi) Ezidi çocuklarının dini inançlarına uygun bir şekilde eğitilmesi gerektiğini belirtmiş, %1,7'si (1 kişi) ise kararsız kalmıştır (Şekil 53). Ayrıca araştırmaya katılanların % 100'ü Ezidilere göre din dersi hazırlanması ve bu dersin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bugün Türkiye'de din (İslam), doğrudan devlet tarafından okullarda öğretilmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, ilkokul 4. Sınıfta haftada 2 saat olarak başlar, ortaokulda 4 yıl boyunca yine 2 saat olarak sürer ve lisenin ilk üç yılında 2, 4. yılında haftada 1 saat olarak tam 9 yıl boyunca devam etmektedir. Bu da, 504 saatlik bir ders anlamına gelmektedir.²³

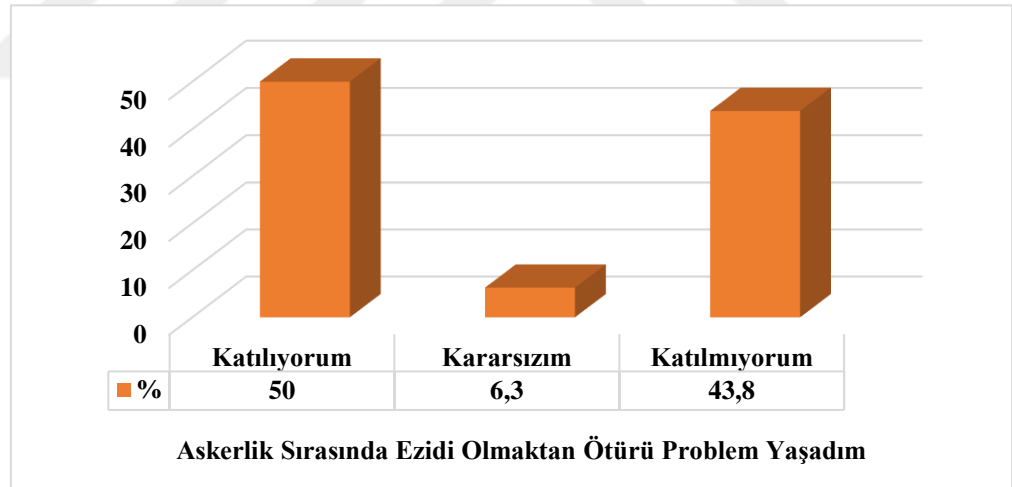
²³ Murat Yılmaz, "Zorunlu Din Dersi ve Ahlak Bilgisi", *T24* (21.08.2013), Erişim: 21 Mart 2019, <https://t24.com.tr/yazarlar/yilmaz-murat-bilican/zorunlu-din-kulturu-ve-ahlak-bilgisi-dersi,7465>.

Şekil 53. Ezidi Çocuklar Dini İnançlarına Uygun Şekilde Eğitilmelidir

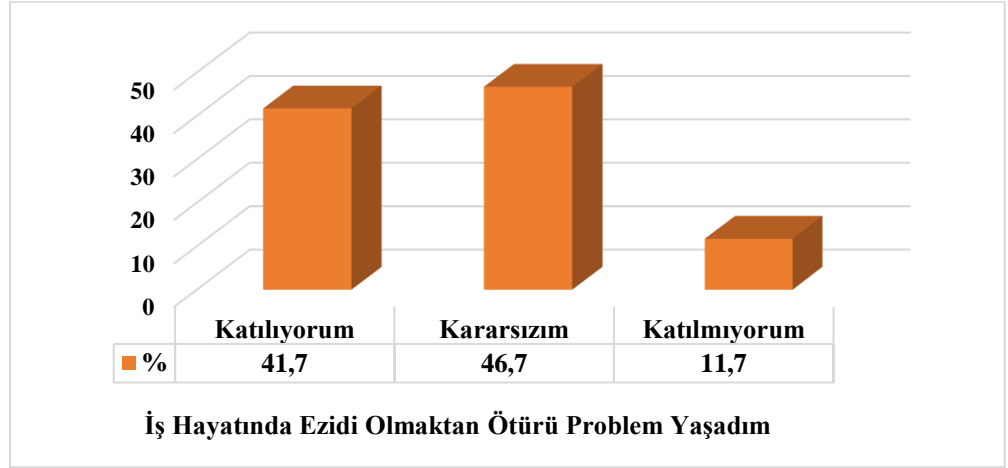
Araştırmaya katılanların % 50'si (16 kişi) askerlik sırasında Ezidi olmaktan ötürü problem yaşadığını, % 43,8 (14 kişi) bir problem yaşamadığını, % 6,5'i (2 kişi) ise kararsız olduğunu belirtmiştir (Şekil 54). Katılımcıların % 50'si mevcut toplumsal baskıyı askerde de yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 54. Askerlik Sırasında Ezidi Olmaktan Ötürü Problem Yaşadım

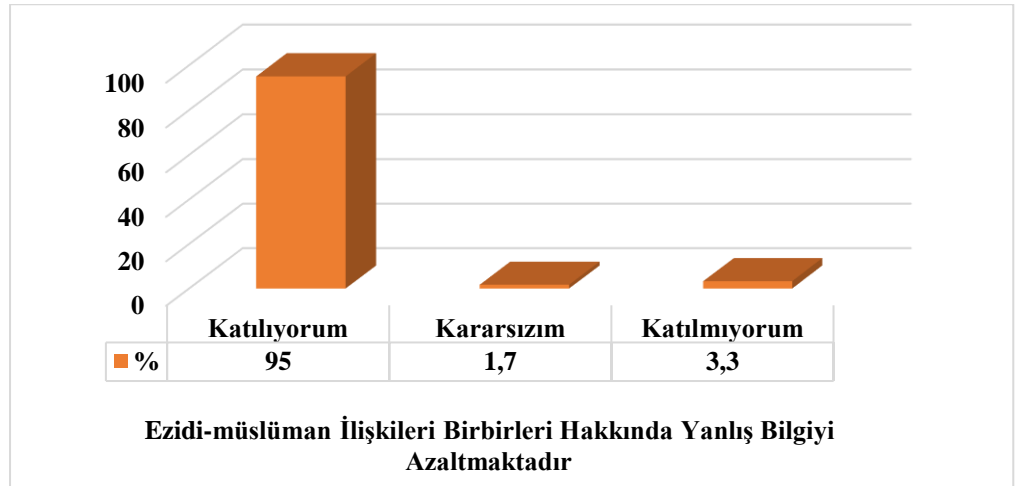
Araştırmaya katılanların % 41,7'si (25 kişi) iş hayatında Ezidi olmaktan ötürü problem yaşadığını, % 46,7'si (28 kişi) kararsız olduğunu, % 11,7'si (7 kişi) ise hayatında Ezidi olmaktan ötürü problem yaşamadığını belirtmiştir (Şekil 55).

Şekil 55. İş Hayatında Ezidi Olmaktan Ötürü Problem Yaşadım

Araştırmaya katılanların % 95'i (57 kişi), Ezidi-Müslüman ilişkilerinin birbirleri hakkında yanlış bilgiyi azalttığını, % 1,7'si (1 kişi) kararsız olduğunu, kalan % 3,3'ü (2 kişi) ise Ezidi-Müslüman ilişkilerinin birbirleri hakkında yanlış bilgiyi azaltmadığını belirtmiştir (Şekil 56). % 95 gibi yüksek bir oran "katılıyorum" çıkması, Ezidilerin Müslümanlarla olan ilişkilerine önem verdiklerinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Nitekim Araştırmaya katılanların % 100'ü Ezidilerin Müslüman kesimin düğün ve cenaze gibi törenlerine katılması gerektiğini belirtmiştir. Katılımcıların hemen hemen tamamı da Müslümanlarında kendi düğün ve cenazelerine katıldıklarını dile getirmişlerdir.

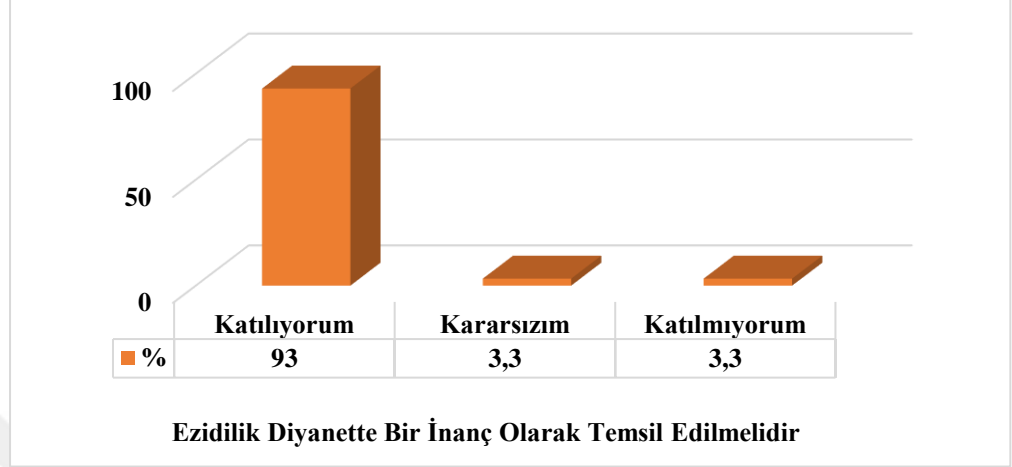
Şekil 56. Ezidi-Müslüman İlişkileri Birbirleri Hakkında Yanlış Bilgiyi Azaltmaktadır

Araştırmaya katılanların % 93'ü (56 kişi) Ezidilerin Diyanette bir inanç olarak temsil edilmesi gerektiğini, % 3,3'ü (2 kişi) kararsız kaldığını, % 3,3'ü

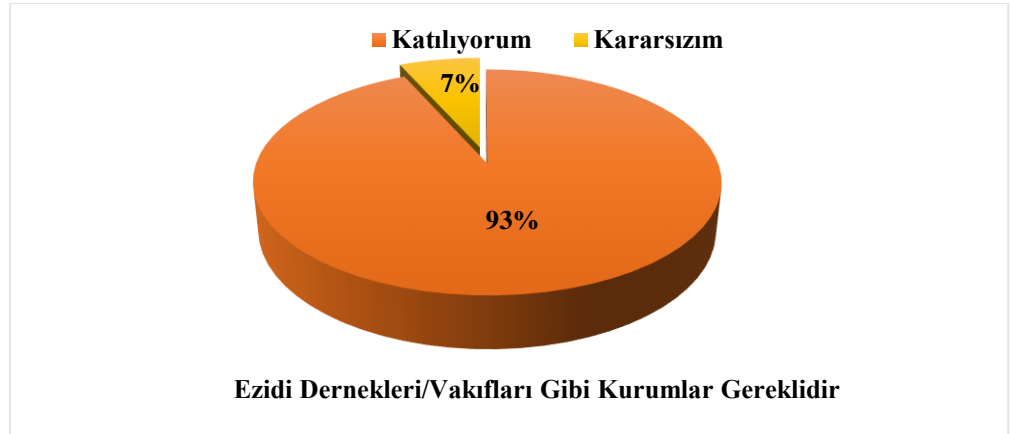
(2 kişi) ise Ezidilerin Diyanette temsil edilmesi gerekmediğini dile getirmiştir (Şekil 57). Buna bağlı olarak ankete katılan Ezidilerin büyük bir kısmı Ezidiliğin Diyanette temsil edilmesi gerektiği belirtmiştir.

Şekil 57. Ezidilik Diyanette Bir İnanç Olarak Temsil Edilmelidir

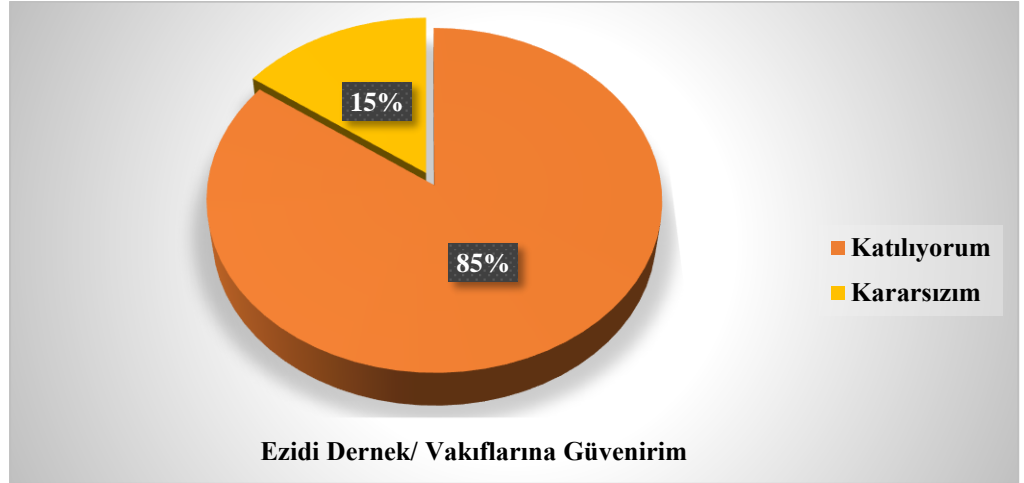
Araştırmaya katılanların % 85'i (51 kişi) Ezidi dernek ve vakıflarına güvendiğini % 15'i (9 kişi) ise bu konuda emin olamadığını belirtmiştir (Şekil 59). Yine ankete katılanların % 93'ü (56 kişi) Ezidi dernek ve vakıflarının gerekli olduğunu, % 6,7'si (4 kişi) ise kararsız kaldığını belirtmiştir (Şekil 58). Bu bağlamda Ezidilerin büyük bir kısmı hem Ezidi dernek ve vakıflarına güvendiğini hem de bunların gerekli olduğunu belirtmiştir.

Şekil 58. Ezidi Dernekleri/Vakıfları Gibi Kurumlar Gereklidir

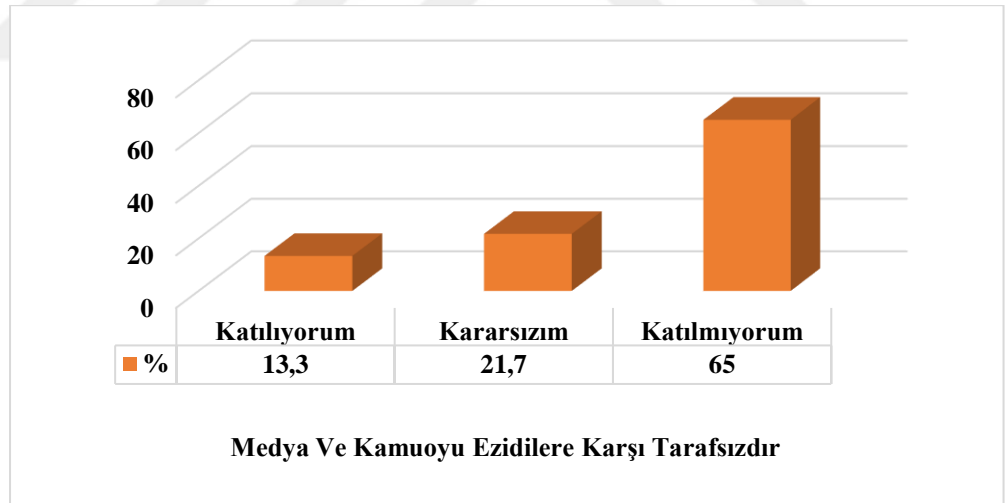

Şekil 59. Ezidi Dernek/ Vakıflarına Güvenirim

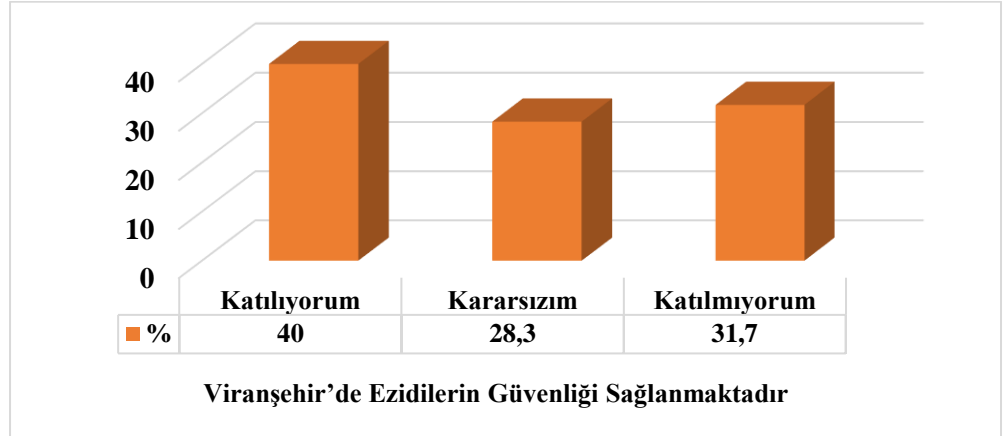
Araştırmaya katılanların % 65'i (39 kişi) medya ve kamuoyunun Ezidilere karşı tarafsız olmadığını, % 21,7'si (13 kişi) kararsız olduğunu, kalan % 13'ü (8 kişi) ise kamuoyunun Ezidilere karşı tarafsız olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak ankete katılan Ezidilerin büyük bir kısmı medya ve kamuoyunun Ezidilere karşı tarafsız olmadığını dile getirmiştir (Şekil 60).

Şekil 60. Medya ve Kamuoyu Ezidilere Karşı Tarafsızdır

Araştırmaya katılanların % 40'ı (24 kişi) Viranşehir'deki Ezidilerin güvenliğinin sağlandığını, % 31,7'si (19 kişi) güvenliğinin sağlanmadığını, kalan % 28,3'ü (17 kişi) ise bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir (Şekil 61).

Şekil 61. Viranşehir’de Ezidilerin Güvenliği Sağlanmaktadır

Araştırmaya katılanların % 73,3’ü (44 kişi) başkalarının “dini görüşü benim için önemlidir” derken kalan % 26,7 (16 kişi) ise “önemli değildir” şeklinde cevap vermiştir (Şekil 62).

Şekil 62. Başkalarının Dini Görüşü Sizin İçin Önemlidir

Araştırmaya katılanların % 97’si (58 kişi) Ezidi toplumunun geleceğinin Türkiye’deki varlığından kaygılı olduğunu belirtirken, % 3’ü (2 kişi) ise bir fikir belirtmemiştir (Şekil 63). Katılımcılar, kaygılı olmalarının sebebi olarak dışarıya göçlerin hala devam ediyor olması ve göç edenlerin Türkiye’ye dönmemesini göstermişlerdir. Bu durumun da ileride Türkiye’de Ezidilerin varlığının yok olmasına neden olacağını dile getirmişlerdir.

Şekil 63. Katılımcıların Ezidi Toplumunun Geleceği ve Türkiye’deki Varlığı Hakkındaki Düşünceleri

Araştırmaya katılanların % 76,7’si (46 kişi) Avrupa’ya göç etme konusuna ve göç edenlere olumsuz bakarken % 23,3’ü (14 kişi) ise bu durum hakkında olumlu düşünmektedir. (Şekil 64). Eskiden göç nedenleri baskıdan kaynaklıyken, günümüzdeki göç nedenlerine bakıldığında büyük kesimin ekonomik sıkıntılardan dolayı göç ettiği dile getirilmiştir.

Şekil 64. Katılımcıların Avrupa’ya Göç Etme ve Göç Edenler Hakkındaki Düşünceleri

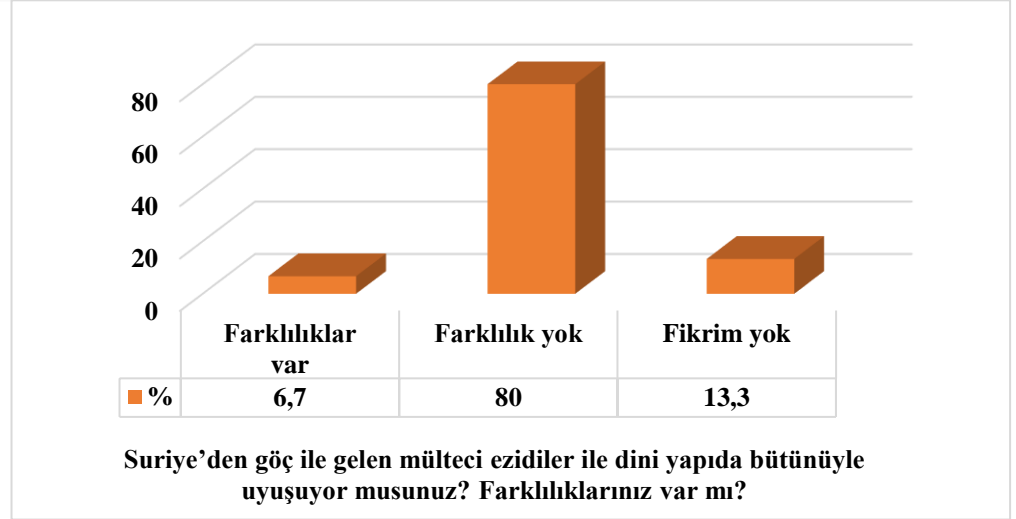
Araştırmaya katılanların % 83,3’ü (50 kişi) Irak, Avrupa, Suriye ya da diğer ülkelerdeki Ezidiler ile organik bağı olduğunu ve ilişki düzeylerinin iyi olduğunu, % 3,3’ü (2 kişi) ise organik bağlarının olduğunu ama görüşmediklerini, kalan % 13,6’sı (8 kişi) ise organik bağı olmadığını ve bu konu hakkında bir fikri olmadığını belirtmiştir (Şekil 65).

Şekil 65. Katılımcıların Irak, Avrupa, Suriye ya da Diğer Ülkelerdeki Ezidiler İle Organik Bağlarının Düzeyi

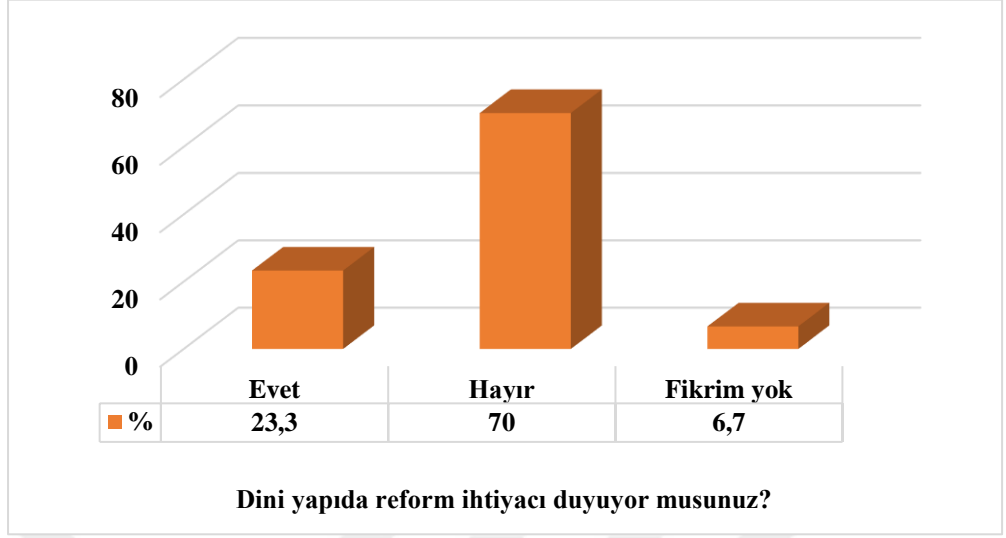
Araştırmaya katılanların % 80'i (48 kişi) Suriye'den göç ile gelen mülteci Ezidiler ile dini olarak bütünüyle uyuştüğunu, % 6,7'si (4 kişi) farklılıklar olduğunu, kalan % 13,3'ü (8 kişi) ise bu konu hakkında herhangi bir fikri olmadığını belirtmiştir (Şekil 66).

Şekil 66. Katılımcıların Suriye'den Göç İle Gelen Mülteci Ezidiler İle Dini Yapıda Bütünüyle Uyuşma Durumu

Araştırmaya katılanların % 70'i (42 kişi) dini yapıda reform ihtiyacının olmadığını, % 23,3'ü (14 kişi) ise dini yapıda reform ihtiyacının olduğunu belirtmiş, kalan % 6,7'si (4 kişi) de bu konuda herhangi bir fikir belirtmemiştir (Şekil 67).

Şekil 67. Katılımcıların Dini Yapıda Bir Reforma Duyduğu İhtiyaç

GENEL SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Viranşehir ilçesinde yaşayan Ezidilerle ilgili yapılan bu tez çalışması sonucunda elde edilen bilgi ve bulgular neticesinde önemli veriler elde edilmiştir.

Demografik veriler, Ezidilerle ilgili önemli ipuçları vermektedir. Yaş gruplarına göre 45 yaş ve üstü oranı yüksek çıkmıştır. Bu oranın yüksek olmasının sebebi genç nüfusun göç etmeye daha meyilli olmasından kaynaklıdır. Ayrıca evli olanların oranı bir hayli yüksek çıkmıştır. Bu da Ezidilerin aile kurumuna önem verdiğini gösterir. Nitekim evli olan katılımcıların çoğu da çok çocukludur. Öte yandan okuma yazma bilmeyenin oranı yüksek olmakla birlikte lisans ve lisansüstü eğitimi alanlar da mevcuttur. Geçmişe kıyasla Ezidilerin eğitime daha fazla önem verdiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim geçmişte okuma yazma Ezidi din adamlarına ait bir ayrıcalık iken günümüzde ise bu ayrıcalığın önemini yitirdiği görülmüştür.

Ezidiler, geçmişte 6 köy ile 18 mezrada oturmaktaydılar. Günümüzde ise Viranşehir ilçe merkezi ve 4 köyde (Burç, Bozca, Oğlakçı, Kavurga) yoğunluklu olarak yaşamaktadırlar. Kalan 2 köy ve 18 Mezrada ise Ezidi nüfusu yok denecek kadar azalmıştır. Ancak şunu belirlemek mümkündür ki zaman, Ezidilerin aleyhinde işlemeye devam ediyor. Çünkü Ezidilerin sayıları geçmişten, günümüze hep azalarak gelmiştir.

Ezidilerin kendileri ile ilgili bilgi düzeylerine bakıldığında Ezidilerin ezici bir çoğunluğu, kendini “Ezidi” olarak tanımlamıştır. Ayrıca, çoğu kendilerine “Yezidi” denilmesine karşı rahatsızlıklarını belirtmiştir. Araştırmaya katılanlar: şeyh, mir, baba şeyh, hizmetkâr, baba çavuş, köçek ve müritlerden oluşmuştur. Bu kastlar içerisinde müritlerin sayı olarak daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Baba gavan, mücavir, peşimam, kaval ve fakirlere ise rastlanmamıştır.

Katılımcıların tamamı kendini Kürt olarak tanımlamıştır. Bununla beraber Ezidi kimliği ile Kürt kimliği arasında bir tercihte bulunmaları istendiğinde yine katılımcıların büyük bir bölümü Kürt kimliğini tercih etmekle birlikte dini kimliği tercih edenler de olmuştur. Dini kimliğini ön planda

tutanların doğal olarak Ezidi kastında yer alan din adamları olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcılardan Ezidilikle ilgili bilgileri genellikle ailelerinden öğrendiklerini söyleyenlerin oranı bir hayli yüksek çıkmıştır. Bu bağlamda Ezidi dininin öğretilmesi ve yaşatılmasında ailelerin öneminin büyük olduğu orataya çıkmaktadır. Aile dışında yayın (TV, radyo), basın (gazete, dergi) ve internetin de önemli rol oynadığı saptanmıştır.

Ezidilerde inanç ve ibadetlere araştırma sonucunun ışığında bakıldığında Ezidiler, tıpkı Müslüman komşuları gibi dua, namaz, zekât, oruç, kurban ve hac gibi ibadetleri yerine getirmektedir. Ancak bu ibadetler içerisinde en az yerine getirilen namaz olmuştur. Yine katılımcılar zekâtlarının büyük bir bölümünü şeyhe ve fakirlere verdiklerini belirtmişlerdir. Şeyh ve fakirlerin tercih edilmesi inançları gereğidir. Ayrıca Laleş'e gidenlerin oranının bir hayli düşük olduğu saptanmıştır. Kaldı ki gidenlerin çok az bölümü hac görevini yerine getirmek için Laleş'e gitmiştir. Nitekim Ezidilerin ömürleri boyunca en az bir kez Laleş'e gidip hac görevini yerine getirmeleri gerekmektedir.

Ezidilerin büyük bir bölümü kutsal kitaplarının olduğu ve bu kitaplarının Mushafa Reş olduğunu belirtmiştir. Ancak Kitab-ı Cilve'yi kabul edenler olduğu gibi, böyle bir kitabın varlığından haberdar olmayan Ezidiler de vardır.

Ezidilerin önemli bir kesimi Yeni Yıl Bayramı (Çarşema Sor), Ezi Bayramı (Cejna Ezi) ve Kurban Bayramını (Cejna Kurbanı) kutlamaktadır. İlginçtir ki Müslümanların kutlamış oldukları, Kurban Bayramı'nı Ezidilerin de kutladıkları gözlemlenmiştir.

Her dinde olduğu gibi Ezidilerde de bazı yasak ve haramlar vardır: Ezidiler meyve ve sebzelerden marul ve lahana; etlerde ise balık, horoz ve domuz eti yemenin haram olduğunu bildiklerini ancak günlük hayatta bunların yenmesinde bir sakınca da görmediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Ezidiler mavi rengini kullanılmamanın uygun olmadığını, beyaz rengin ise kutsal olduğunu belirtmişlerdir. Bunların dışında alkol kullanımında herhangi bir kısıtlamaya

gidilmediği gözlenmiştir. Yine Ezidiler bazı kelimelerin söylenmesinde çok katıdırlar. Nitekim “şeytan” ya da bu ismi çağrıştıracak herhangi bir kelimenin yanlarında telaffuz dahi edilmesine kesin bir dille karşı çıkmaktadır.

Ezidilerin kendi toplumsal yaşayışları irdelendiğinde evlilik konusunun dikkat çektiği söylenebilir. Ezidilerde standart evlilikler olduğu gibi başlık parası, berdel, kız kaçırma gibi evlilik yollarının tercih edildiği tespit edilmiştir. Bunlardan diğerlerine göre kız kaçırma vakalarının daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca Ezidilerin büyük bir kesimi Ezidi dışında biriyle evlenilmesine karşıdır. Karşı çıkma sebeplerine bakıldığında ise dinen yasak olmasını göstermişlerdir. Bununla beraber Ezidiler dışında başka dine mensup biriyle evlenmenin sakıncalı olmadığını düşünenler de vardır.

Viranşehir ilçesindeki Ezidilerin önemli bir bölümünün bisk (saç kesme), sinet (sünnet), mor kirin (vaftiz), birayê ahireti (ahiret kardeşi) ve dawet (düğün) gibi bazı dini ritüelleri yerine getirdiği saptanmıştır. Ancak bunlar içinde en az yerine getirilen mor kirindir. Mor kirin ibadetinin diğer ibadetlere göre daha az icra edilmesinin nedeni mor kirin ibadetinin yapılması için Laleş’e gitme zorunluluğunun olmasıdır.

Ezidiler çocuklarının inançlarına uygun bir şekilde eğitilmesi ve okullarda çocuklarına göre Ezidi din dersi hazırlanması ve verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca Ezidilerin inançlarının diyanette bir inanç olarak temsil edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Ezidilerin geçmişte geçirmiş olduğu travmalara bağlı olarak Müslüman komşuları ile ilişkileri zedelenmiştir. Bundan yola çıkarak Ezidilerin güven bulanımı yaşadıkları söylenebilir. Ayrıca, Ezidilerin Ezidi olmaktan ötürü askerlik (erkekler) ve iş hayatında sorun yaşadıkları saptanmıştır.

Ezidilerin en büyük kaygıları Türkiye’deki Ezidi toplumunun geleceğinin belirsiz oluşudur. Çünkü göç olayı hâlâ devam etmektedir. Bugün Ezidiler tamamıyla yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Ayrıca göç etmeye karşı çıkmakla birlikte gidenlerin geri dönmesi gerektiğini düşünenlerin oranı bir hayli fazladır. Ezidilerin az bir kısmı dinde reform yapılması gerekliliğini de dile getirmiştir. Bu şekilde Ezidiler kendilerine yeni hareket alanları

oluşturmakla kendi sınır ve ölçütlerini yeniden belirlemek istemektedirler. Bu şekilde pratik ihtiyaçları için çözüm üretmeye çalışmaktadırlar. Örneğın, günlük yaşamda yasaklı sebze ve etlerin yenmesi ile ilgili bir reform yapılabilmesi ya da DEAŞ tarafından esir alınan Ezidi kadınların tekrar Ezidiliğe kabulü gibi alanlarda dönüşümün kaçınılmaz olduğunu savundukları gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

Acar, G. (17.08.2014). Ortadoğu'nun 4 bin yıllık kadim halkı Ezidiler. *Milliyet Gazetesi*. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ortadogu-nun-4-bin-yillik-kadim-halki-ezidiler-1926718>, (20.03.2019).

Açar, H. (2018). *Savaş ve ataerkil şiddet: Yezidi kadınların Şengal saldırısı deneyimleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gaziantep.

Akça, M. (2006). *Yezidiler, inanç esasları ve ritüelleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Atalay, İ. (2008). *Ekosistem ekolojisi ve coğrafyası cilt I*. İzmir: META Basım Matbaacılık Hizmetleri.

Atalay, İ. (2007). *Genel coğrafya*. İzmir: META Basım Matbaacılık Hizmetleri.

Bayrak, M. (2014). *Ezidi-Kızılbaş-Yaresan-Kürtler (Belgelerle Kürdistan'da gizli dinleri)*. Ankara: Özge Yayınları.

Baysal, N. (2016). *Ezidiler: 73. Ferman katliam ve kurtuluş*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Bedir, H. C. E., ve Lescot, R. (1990). *Kürtçe grameri (Kurmanci lehçesi)*. Paris: İnstittut Kürde De Paris.

Benek, S. (2009). *Viranşehir ilçesinde doğal ve beşeri kaynakların tespiti ve kalkınma planlamasına yönelik öneriler*. Şanlıurfa: Viranşehir Belediyesi Bilimsel Kültür Yayınları.

Bozan, M. (2012). Şeyh Adi'siz Yezidilik: Yezidilerin Adi b. Musafir algısında yaşanan farklılaşmalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53 (2), 23-41.

Bozan, M. (2015). Yezidilik (Ezidilik). *Ortadoğu Araştırma Merkezi*, 7(67), 77. <https://www.orsam.org.tr/tr/yezidilik-zid-lik/>.

Bozan, O. (2017). 20. Yüzyılın başında eşraf-aşiret çatışması: milli aşireti ve Diyarbakır eşrafı örneği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 33 (2): 1-46.

Canpolat, E. (2005). *Karacadağ (Diyarbakır) volkanı jeomorfolojisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Cebe, R., ve Soydan, E. (2012) Batman Yezidileri ve Yezidi sözlü kültürü. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*.1 (1), 1143-1152.

Çakar, S. M. (2012). *Yezidilik tarih ve metinler Kürtçe ve Arapça nüshalar*. Ankara: Vadi Yayınları.

Dinç, K. N. (03.06.2017). Ezidilerin 73. Fermanı. *Bianet Gazetesi*. <https://bianet.org/biamag/toplum/187066-sengal-soykirimi-ezidilerin-73-fermani>, (17.05.2018).

Dündar, F. (1999). *Türkiye nüfus sayımlarında azınlıklar*. İstanbul: Doz Yayınları.

Ergun, K. H. (2008). *Yezidilerde sosyo-kültürel hayat ve din Viranşehir örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

Far, V. T. (13.11.2013). Laleş haritası, *Economist*. <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2013/11/yazidis-iraq>, (10.04.2017).

Gökçen, A. (2013). *Abede-i İblis Yezidi taifesinin itikadı, a'datı, evsafı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Guest, S. J. (2012). *Yezidilerin tarihi Meleke Tawus ve Mishefa Reş'in izinde*. Çev. İbrahim Bingöl. İstanbul: Avesta Yayınları.

Işık, F. (16.08.2014). Ezidiler kimdir ve ne yaşadılar?. *Diken Gazetesi*. <http://www.diken.com.tr/9-sorudaezidiler-kimdir-ve-ne-yasadilar>, (18.04.2018).

Joshua Project. (t.y.). Dinler içinde. 10 Mayıs 2017 tarihinde <http://1egacy.joshuaproject.net/people-profile.php?rog3=IZ&peo3=20455>, adresinden erişildi.

Kaplan, Y. (2013). *Günümüz Yezidiliği*, İstanbul: Nubihar Yayınları.

Karaağaç, A., Bilgiç, A. P., ve Çukur, Ü. (2006). *İl tarım ve kırsal kalkınma master planlarının hazırlanmasına destek projesi*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü Yayınları.

Kizilhan, İ. (13.08.2014). Ezidiler, inançları ve tarihleri, *Rudaw Gazetesi*, <http://www.rudaw.net/kurmanci/authors/ihankizilhan>, (12.05.2019).

Kılıççioğlu, K. (2016). *Lozan'dan günümüze Ezidiler ve Süryaniler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Muş.

Kızılkaya, M. (24.09.2014). Hiçbir dinden değil, her dinden parça var. *Habertürk Gazetesi*, <https://www.haberturk.com/yazarlar/muhsin-kizilkaya-2291/993208-hicbir-dinden-degil-her-dinden-parca-var>, (25.04.2019).

Korkmaz, E. (2015). *Ezidiler (Melek Tavus'un tahlisiz halkı kırmızı Ezid'in kuzuları)*. İstanbul: Anahtar Kitap Evi.

Lescot, R. (2014). *Yezidiler – Din tarih ve toplumsal hayat Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*. Çev. Ayşe Meral. İstanbul: Avesta Yayınları.

Nelida, F. (2010). *Öteki Kürtler sömürge Irak'ında Ezidiler*. Çev. Şerif Derince, Onur Günaydın. İstanbul: bgst Yayınları.

Okçu, D. (2007). *Yezidilik ve Yezidiler*. Konya: Tablet Yayınları.

Öz, Y. (2007). *Mardin Yezidileri, inanç, sosyal hayat ve coğrafi dağılım*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Özdemir, M. (2015). *Fermanlara direnen halk Ezidiler*. İstanbul: Belge Yayınları.

Reşîd, T. (2010). *Êzdiyati*, İstanbul: Lis Yayınları.

Reşo, X. C. (2004). *Perin ji Edebê Dînê Êzdiyân*, Duhok: Spîrêz Yayınları.+

Sapmaz, A. (2008). *Rusya'nın Transkafkasya politikası ve Türkiye'ye etkileri*. İstanbul: Öteken Yayın Evi.

Süvari, C. Ç. (2013). *Ezidiler, etnodinsel bir inanç olarak Ezidiler*. Ankara: Ütopya Yayın Evi.

Şanlıurfa Valiliği. (t.y.) Şanlıurfa valiliği, ilçelerimiz içinde 20 Mayıs 2019 tarihinde <http://www.sanlıurfa.gov.tr/viransehir>, adresinden erişildi.

Şengül, A. B. (2015). *Ezidiler: bir toplumun, kültürün ve dinin tarihi*. Çev. Zuhâl Kılıç. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. Ve Tic. Ltd. Şti.

Taşğın, A. (2005). *Yezidiler*, Ankara: Andaç Yayınları.

Taşğın, A. (2009). Yezidilerde sosyal ve dini yapı, A. Çevik (Ed) ve S. Cöhce (Ed) *I. Uluslararası Batman ve çevresi tarihi ve kültür Sempozyumu*. (15-17). Batman: Batman Valiliği.

Torî. (2000). *Bir Kürt düşüncesi Yezidilik ve Yezidiler*. İstanbul: Berfin Yayınları.

TÜİK. (t.y.). Türkiye İstatistik kurumu, veritabanları içinde 02 Ekim 2018 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, adresinden erişildi.

Turan, A. (2015). *Yezidiler tarihçeleri coğrafi dağılımları inançları örf ve adetleri*. Ankara: Hitabevi Yayınları.

Tutar, H., ve Demir, Ü. (2013). *Kalkınma ajansları için proje hazırlama kılavuzu*. Kars: Serka Kalkınma Ajansı

Tür, S., ve Tadık, A. (19.12.2015). Cejna Ezi. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ezidiler-bayramlarini-buruk-kutladi/493350>, (13.03.2017).

Türkoğlu, H. (2016). *Dünya dinlerinden Yezidilik*, İstanbul: Festival Yayınları.

Uslu, L. (2016). *Yezidiler üzerine sosyo- arkeolojik inceleme* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Diyarbakır.

Viranşehir. (t.y.). Wikipedia içinde. 18 Nisan 2019 tarihinde <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Viranşehir>, adresinden erişildi.

Viranşehir, Belediyesi. (2017). *Bir Mezopotamya şehri Viranşehir turizm rehberi*. Viranşehir: Viranşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayını. Erişim adresi [http://www.viransehir.bel.tr/content/files/turizm-reh_\(4\).pdf](http://www.viransehir.bel.tr/content/files/turizm-reh_(4).pdf).

Viranşehir Belediyesi. (t.y.). Viranşehir Belediyesi güncel kent rehberi içinde. 20 haziran 2019 tarihinde <http://www.viransehir.bel.tr/>, adresinden erişildi.

Yalkut, B. S. (2014). *Melek Tavus'un halkı Ezidiler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Yalnızoğlu, T. (2015). *Asur'un kadim Sabii dininden günümüze Ezidiler ve Mandeenler*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.

Yılmaz M. (21.08.2013). Zorunlu din dersi ve ahlak bilgisi. *T24 Gazetesi*, <https://t24.com.tr/yazarlar/yilmaz-murat-bilican/zorunlu-din-kulturu-ve-ahlak-bilgisi-dersi,7465>, (21.03.2019).

EKLER

EK 1: EZİDİLERİN ÜLKELERE GÖRE NÜFUS TAHMİNLERİ

Ezidilerin Farklı Kaynaklara Göre Nüfus Tahminleri							
Kaynak	Türkiye	Suriye	Irak	İran	Transkafkasya	AB	Toplam
Joshua Project.com, (10.04.2017).	2.700	11.000	564.000	-	90.00	54.200	725.900
(Şengül, 2015, s. 54-55).	423	15.000	518.000	-	60.000	25.000	600.000 - 620.000
(Cebe ve Soydan, 2012, s. 1148-1149).	961	10.000	300.000	-	150.000	50.000	700.000
(Uslu, 2016, s. 7).	1.000-2.000					55.000	
(Wikizero, 10.05.2018).		50.000	650.000	-	94.187	60.000	800.000
(Diken Gazetesi, 18.04.2018).	500		280.000			150.000 - 200.000 0	700.000 - 800.000
(Milliyet Gazetesi, 20.03.2019).	550					150.000 0	700.000
(Bozan, 2015, s. 77).					80.000	40.000	650.000
(Habertük Gazetesi, 12.07.2017).		15.000 - 20.000	400.000 - 450.000	-	150.000- 180.000	60.000 - 70.000	750.000
(Rudaw Gazetesi, 13.08.2014).	480					130.000 0	800.000 - 1.000.000
(Özdemir, 2015, s. 86-88.)		15.000		-	240.000- 250.000		

EK 2: SAHA ÇALIŞMASINDA KATILIMCILARA UYGULANAN YAPILANDIRILMIŞ ANKET FORMU ÖRNEĞİ

ANKET FORMU

Merhaba/ İyi Günler

Ben Aydın KARAYEL. Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Anabilim Dalı'nda, Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sedat BENEK danışmanlığında Tezli Yüksek Lisans eğitimi almaktayım. Tez danışmanım Prof. Dr. Sedat BENEK ile birlikte, özellikle güncelliğini koruyan Ezidilerin kökeni, kimlik, tarih, ibadet ve inanç esasları, toplumsal yaşayışları yanı sıra mekânsal dağılımlarını, mevcut sorunlarını ve çözüm önerilerini tespit etmek amacıyla, **“EZİDİLERDE KÜLTÜREL FARKINDALIK: VİRANŞEHİR İLÇESİ ÖRNEĞİ”** adlı bir Yüksek Lisans Tez çalışmasını yürütmekteyiz. Bu anket formu da yüksek lisans tezinin saha araştırması için hazırlanmıştır. Ad-soyad ve telefon gibi özel bilgileriniz sizden talep edilmeyecektir ve bizimle paylaştığınız tüm değerli bilgilerinizi etik kurallarımız gereği gizli kalıp, yürüttüğümüz araştırma çerçevesinde faydalandıktan sonra bu anket soru formları imha edilecektir. Değerli vaktinizi bize ayırdığınız için sizlere teşekkür ediyorum.

A. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

1) **Cinsiyetiniz?**

(1) Kadın (2) Erkek

2) **Yaşınız?.....**

3) **Medeni haliniz?**

(1) Evli (2) Bekâr (3) Dul

4) **Evli iseniz kaç çocuğunuz var? (Sayı olarak belirtiniz):.....**

5) **Eğitim durumunuz?**

(1) Okur-yazar değil (2) okur-yazar (3) İlkokul (4) Ortaokul (5) Lise (6) Lisans (7) Lisansüstü

6) **Şuanda hangi meslekte/işte çalışıyorsunuz?**

.....

7) **Aylık geliriniz ne kadardır?**

.....

8) **Anadiliniz nedir?**

(1) Kürtçe (2)Türkçe (3)Arapça (4)Diğer .....

9) **İkamet yeriniz?**

.....

B. EZİDİLERİN KENDİLERİ İLE İLGİLİ BİLGİ DÜZEYİ

10) **Kimileri size “Yezidi” kimileri “Ezidi” demektedir? Sizce hangi kullanım daha doğrudur?**

- (1) Yezidi
- (2) Ezidi
- (3) Fikrim yok
- (4) Diğer (belirtiniz).....

11) **Hangi sosyal tabakaya mensupsunuz?**

.....

.....

12) **Kendinizi aşağıdaki etnisitelerden hangisiyle tanımlarsınız?**

- (1) Türk
- (2) Kürt
- (3) Asuri
- (4) Arap
- (5) Fikrim/ cevap yok
- (6) Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

13) **Kendinizi tanımlamanız gerekirse, sizin için hangisi öncelikli olur?**

- (1) Dini kimliğim (Ezidi olmak)
- (2) Milli/Etnik kimliğim (Türk, Kürt, Arap, Asuri vs.)
- (3) Fikrim/ cevap yok
- (4) Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

14) **Nüfus cüzdanınızdaki din hanesi kısmında ne yazmaktadır?**

- (1) Ezidi

- (2) Müslüman
- (3) Hıristiyan
- (4) Gayrimüslim
- (5) “X” işareti
- (6) Boş bırakılmıştır
- (7) Diğer (belirtiniz).....

15) İnancınıza göre Ahiret Kardeşi, Pir ve Şeyhinize olan bağlılığınız ne derece önemlidir?

- (1) çok önemli
- (2) önemli
- (3) az önemli
- (4) önemli değil
- (5) Fikrim yok

16) Ezidilik ile ilgili bilgileri nereden aldınız?

- (1) Okuyup araştırdım
- (2) Ailemden öğrendim
- (3) Ezidi din adamlarından
- (4) Yayın (TV, radyo)
- (5) Basın (gazete, dergi)
- (6) İnternet

17) Ezidilikle ilgili bilgi düzeyinizi nasıl buluyorsunuz?

- (1) Yeterli
- (2) Orta
- (3) Yetersiz
- (4) Bilmiyorum

18) Ezidilik ya da dinle ilgili kitapları ne kadar sıklıkta okuyorsunuz?

- 1) Düzenli olarak her gün

(2) Ara sıra

(3) Hiç okumam

C. EZİDİLERDE İNANÇ VE İBADETLER

19) Hangi dini pratikleri yerine getirirsiniz?

.....
.....
.....

20) İnancınıza göre Zekât kimlere verirsiniz?

.....
.....
.....

21) Ezidiler için kutsal metin ya da kitap var mı?

(1) Evet (Cevabınız buysa, hangisi ya da hangileri olduğunu belirtiniz).....

(2) Hayır

(3) Fikrim yok/Bilmiyorum

22) En önemli kutsal figürleriniz nelerdir?

.....
.....
.....
.....

23) İnancınızda Cennet ve Cehennem gibi kavramlar var mı?

(1) Evet

(2) Hayır

(3) Fikrim yok

24) Tenasüh (reenkarnasyon, krasguherin, ruhların göçü) inancınız bağlamında ne derecede önemlidir?

(1) Çok önemli

(2) Önemli

(3) Az önemli

(4) Önemli değil

(5) Fikrim yok

25) Hangi bayramları kutluyorsunuz?

(1) Yeni Yıl Bayramı (Çarşema Sor)

(2) Yaz Bayramı (Cejna Havine)

(3) Cemaat Bayramı (Cejna Cema-Cejna Haci)

(4) Ezi Bayramı (Cejna Ezi)

(5) Smate Bayramı (Cejna Smate)

(6) Hıdır-İlyas Bayramı (Cejna Xidir Nebi-Xidir Elyas)

(7) Batizmi Bayramı (Cejna Batizmi)

(8) Kurban Bayramı (Cejna Qurbane)

(9) Belinda Bayramı (Cejna Belinda)

(10) Fikrim/ cevap yok

26) Daha önce kutsal mekân olan Laleş'e gittiniz mi?

(1) Evet

(2) Hayır

(3) Fikrim yok

27) Cevabınız "Evet" ise, hangi sebeple bulundunuz?

(1) Hac amaçlı

(2) Turistlik amaçlı

(3) Akraba ziyareti

(4) Diğer (belirtiniz).....

28) Hangi sebzelerin yenilmesi inancınıza göre uygun değildir?

.....
.....
.....

29) Hangi hayvan etinin yenilmesi inancınıza göre uygun değildir?

.....
.....
.....

30) İnancınızda kutsal kabul edilen renkler nelerdir?

- (1) Siyah (2) Beyaz (3) Mavi rengi (4) Yeşil (5) Fikrim/ cevap yok

31) Dini yapıda alkol kullanımı konusunda herhangi bir kısıtlama var mıdır?

- (1) Evet
(2) Hayır
(3) Fikrim yok

32) Hangi renklerin kullanılması inancınıza göre uygun değildir?

- (1) Siyah
(2) Beyaz
(3) Mavi rengi
(4) Yeşil
(5) Fikrim/ cevap yok

33) Söylenmesi ve yapılması inancınıza göre uygun değildir?

- (1) Kaytan (ip)
(2) Şat (sel)
(3) Şer (fenalık)
(4) Mel'un (lanetli)
(5) La'ne (lanet)
(6) Na'l (at nalı)
(7) Saratan (yengeç)
(8) Hitan (avlu)
(9) Bostan (sebze bahçesi)
(10) Bat (ördek)
(11) Nat (sıçramak)

(12) Fikrim/ cevap yok

(13) Diğer (Belirtiniz).....

E. EZİDİLERDE TOPLUMSAL YAŞAYIŞ

34) Günlük hayatta dini yapınız ne derece tesir ediyor?

.....
.....
.....

35) İnancınızda eğitime olan bakış açınız nasıldır?

.....
.....

36) Çocuklarınıza isim verirken (Ezidi olduğunu çağrışacak bir isim verildiğine) herhangi bir kaygı yaşıyor musunuz?

(1)Evet

(2)Hayır

(3)Fikrim yok

37) Dini nikâh nasıl yapılıyor?

.....
.....

38) Ezidi erkeklerde evlenme yaşı kaçtır?

(1) -18

(2) 19-28

(3) 29-43

(4) 44-60

(5) 61 ve yukarı

39) Ezidi kadınlarda evlenme yaşı genelde kaçtır?

(1) -18

(2) 19-28

(3) 29-43

(4) 44-60

(5) 61 ve yukarı

40) Günlük yaşayışınıza göre evlilikle ilgili örf/geleneklerinizde hangileri vardır

(1)Başlık parası

(2)Berdel

(3)Kız Kaçırma

(4)Diğer (belirtiniz).....

41) Ezidi birinin İnanıcı dışında başka bir dine mensup biriyle evlenmesini kabul eder misiniz?

(1)Evet (Neden).....

(2)Hayır (Neden?).....

(3)Fikrim yok

42) Günlük yaşayışınızla ilgili örf/geleneklerinizden hangi pratikleri gerçekleştiriyorsunuz?

(1) Bisk (saç kesme)

(2) Sinet (sünnet)

(3) Mor kirin (vaftiz)

(4) Birayê axeretê (ahiret kardeşi)

(5) Dawet (düğün)

(6) Diğer (belirtiniz).....

43) Kadınlar dini görevlerde yer alabilir mi? kadın pirlar, şeyhler, kavallar var mı?

.....
.....
.....

44) Evlerinizin içini düzenlerken dini yapıya dair hangi unsurlara dikkat ediyorsunuz.

.....
.....
.....

F. EZİDİLEDE SOSYAL İLİŞKİLERİ

45) Ezidi çocuklar dini inançlarına uygun şekilde eğitilmelidir

- (1) Katılıyorum
- (2) Kararsızım
- (3) Katılmıyorum

46) Ezidilere göre din dersi hazırlanmalı ve verilmelidir

- (1) Katılıyorum
- (2) Kararsızım
- (3) Katılmıyorum

47) Askerlik sırasında Ezidi olmaktan ötürü problem yaşadım (Sadece Erkeklerle sorulacak)

- (1) Katılıyorum
- (2) Kararsızım
- (3) Katılmıyorum

48) İş hayatında Ezidi olmaktan ötürü problem yaşadım

- (1) Katılıyorum
- (2) Kararsızım
- (3) Katılmıyorum

49) Ezidiler Müslümanların düğün ve cenaze gibi törenlerine katılmalıdır

- (1) Katılıyorum
- (2) Kararsızım
- (3) Katılmıyorum

50) Ezidi -Müslüman ilişkileri birbirleri hakkındaki yanlış bilgiyi azaltmaktadır

- (1) Katılıyorum
- (2) Kararsızım

(3) Katılmıyorum

51) Ezidilik Diyanette bir inanç olarak temsil edilmelidir.

(1) Katılıyorum

(2) Kararsızım

(3) Katılmıyorum

52) Ezidi dernek/vakıflarına güvenirim.

(1) Katılıyorum

(2) Kararsızım

(3) Katılmıyorum

53) Ezidi dernek/vakıf kurmaları gereklidir.

(1) Katılıyorum

(2) Kararsızım

(3) Katılmıyorum

54) Medya ve kamuoyu Ezidilere karşı tarafsızdır

(1) Katılıyorum

(2) Kararsızım

(3) Katılmıyorum

55) Viranşehir’de Ezidilerin güvenliği sağlanmaktadır

(1) Katılıyorum

(2) Kararsızım

(3) Katılmıyorum

56) Başkalarının dini görüşü sizin için önemlidir

(1) Katılıyorum

(2) Kararsızım

(3) Katılmıyorum

57) Ezidi toplumunun geleceğini, Türkiye’deki varlığını nasıl görüyorsunuz?

.....
.....
.....
.....
.....

58) Avrupa'ya göç etmeyi düşünüyor musunuz? Göç eden kişiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

.....
.....
.....
.....
.....

59) Irak, Avrupa, Suriye ya da diğer ülkelerdeki Ezidiler ile organik bağınız var mı? İlişkileriniz ne düzeydedir.

.....
.....
.....
.....

60) Suriye'den göç ile gelen mülteci ezidiler ile dini yapıda bütünüyle uyuyor musunuz? Farklılıklarınız var mı?

.....
.....
.....
.....

61) Dini yapıda reform ihtiyacı duyuyor musunuz?

.....
.....
.....

NOTLAR:

.....
.....
.....

EK 3: Çalışma Sahamızdan biri olan “Burç Köyü” İle İlgili Fotoğraflar

1. Nüfus Hanesi Boş Bırakılmış Bir Ezidi'nin Nüfus Cüzdanı

MEDENİ HALİ		DİNİ	KAN GRUBU
BEKAR			
YITLI OLDUĞU	İL	İLÇE	
	ŞANLIUREA	VİRANŞEHİR	
	MAHALLE - KÖY		
BURÇ MAHALLESİ			
CİLT NO.	AİLE SIRA NO.	SIRA NO.	

Kaynak: Ek-3'de kullanılan ve kaynak gösterilmeyen tüm fotoğraflar araştırmacının çektiği fotoğraflardır.

2. Bahçe Kapısının Girişinde Siyah Yılan Figürü

3. Evin Giriş Kapısının Üst Kısımında Laleş ve Tavus Kuşu Resimleri

4. Bahçe Duvarında Tavus Kuşu Kabartması

5. Bir Bahçe Duvarında Kuş Ve Siyah Yılan Kabartması

5. Laleş'e Mimarisine Göre Yapılmış Bir Mezar

6. Mezar Baş Taşının Üstüne Çizilmiş Tavus Kuşu

7. Mezar Baş Taşının Üstüne Çizilmiş Laleş Resimi

